

Hostitelská péče

a příprava k ní

odborná metodika

Michaela Blahutová
Dagmar Zezulová
Lukáš Daniš

HOSTITELSKÁ PÉČE a příprava k ní

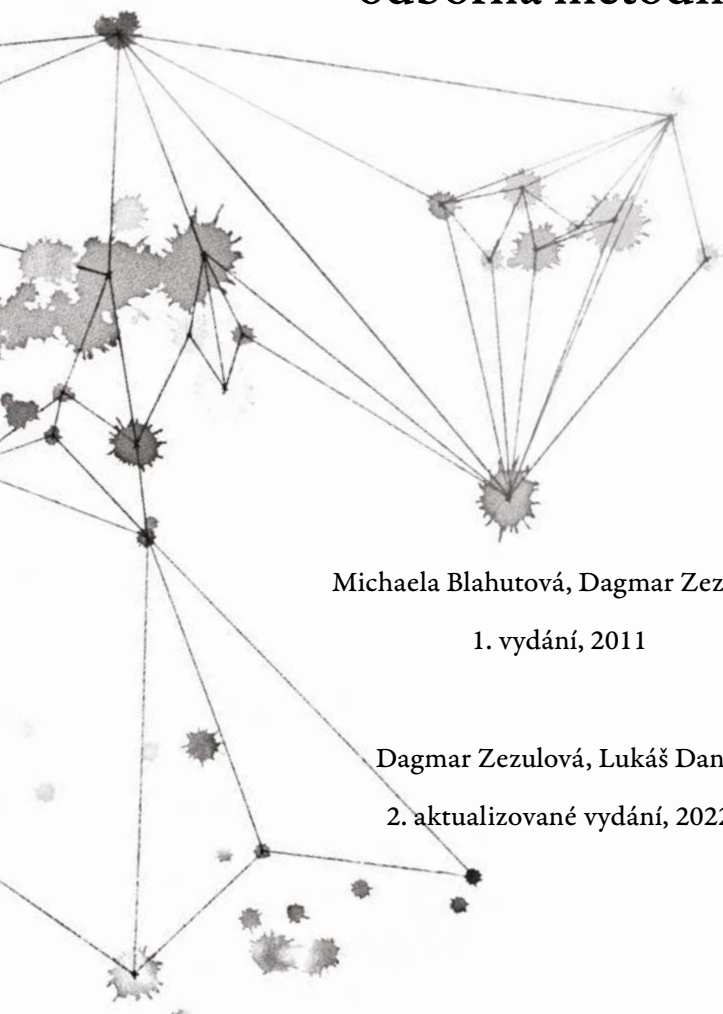
odborná metodika

Michaela Blahutová, Dagmar Zezulová

1. vydání, 2011

Dagmar Zezulová, Lukáš Daniš

2. aktualizované vydání, 2022

Obsah

ÚVOD	5
TEORETICKÉ VYMEZENÍ HOSTITELSKÉ PÉČE	9
Pojem hostitelská péče	11
Kompetence jednotlivých stran	13
Spontánní HP	13
Zprostředkovaná HP	14
Shrnutí kompetencí jednotlivých stran v procesu HP	15
VÝZNAM A SMYSL HOSTITELSKÉ PÉČE	17
Význam hostitelské péče pro dítě	18
Význam HP pro hostitele / hostitelskou rodinu	22
Význam HP pro dětský domov	23
Význam HP pro původní rodinu dítěte	24
Význam HP pro stát	25
RIZIKA HOSTITELSKÉ PÉČE.....	27
Ohrožení dítěte	28
Zklamání dítěte	28
Zklamání hostitele	29
Zklamání vychovatelů, sociálních pracovníků	31
Nezralost dítěte	31
Specifická dílčí rizika	32
LEGISLATIVNÍ PODMÍNKY HOSTITELSKÉ PÉČE	35
IDENTITA DĚTÍ Z DD A JEJICH VZTAH KE SVÝM RODIČŮM	39
Vztah hostitelů k rodině dítěte - doporučení	41
Sanační funkce hostitelské péče	45
Vztah hostitelské péče k péči pěstounské	47
SHRUTÍ TEORETICKÉHO VYMEZENÍ.....	49
METODICKÉ DOPORUČENÍ PŘÍPRAVA ZÁJEMCE K HP	55
Příprava k hostitelské péči	56
Kdo, kdy, kde a jak?	56
Skupinová příprava zájemců o HP	57
Individuální příprava hostitele	58
Základní informace o HP	59

<i>Jaké jsou děti z dětského domova?</i>	59
<i>Naděje a očekávání dítěte (a hranice HP a PP)</i>	69
<i>Kontakt s rodiči dítěte</i>	70
<i>Příprava dětí hostitelů a širšího okolí</i>	72
<i>Aktuální životní situace zájemce a jeho motivace k HP</i>	72
<i>Co může zájemce dítěti nabídnout</i>	74
<i>Jakému dítěti zájemce může nabídnout HP</i>	74
<i>Legislativní a úřední postup schvalování</i>	77
<i>Spis a shrnutí</i>	78
Konkrétní příprava hostitele	78
Témata konkrétní přípravy	79
Plán první schůzky	84
Zahájení hostitelské péče	85
METODICKÉ DOPORUČENÍ PRO DĚTSKÝ DOMOV.....	87
Příprava pracovníků dětského domova	89
Děti a jejich potřeby – vytipování dítěte	90
Komunikační kanál: garant HP	93
Účast garanta na konkrétní přípravě hostitele	94
Práce s rodiči dítěte	96
Práce se sourozenci dítěte a rodinou skupinou	97
Příprava dítěte k HP	99
METODICKÉ DOPORUČENÍ PRO SOCIÁLNÍ PRACOVNICE.....	103
Pracovníci obcí s rozšířenou působností	105
Sociální pracovníci dítěte	107
SHRUTÍ METODICKÝCH DOPORUČENÍ.....	109
OBECNÁ PŘÍPRAVA K HP	110
KONKRÉTNÍ PŘÍPRAVA	112
Plán první schůzky a zahájení HP	113
Komunikace DD – hostitel	114
PŘÍPRAVA DĚTSKÉHO DOMOVA A DÍTĚTE	114
PŘÍPRAVA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	115
Pracovníci obcí s rozšířenou působností	115
Sociální pracovníci dítěte	116
ZÁVĚREM	119
ZDROJE	120
POUŽITÉ POJMY	121

„Kdo jsi?“ Zeptal se malý princ. „Jsi moc hezká...“

„Jsem liška,“ řekla liška.

„Pojď si se mnou hrát,“ navrhl jí malý princ. „Jsem tak smutný...“

„Nemohu si s tebou hrát,“ namítla liška. „Nejsem ochočená.“

„Ó promiň,“ řekl malý princ. Chvilí přemýšlel a pak dodal: „Co to znamená ochočit?“...

„Je to něco, na co se moc zapomíná,“ odpověděla liška. „Znamená to vytvořit pouta...“

„Vytvořit pouta?“

„Ovšem,“ řekla liška. „Ty jsi zatím pro mne jen malým chlapcem podobným statisícům malých chlapců. Nepotřebuji tě a ty mě také nepotřebuješ. Jsem pro tebe jen liškou podobnou statisícům lišek. Ale když si mě ochočíš, budeme potřebovat jeden druhého. Budeš pro mne jediným na světě a já zase pro tebe jedinou na světě...“

„Začínám chápat,“ řekl malý princ.

Antoine de Saint-Exupéry

ÚVOD

Hostitelská péče pro děti z dětských domovů u nás není pojem právně zakotvený, avšak v praxi běžně užívaný. Po celá desetiletí byly návštěvy dětí z dětských domovů v rodinách přátel, zaměstnanců či jiných „hodných lidí“ živelnou součástí praxe většiny našich dětských domovů. Daly možnost mnohým dětem poznat jiné prostředí než kolektivní zařízení internátního typu, jakým dětské domovy v době totality byly. Dnes již dětské domovy mají mnohem vlídnější tvář, přesto však nikdo nepochybuje o tom, že nemohou naplnit to, co děti nejvíce potřebují. Dítě bezpodmínečně milovat, ukázat zájem o něj jako o jedinečnou osobnost, vidět žít své lidi a učit se od nich nejzákladnějším dovednostem partnerským a rodičovským.

V dnešní otevřené demokratické společnosti a v době procesu transformace péče o ohrožené dítě, která směřuje k postupnému rušení ústavních zařízení a jejich specializaci, je záměrem, aby dítě vyrůstalo v maximální možné míře ve své vlastní rodině, případně v rodině náhradní. V tomto systému může být hostitelská péče službou, která dokáže napomoci tam, kde běžné dnešní postupy nestačí (nedostupná sanace rodiny, nedostatek pěstounů, péče o děti s poruchami chování či hendikepem). Místo hostitelské péče v systému péče o dítě je tak dnes již zřejmé, přesto však ještě stále nedostatečně pojmenované, legislativně nevymezené a v praxi zaváděné pouze omezeně.

V Brně 3. října 2009 proběhl odborný seminář Hostitelská péče pro děti z dětských domovů – zkušenosti z praxe. Zde byly prezentovány pohledy nejen dětských domovů, které s HP mají zkušenosti a aktivně ji podporují, ale také názory dětí, sociálních pracovníků či zhodnocení samotných hostitelských rodin. Jednoznačným výstupem semináře byla poptávka po metodice upravující hostitelskou péči a doporučující vhodné postupy při její realizaci. V roce 2010 jsme proto vytvořili pracovní skupinu MPSV, která vznik této metodiky řešila. Se změnami v rámci MPSV a jejich následné koncentraci na úspěšné plánování a zvládnutí celé transformace péče o ohrožené dítě, se hostitelská péče stala marginální částí a přípravy na jednotnou metodiku k HP byly zastaveny. Přesto je stále zřetelnější, že zájem o hostitelskou péči, jak ze strany ústavních zařízení, tak veřejnosti stále zůstává aktuální s ní roste i poptávka po metodických doporučeních a příkladech dobré praxe.

Od svého vzniku v roce 2008 se organizace Děti patří domů, z. s. zabývala rozvojem hostitelské péče a to především v otázkách osvěty, přípravy zájemců, provázení procesem HP a poradenství. V roce 2011 bylo v projektu hostitelské péče aktivně vedeno 62 klientů všech služeb, kteří zprostředkovávali hostitelskou péči či doprovázení 19 dětem a mladým dospělým.

Od roku 2012, kdy se intenzivně připravovala novela zákona o SPOD, a zejména od roku 2013, kdy s platností novely vznikla povinnost provázení pěstounských rodin, jsme se hostitelskou péčí zabývali spíše okrajově, především formou poradenství a jednorázových seminářů. Vývoj však ukazuje, že hostitelská péče je stále pro významnou skupinu dětí z ústavních zařízení jedinou možností, jak získat korekční zkušenost s fungováním rodiny, a proto jsme od roku 2019 opět začali více rozvíjet naše služby pro hostitelské rodiny. Ve spolupráci s Krajským úřadem Pardubického kraje a Poradnou pro rodinu jsme vytvořili platformu přípravy a prověření zájemců o HP, neboť vnímáme tuto možnost jako jednu z cest k pěstounské péči či provázení mladého dospělého po ukončení ústavní výchovy. Zintenzivnili jsme poradenství a obnovili provázení hostitelů i dětí, pro které je HP cestou k získání dlouhodobého a stabilního citového pouta. Oslovujeme veřejnost a vytváříme nové informační materiály.

Před vámi tak leží odborná metodika Hostitelská péče a příprava k ní, která popisuje postup organizace Děti patří domů, z. s. při přípravě zájemců k hostitelské péči a shrnuje zkušenosti z šesti dětských domovů a deseti hostitelských rodin. Cílem metodiky je vymezení teorie hostitelské péče a poskytnutí metodických doporučení pro realizaci a přípravu plánované hostitelské péče, které vycházejí z souhrnu příkladů dobré praxe, s nimiž jsme se v posledních čtyřech letech setkali. Věříme, že metodika poskytne inspiraci pro další šíření hostitelské péče, informace a návod, jak k ní připravit hostitele i ostatní zúčastněné, jako jsou pracovníci dětských domovů, sociální pracovníci, rodiče, děti. Především však věříme, že více dětí z dětských domovů získá zájem, lásku a péči nových hostitelů.

Když mi bylo tak 13 - 14 let, začal jsem o víkendech jezdit do hostitelské rodiny. Možná kdybych byl mladší, bylo by mi líto, že se musím vrátit do domova, ale takhle jsem to bral, jako bych jel na výlet. Tato rodina, to bylo to nejlepší, co mě mohlo potkat. Byla to rodina umělecká, pro mne velmi inspirativní.

Těšil jsem se na ty víkendy, na lidi, se kterými se setkám. Teď se nad tím trochu usmívám, ale těšil jsem se i na páteční nákup, ten plný koš jídla....bavilo mne nakupovat, neznal jsem to. Vlastně tam jezdím pořád. Byl jsem tam rád a je pravda, že se mi od nich nechtělo odjíždět. Možná jsem jim i záviděl, ale jsem rád za tu zkušenost a možnost. Dali mi to, co jsem neměl - rodinu. Dali mi i pocit, který jsem dosud neznal - že někam patřím, že o mě někdo stojí, že se mám na koho obrátit.

Kruh mladých, příběh Leoš, 2020

**TEORETICKÉ
VYMEZENÍ
HOSTITELSKÉ
PÉČE**

„Nejvíce nás na hostitelské péči překvapilo, že se pořád najdou lidé ochotní obětovat peníze a čas pro cizí děti a není jich málo.“

Dětský domov Klánovice

„Hostitelé by měli být připraveni hlavně na to, že budují vztah, a to je pro dítě důležité, který může trvat celý život i přesto, že se nemusí aktivně a často vídat.“

Dětský domov Potštejn

„Hostitelé by měli vědět, co je to sociální znevýhodnění a jak s ním pracovat. Znat specifické potřeby dětí, které navštěvují. Komunikovat s OSPOD a DD. Uvědomit si, co od nich dítě požaduje a citově se příliš neangažovat – bývá to pro dítě zraňující, když hostitel práci nezvládne. Hostitel by měl být připraven také na to, že bude kontaktován rodinou dítěte – většinou problémovou. Jde totiž o zákonné zástupce dítěte a měli by je respektovat, což bývá často složité.“

Dětský domov Tišnov

„Překvapilo nás jak přirozeně a hezky, společensky, vesele se chovaly holky a zároveň se ke mně v kině tulily a držely za ruku jako malé děti – nevěděla jsem jak na to zareagovat. Nečekali jsme takový „intelektuální“ rozdíl mezi tím, co známe z okolí a také na rozdíl v plánování času – např. holky netušily, co dělají o víkendech, neměly žádné plány na víkendy, nedokázaly si zařídit slevu na jízdné.“

Hostitelé B.

Pojem hostitelská péče

Hostitelská péče (dále HP) má v České republice poměrně dlouhou historii, avšak po celou dobu byla realizována živelně, bez přesněji vymezených pravidel, především na základě iniciativy angažovaných pracovníků ústavů a dobrovolníků se srdcem na dlani ze strany veřejnosti. Na základě této živelnosti vzniklo mnoho forem a způsobů realizace HP odvíjejících se od různého přístupu jednotlivých lidí, pracovníků, institucí, krajů a úřadů. Nejednotnost je dnes proto zřejmá i u odborníků zabývajících se náhradní rodinnou péčí či péčí o ohrožené děti. K HP pak bývá v některé literatuře řazena např. i návštěva dobrovolníků v dětských domovech (dále DD) a dětských center (dále DC), návštěvy dětí u svých vychovatelů či občas je mylně pokládána za zvláštní druh pěstounské péče.

Na základě naší praxe jsme hostitelskou péčí vymezili jako dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte¹. Hostitelská péče je realizovaná převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči (např. děti z velké sourozenecké skupiny, děti romského etnika, děti staršího věku apod.).

Z hlediska osob, které hostitelskou péčí poskytují, se jedná o formu dobrovolnictví, která je adresována dětem z ústavních zařízení. Hostitelskou péčí může nabízet samostatná osoba (nezávisle na věku), pár i celá rodina.

Účelem HP je poskytnout dítěti možnost navázat citový vztah, zažít fungování běžné rodiny, především pak vztahů v ní, možnost prožít úspěch a rozšíření psychosociálního zázemí dítěte. V současné době rozlišujeme dvě hlavní formy hostitelské péče, a to dle jejího vzniku hostitelskou péčí spontánní a hostitelskou péčí plánovanou.

Lze se domnívat, že spontánní HP má v našich zemích tak dlouhou tradici jako sama ústavní zařízení. Vždy se totiž okolo dětí z DD pohybovali lidé, kterým nebyl jejich osud lhostejný. Navázali s dítětem užší vztah, který se rozvinul v návštěvy, společné výlety či prázdniny, a postupně přerostl v několikaleté přátelství mnohdy až do dospělosti dítěte. V minulosti šlo převážně o vychovatele a jejich známé či okolo bydlící sousedy, avšak v době otevírání zdí ústavů širšímu světu jde stále více o nejrozličnější vedoucí táborů, sportovní trenéry, rodiče kama-

¹ To ovšem neznamená, že služby nemohou čerpat i příbuzní dítěte, kteří jsou v roli hostitelů (teta, strýc), zejména přípravu a poradenství, ale i provázení, pokud je to potřebné. Příbuzenský vztah sám o sobě nezaručuje znalost o deprivaci a jiných specifických ústavní výchovy.

rádů ze školy apod. Spontánní HP je tedy přirozeně vzniklý vztah dítěte z DD k lidem, s nimiž se náhodně potkalo či seznámilo podobně, jako dítě v jiných rodinách. Hostitelé nejprve dítě znají a teprve poté uvažují o tom, zda dítěti nabídnou širší zázemí, stejně tak dítě neprochází nejistotou neznáma. Hlavní výhodou této formy HP je, že vzniká přirozeně a pozvolna, zúčastnění se zapojují tak, jak jim to vyhovuje. Hlavní nevýhodou je její nedostupnost. Většina dětí v DD nemá to štěstí, aby na takového hostitele narazilo a altruisticky smýšlející lidé často kolem sebe nemají žádný kontakt na dětské domovy. Dalším negativem někdy mohou být nesplněná očekávání nebo nečekaná překvapení jedné či druhé strany.

Plánovaná HP je forma HP, která spojuje existenci altruisticky orientovaných lidí v naší společnosti na straně jedné a potřeby dětí v dětských domovech na straně druhé. Plánovaná HP zahrnuje jak osoby, které se rovnou obracejí na nejbližší dětské domovy či sociální pracovnice, které jim více či méně vycházejí vstříc a poskytují odbornou pomoc, tak i neziskové organizace či instituce, které se hostitelskou péčí koncepčněji zabývají. Plánovaná HP je ochuzena o přirozenou spontánnost vzniku vztahu, avšak je obohacena o přípravu hostitelů i dítěte na celý proces a zahrnuje dlouhodobé provázení. Plánovaná hostitelská péče začíná tak, že osoba se zájmem o HP kontaktuje organizaci, která se HP zabývá (NNO, DD, OSPOD), která ji informuje o možnostech a podmínkách HP a k HP ji připraví. Následně se zájemce nechá schválit příslušným úřadem² a teprve poté dochází k vytipování dítěte, kterému HP může prospět a naplňovat jeho potřeby. Dále je připravováno k HP jak dítě, tak i dětský domov a společně naplánováno první setkání dítěte s hostiteli. Pokud vše jde dobře, pak hostitelé dítě navštěvují v zařízení a v závislosti na míře poznání se jej berou postupně do okolí, na výlety, až na návštěvy k sobě domů. Vícedenní návštěvy (víkendy a prázdniny) v rodině hostitele tak přicházejí až poté, kdy vztah je navázán, což u některých dětí může trvat i celé měsíce. Vztah však je navazován pozvolna a nejistota, kterou první společný víkend bezpochyby provází, je snížena na minimum. V průběhu plánované HP je vždy k dispozici odborný pracovník/školitel, který odpovídá na otázky jednotlivých stran, řeší aktuální problémy, podílí se na plánování dalšího postupu. Plánováním a provázením je tak ulehčen přechod od neznámého a neočekávaného ke známému a částečně předvídatelnému. Plánovaná HP tak pomáhá najít více dětem dlouhodobé zázemí, zájem a lásku.

Kompetence jednotlivých stran

Dosavadní dlouholetá zkušenost pracovníků Děti patří domů, z. s. ukazuje, že v celém procesu HP panuje značná roztržitost a nejednotnost. Přestože HP nějakým způsobem realizuje řada dětských domovů a pro mnoho dětí je jedinečnou šancí na získání dlouhodobého vztahu, tolik důležitého pro jejich vývoj, legislativní ukotvení je vágní, resp. zcela chybí. Zákonná úprava, která umožňuje propustky dětí z dětských domovů na hostitelské návštěvy, není primárně určena pro realizaci HP.

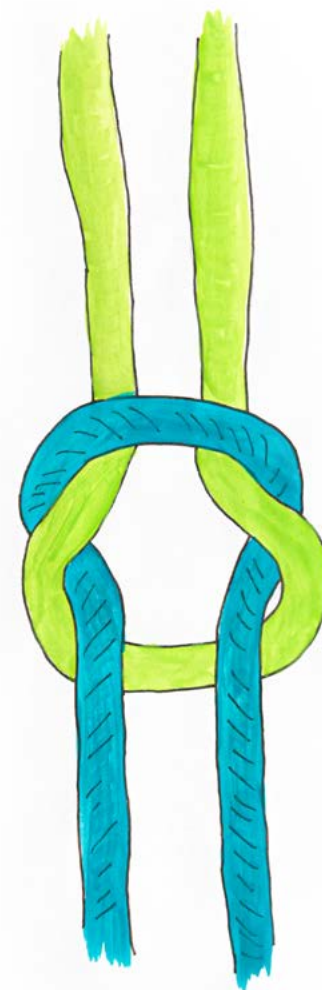
Proto zde chceme sdílet s ostatními subjekty naši dobrou praxi, jak jsme ji nastavili ve spolupráci s Krajským úřadem Pardubického kraje. Hostitelská péče je v našem kraji vnímána jako jedna ze šancí pro děti z dětských domovů, pro které se nedaří nalézt pěstouny.

Spontánní HP

U spontánní HP je koordinátorem procesu **OSPOD dítěte**. Ten je znám od samého začátku vzniku HP, zná původní rodinu a zázemí dítěte, zná a tvoří jeho IPOD, a ve spolupráci s ostatními kompetentními stranami kolem dítěte (jedná se zejména o pracovníky DD, popř. krajského úřadu) nejlépe dokáže rozhodnout, zda je plánovaná HP v zájmu dítěte.

OSPOD dítěte si stanoví **míru prověření** zájemců o HP. Vychází přitom z jejich dosavadního vztahu, ze znalosti zájemců a osobních zkušeností.

Rozhodnutí o povolení návštěvy je v kompetenci **ředitele DD**.

Zprostředkovaná HP

Naproti tomu zprostředkovaná HP se začíná realizovat již před vytipováním konkrétního dítěte. OSPOD dítěte jako nejvíce kompetentní koordinátor procesu HP tedy není znám.

Z tohoto důvodu je potřeba stanovit jiného koordinátora.

V rámci Pardubického kraje je pro zájemce o zprostředkování HP nastaven tento postup:

- Zájemce o HP je odeslán na úvodní **informativní schůzku do NNO**, která se zabývá přípravou zájemců a následně provázením v průběhu HP. Naše zkušenost je, že po první informativní schůzce (může být nahrazena účastí na obecném semináři, jak je uvedeno níže) se většina zájemců již na další schůzku nedostaví. Z tohoto faktu apelujeme na nutnost a vhodnost úvodního informačního setkání, které zájemcům o HP zprostředkuje vhled do problematiky a je tak prevencí zklamání dítěte, pokud by nepoučený člověk kontaktoval přímo dětský domov. Pro ty zájemce, kteří na základě informativní schůzky chtějí v této cestě dále pokračovat, je tak první kontakt důležitým opěrným bodem jak v průběhu přípravy, tak později v průběhu realizace HP. Dalším krokem jsou dvě souběžné činnosti:
- **Psychologické vyšetření zájemců v Poradně pro rodinu**, jednorázové nebo dvoukolové
- **Účast na přípravě**, která má v naší organizaci 16 hodin, a je zpravidla víkendová. Příprava, tak jak ji realizujeme my, je vedena interaktivně, používáme zážitkové metody a ponecháváme prostor pro sdílení zkušeností a diskuzi. Optimální počet účastníků je 12. Během přípravy se soustředíme na sledování předem stanovených kompetencí jednotlivých účastníků (odolnost vůči zátěži, schopnost týmové spolupráce, schopnost vnímat situace z pohledu druhé strany, nacházet vnitřní zdroje a cesty k řešení, dlouhodobost závazku)
- Společným výstupem z psychologického posouzení a z přípravy je **písemné doporučení k HP** (doporučení píše posuzující psycholog a lektori přípravy), které také může obsahovat další zpřesňující specifikace.
- Dětský domov může v této fázi kontaktovat již zájemce sám nebo prostřednictvím NNO.

Shrnutí kompetencí jednotlivých stran v procesu HP

OSPOD dítěte: přirozený koordinátor u spontánní HP, stanovuje míru prověření zájemců, spolupracuje s rodiči dítěte (vysvětlení příležitosti pro dítě, zdůraznit, že se nejedná o NRP, ale spíše dobrovolnictví, podpora aktivit dítěte), vytváří IPOD, spolupracuje s DD a s OSPOD hostitelů

OSPOD hostitelů: sociální šetření v místě bydliště hostitelů, spolupracuje s OSPOD dítěte

Krajský úřad: metodický orgán, řídí a koordinuje realizaci HP v rámci kraje, vytváří obecné stanovisko k realizaci HP v daném kraji

Dětský domov: zodpovídá za dítě, vydává povolenky k pobytu dítěte mimo zařízení, rozhoduje o dílčích procesech (příprava dítěte na HP, příprava sourozenců či ostatních dětí na rodince, stanovení garanta HP, změna intenzity kontaktu, doporučení případové konference, apod.). Spolupracuje s OSPOD dítěte a s hostitelskou rodinou, popř. s NNO.

Dítě v hostitelské péči: rozhoduje o potřebě HP pro svoji osobu, v případě vznikajícího či existujícího vztahu s hostiteli se spolupodílí na rozhodnutích o intenzitě a charakteru kontaktu.

Hostitelé, hostitelská rodina: stanovuje míru intenzity a charakter kontaktu, vytváří bezpečné prostředí, spolupracuje s dětským domovem, OSPOD dítěte, OSPOD hostitelů, popř. NNO

NNO: má roli osvětovou, spolupracuje na prověření a přípravě zájemců o HP, popř. i dalších stran v procesu, poskytuje poradenství a provázení. Spolupracuje s OSPOD dítěte a hostitelů, DD, Krajským úřadem. Podílí se na případových konferencích, spolupracuje v řešení krizových situací. Může být koordinátorem procesu u zprostředkované HP.

Biologičtí rodiče: zůstávají zákonnými zástupci dítěte, pokud soud nerozhodl jinak.

**VÝZNAM
A SMYSL
HOSTITELSKÉ
PÉČE**

Přínos hostitelské péče je velmi komplexní a široký. Vztahuje se jak ke konkrétnímu jednotlivci (dítě, rodina), tak i obecně k celé společnosti a státu. Proto jej pro lepší porozumění popisujeme dle pohledu jednotlivých zúčastněných stran.

Význam hostitelské péče pro dítě

Dětské domovy jsou v dnešní době již velmi prorodinně zaměřené a otevřené veřejnosti. Děti v nich žijící nejsou zavřeny mezi zdmi ústavu a rozhodně už vědí, že kakao se dělá z mléka a hnědého prášku, umí prát a běžně nakupují či pomáhají s vařením. Jsou však psychické a sociální potřeby, které ani ty nejlepší dětské domovy nemohou naplnit a to z podstaty podmínek, v nichž fungují. Hostitelská péče může tyto základní potřeby, alespoň v rámci možností, saturovat a dítě tak má možnost získat:

- stabilní citové pouto: od dob objevu psychické deprivace prof. Matějčkem a prof. Langmaierem již uplynulo pět desetiletí a dnes již snad nikdo nepopírá, že navázání úzkého vztahu k jedné SVĚ osobě je základním předpokladem zdravého citového vývoje. V DD mají rodinné skupiny „své“ kmenové vychovatele. Ti však ve své pracovní době mají na starosti 6 až 8 dětí, přičemž většina z nich by vyžadovala individuální péči. Navíc jde o pracovní poměr, tudíž zde jsou nemocenské, dovolené, mateřské a jiné důvody ke střídání kmenových vychovatelů. Tito vychovatelé také obvykle mají svoji rodinu, svoje děti, k nimž se vrací domů, a nemohou již z profesionálních důvodů navazovat adresné hluboké citové pouto k dětem, které dostaly v DD na starost. Proto je i přes veškerou snahu navázání dlouhotrvající vazby komplikované. Hostitelská péče tak může svou dlouhodobostí a stálostí částečně naplňovat tuto základní psychickou potřebu. V hostitelské péči pak dítě může (někdy i poprvé v životě):
 - být přijímáno takové jaké je, což má nedocenitelný význam pro jeho sebepojetí
 - zažít, že jej má někdo opravdu rád a naučit se mít rád
 - zkusit si a vidět, že vztah znamená brát i dávat
- model fungující rodiny a vztahů v ní: partnerské a rodičovské role (v nichž děti z DD tak často selhávají) se člověk učí během celého dětství na základě sociálního učení nápodobou a identifikace. Děti z DD však ve svém životě většinou nezažily v dostatečné míře fungující vztahy mezi rodiči, zdravé

vztahy rodičů k dětem, celkové standardní fungování rodiny. Proto pravidelné návštěvy v rodině dítěti přináší jinde nenahraditelný vzor rodiny a především vztahů v ní. Vidět a zažít konflikt rodičů (partnerů) není sice příjemné, ale vidět jejich usmíření a znovunastolení domácí harmonie je nedocenitelné stejně tak jako každodenní komunikační styl partnerů. Vidět, jak se rodič chová ke svým dětem a děti ke svým rodičům. Zažít nestandardní situace a vidět reakce rodiny na ně. Žádná přednáška, simulační hra ani beseda není tak účinná jako reálný prožitek.

- vytvoření, znovuvytvoření nebo posílení důvěry dítěte v dospělého: dospělí lidé dítě již mnohokrát zklamali. Sociální pracovníci a policisté, když dítě bez rozloučení a někdy i násilím vytrhli z místa, kde dosud žilo, když mu lhali, že jede jen na tábor a zatím ho dovezli do DD. Rodiče, kteří nespočetněkrát slíbili, že přijedou a přestože dítě čekalo na zastávce, z různých důvodů nedorazili. Vychovatelé, kteří by sice měli být na jejich straně, ale nadřezují jiným dětem, jsou nespravedliví, prozradili tajemství, nesplnili, co slíbili nebo prostě jen „patří k děčáku“, učitelé, kteří si na ně zasedli a dávají jim jen špatné známky. Často se v očích dítěte z DD lidé dělí na VY (dospělí, které je dobré nějak „zmáknout, obelstít“) a MY (já a moji kamarádi). HP pak má velký potenciál posílit tuto narušenou důvěru. Splněním slibů, stabilním zájmem, neprozrazeným tajemstvím, společnými pozitivními zážitky a především vzájemným přijímáním dítě může pomalu zjišťovat, že se na někoho přece jen dá spolehnout.
- prostor pro zažití úspěchu: také máte zkušenost, že vaše dítě je na návštěvě vždycky hodné a nezlobí tak jako doma? Je to adaptačními mechanismy (dítě pozoruje a učí se, jak to jinde funguje), novým prostředím a činnostmi, které jsou samy o sobě zajímavé (není třeba si vymýšlet něco nového), trpělivějším přístupem „hlídací tety“, která to Honzíkovi neříkala aspoň tisíckrát... Děti v dětském domově mají vzhledem ke své životní cestě mnoho problémů, které jsou patrné v jejich chování a projevech. Problémy ve škole, negace dospělých, vulgarita, kouření a mnohé jiné. Jak na to asi reagují dospělí? Z pohledu samotných dětí jim nic nejde, všechno zkazí, nic neumí. V hostitelské rodině mají tyto děti šanci vlivem mnoha faktorů zažít úspěch. Být hodný – tedy chovat se dle běžných očekávání (víkend je přiměřená doba, kdy to mohou zvládnout) a být za to chválen, být viděn v lepším světle, znamená postupně vidět sám sebe v lepším světle. Ocenění, podpora a nepředpojatost vede k posílení vhodného chování, podpoře sebepojetí a pocitu přijetí. Nové aktivity a činnosti s individuální podporou vedou také

k větším reálným úspěchům, které posilují pozitivní sebehodnocení. (Dítě je hostitelem neustále motivováno a podporováno k tomu něco zkusit či dokončit, z čehož pak vidí výsledek – hrníček s vlastnoručním obrázkem, zkušenost nového sportu, apod.)

- rozšíření sociálního prostředí: přestože děti z dětského domova dnes již nejsou tak izolovány od běžné společnosti jako tomu bylo v minulosti (navštěvují běžné školy, kroužky, rodinné skupiny tráví individuální dovolené), v hostitelské rodině má možnost být přirozeně integrováno mezi širší rodinu hostitelů, mezi známé a přátele hostitelů. Rozšiřují tak své zkušenosti z nejrůznějších prostředí, aktivit a společenských situací.
- provázení mladého člověka dospělostí: při dlouhodobé HP dítě získá místo a lidi, na něž se může obrátit s problémem, kde se může svěřit, kde nabízí pomoc a podporu. Tato psychosociální podpora v určitých případech trvá až do dospělosti dítěte, případně i během ní. Hostitelská rodina může být stabilní kotvou po odchodu dítěte z dětského domova, kterou většina dětí z DD nemá.
- prevence rizikového chování: dítě z DD má v období dospívání větší pravděpodobnost, že bude nevhodně trávit svůj volný čas bezcílným se potloukáním, nudou, což často vede k navázání se na nevhodné kamarády. To, že určitý počet víkendů v roce a týdnů o prázdninách tráví s hostiteli, snižuje toto riziko už jen z pohledu časových možností a navíc otevírá dítěti obzory, jak se dá jiným způsobem strávit čas vhodněji.

Filip k nám začal jezdit na hostitelské návštěvy jako kamarád našich dětí. Moc jsme o něm nevěděli, ale byl nám milý.

Jednou přijel na návštěvu a z kartičky pojišťovny jsme zjistili, že bude mít za dva dny narozeniny. On sám o tom nemluvil. Přemýšleli jsme, jak se k tomu postavit. Rozhodla jsem se, že mu upeču dort. Vytáhla jsem jedno úplně nové tričko a fixy na textil a všichni jsme mu na tričko napsali a namalovali své vzkazy. Potom jsem tričko zase poskládala a vsunula zpět do obalu.

Ráno v den Filipových narozenin jsme se postavili do špalíru a čekali, až sejde dolů na snídani. Když jsme ho slyšeli přicházet po schodech, začal Dany, připravený u klavíru, hrát a my ostatní zpívat „hodně štěěěšťtíí, zdráááávííí“. Přistoupila jsem k němu s dortem a chystala se mu popřát. Ale stalo se něco nepochopitelného. Filip se otočil a utekl...

Šla jsem za ním. Seděl na pohovce, obličej schovaný v dlaních.

„Co se stalo?“ ptaly se děti, celé zaražené.

Filip neodpovídal, oči plné slz. Posedali jsme si kolem něj, hladili ho po ruce a čekali, až se vypláče.

„Já,“ řekl s obličejem schovaným mezi prsty, „já ...jsem ještě nikdy... k narozeninám dort... nedostal.“

Potom jsme vybalili tričko – a nával emocí se opakoval.

Nepochybuji o tom, že Filip v dětském domově dostával mnohem hodnotnější dary, tedy hodnotnější z hlediska jejich materiální ceny. Přesto s ním takto „zamával“ jeden dort a jedno tričko, vyrobené přímo pro něj osobně.

Domov je místo, odkud tě nevyhodí... ani když vyrosteš
SmartPress 2012

Význam HP pro hostitele / hostitelskou rodinu

Na základě informací od samotných hostitelů jsme vytvořili seznam obohacení, které jim HP přinesla.

- dobrý pocit z možnosti pomoci druhému a možnost zažít něčí proměnu: vědomí, že jste jednomu dítěti významně změnili život. Že bez kontaktu s vámi by se velmi pravděpodobně jeho život vyvíjel jinak. Že jste se stali podílníky na jeho osobnostním vývoji a katalyzátorem jeho skrytých možností.
- uvědomění si cennosti vlastní rodiny: člověk má často tendenci považovat mnohé věci za samozřejmé. Děti vyrůstající v ústavní výchově mají často za sebou velmi pestrou minulost, která je pro většinu lidí nepředstavitelná. Některé hostitelské rodiny uvádějí, že si teprve díky dítěti z DD uvědomily, jak hezký a stabilní mají partnerský vztah, a jaké jsou jejich děti vlastně bezproblémové.
- nový rozměr života: přátelství s dítětem z DD donutí člověka uvědomit si důležitost některých životních hodnot. Tyto děti mají schopnost ukázat vám sebe sama v rolích a situacích, které byste jinak nezažili.
- vaše vlastní děti se naučí přijímat i děti ze sociálně slabého prostředí, případně etnické menšiny apod.: naše společnost je velmi netolerantní a vytváří nejružnější předsudky a strach z neznámého. Blízkým kontaktem s dítětem z odlišného sociálního prostředí nebo jiného etnika pochopíte, že hodnota člověka tkví jinde.
- přátelství: stát se hostitelskou rodinou znamená navázat nové vztahy, které nás mohou obohatit. Ať už se bude jednat o jiné hostitelské rodiny, zaměstnance dětského domova či pracovníky neziskových organizací.

Význam HP pro dětský domov

- výchovné působení dalších lidí vedoucí ke stejnému cíli: pozitivně rozvíjet osobnost dítěte a připravit jej na život mimo dětský domov
- větší náhled dítěte na své povinnosti: dítě si může uvědomit, že některé věci se musí dělat všude a není to jen výmysl vychovatele (učit se, pomáhat s domácími pracemi, hygienické návyky apod.)
- menší výchovná náročnost dětí: při dlouhodobé HP díky získání individuálního zázemí mohou být děti klidnější, dochází ke zmírnění výchovných problémů (např. ve škole, v kolektivu dětí)
- oddech: odjezd dítěte do rodiny znamená pro vychovatele možnost věnovat se individuálně jiným dětem, případně z organizačního hlediska může být ve službě méně vychovatelů
- nalezení vhodné pěstounské rodiny: někdy se nedaří umístit dítě do NRP, ačkoliv o to DD usiluje. Při realizaci hostitelské péče může být taková rodina nalezena.

Dává mi to smysl. Dítě v DD má sice hodné tety a strýčky, ti se ale starají o všechny děti stejně. Nemá nikoho jen „svého“. Hostitelská péče mu umožní poznat nové lidi, navázat blízké vztahy, vidět nová, zajímavá místa. Díky HP bude mít někoho, na koho se může spolehnout, kdo mu poradí a pomůže, když bude potřeba... A dělá mi velkou radost vidět, že dítě má radost a cítí se spokojené.

Hostitelka K.

Význam HP pro původní rodinu dítěte

V ústavní výchově vyrůstají převážně děti, které mají kontakt se svoji původní rodinou, přesto však pro ně není v dohledné době návrat domů reálný. I pro tyto děti má HP velký význam a svůj význam má i pro původní rodinu dítěte. Význam a postavení hostitelské péče pro dítě je však potřeba biologické rodině dostatečně vysvětlit. Základem také jsou připravení hostitelé, kteří respektují a přijímají biologické rodiče dítěte.

- zlepšení vztahu dítěte k původní rodině: hostitelská rodina zaujímá v životě dítěte jiné místo než je běžné v dlouhodobé pěstounské péči, kde jsou pěstouni v rodičovské roli. Vlastní rodiče dítěte se proto nemusí cítit hostitelskou rodinou ohroženi, neboť HR pro dítě představuje jiný druh citové vazby, který má charakter spíše přátelství či širší rodiny. HP je proto velmi vhodná u dětí, kde je žádoucí posilovat vztah k původní rodině dítěte. Dítě má v hostitelské rodině větší volnost mluvit o svých pocitech vůči vlastní rodině a hostitelé mohou korigovat a pozitivně formovat jeho vnímání rodičů, sourozenců i rodiny jako celku. (k tomu všemu je potřeba hostitele, dětský domov a ideálně i rodinu dítěte připravit)
- zajištění kontaktu dítěte s jeho rodinou: hostitel bývá často mobilní a tak může napomoci kontaktu dítěte s původní rodinou. Rodiče ve složité ekonomické situaci často nemohou jezdit do DD za dítětem, ačkoliv by se s ním rádi setkali. Případně dítě nemělo možnost setkat se se svými sourozenci v pěstounské péči. Pokud hostitelé přijímají rodinu dítěte jako jeho jednoznačnou součást, mohou velmi dobře napomáhat kontaktu s rodiči nebo sourozenci dítěte.
- pomoc při sanaci rodiny: v některých případech začínající hostitelská péče může mobilizovat skryté rezervy původní rodiny dítěte, která ve strachu, že o dítě přijde, začne aktivně jednat. Díky HP si rodiče také často uvědomí, že prostředí DD zřejmě není pro vývoj dítěte tím správným prostředím, za které je považovali. V případě, že dítě je navraceno zpět domů, hostitelská rodina může fungovat jako respitní služba rodičům, dohlížet na průměrnost péče, pomoci dítěti se školou apod.

Žanetka k nám začala jezdit na hostitelské návštěvy, když jí bylo 10 let a v dětském domově už žila více než 6 let. Po celou tuto dobu s ní byla v občasném kontaktu její rodina ze strany otce, vzít si ji však domů nechtěl nikdo. Po prvních návštěvách u nás se nám ozvala její babička s dotazem,

proč to děláme, vždyť přece Žanetce je v domově dobře. Má tam všechno, co potřebuje. Říkala, že oni přece platí daně, tak ať se stát postará, když rodiče nemůžou. Vůbec nerozuměla tomu, že děti v ústavech strádají. Začali jsme s babičkou počítat při Žanetčiných návštěvách u nás, telefonovali jsme si a několikrát jsme ji navštívili. Setkali jsme se i s tetou, sestrou otce, a její rodinou. Nakonec Žanetčina teta pochopila, že dětský domov není dobré místo k životu a požádala o svěření Žanetky do pěstounské péče. Po dvou letech hostitelských návštěv u nás se tak Žanetka dostala zpátky domů. Je jisté, že bez hostitelské péče by se to nestalo.

Hostitelé Z.

Význam HP pro stát

Ústavní péče je pro stát ekonomicky náročná a v konečném důsledku málo efektivní. Velká část dětí odcházející z dětského domova selhává v partnerských a rodičovských rolích a až 50% z nich má problém s kriminální činností. Hostitelská péče tak má přínos na zmírnění těchto negativních jevů způsobených ústavní deprivací a je tedy přínosná pro společnost jako celek. A to zejména v těchto bodech:

- Narušení bludného kruhu snížených rodičovských a partnerských kompetencí: řada dětí z DD je potomkem rodiče, který také vyrůstal v DD. Děti v HP mají větší kompetence v plnění svých rodičovských a partnerských rolí a také mají mnohdy stálou podporu a provázení hostitelské rodiny i během dospělosti (mohou jim pomoci s hlídáním dítěte, péčí o ně, poradit při problémech apod.), což snižuje pravděpodobnost zásahu státu.
- Prevence kriminální činnosti: hostitelská péče umožňuje aktivní trávení volného času dospívajících dětí z dětského domova, a to v adekvátním prostředí. Snižuje se tak možnost chycení se „špatné party“ a zapadnutí do problémů, které ohrožují společnost.
- Ekonomická výhodnost: HP přispívá k tomu, aby dítě v dospělosti bylo ekonomicky aktivní, pracovalo a žilo dle norem společnosti. Lze tedy předpokládat, že bude-li HP rozšířenější, stát může ušetřit na: péči o děti těchto dětí (další sanace, ústavy), integraci dětí odcházejících z DD, integraci skupin obyvatelstva na okraji společnosti (bezdomovci, mezi nimiž je nezanebatelný podíl lidí se zkušeností s ústavní výchovou), výdajích za věznce, apod.

**RIZIKA
HOSTITELSKÉ
PÉČE**

Každá lidská činnost má své přínosy, ale také rizika. Jinak tomu není ani u hostitelské péče. Odborníky nejvíce zmiňované je riziko ohrožení bezpečnosti dítěte a jeho dalšího zklamání. V praxi Děti patří domů, z. s. jsme se častěji setkávali se zklamáním hostitelů, proto jsme od r. 2019 zahrnuli do přípravy hostitelů zážitkové techniky, které umožní hostitelům větší vhled do problematiky. Dezi-luzi však mohou prožívat i pracovníci dětského domova či sociální pracovníci, které od hostitelské péče nemají reálná očekávání. Při zahájení HP je důležité si jednotlivá rizika uvědomit, přijmout je jako součást procesu a vědomě jim předcházet. Základem prevence pak je příprava hostitelů a dítěte na celý proces a zvědomění těchto rizik.

Ohrožení dítěte

Mnohé obavy odborníků jsou spjaty se základním bezpečím dítěte. Vychází z vědomí, že děti v dětském domově si už tak zažily dost zlých chvil a nikdo je nechce vystavovat dalšímu ohrožení, pochybným osobám. Bezpečí dítěte je vždy na prvním místě a je potřeba jej zajistit. Proto se zasazujeme o jednotný systém povinného schvalování k HP, který by vždy zahrnoval psychologické vyšetření vylučující patologie osobnosti. Dětským domovům doporučujeme pouze hostitele, kteří prošli schválením příslušných úřadů a přípravou k HP, a takto doporučujeme postupovat i dalším organizacím a institucím.

Zklamání dítěte

Možnost zklamání dítěte je nejčastějším argumentem proti hostitelské péči. Je popisováno jako smutek, pláč, trauma z důvodu nenaplněných očekávání dítěte. Jde především o nenaplněnou touhu stát se plnohodnotnou součástí rodiny formou pěstounské péče nebo nečekané ukončení hostitelské péče ze strany hostitele. Obě tato rizika nelze vyloučit, ale lze je úspěšně minimalizovat. Jde především o dostatečnou přípravu dítěte k HP, kdy jsou vysvětleny všechny výhody i nevýhody HP a přesně popsáno, co dítě může od konkrétních lidí čekat. Dále je nutná kvalitní příprava a provázení hostitelů tak, aby v kontaktu s dítětem nevědomky nezpůsobovali nereálná očekávání, neslibovali, co nemohou splnit a aby s dětmi o hostitelství otevřeně hovořili.

Zároveň je potřeba říci, že riziko zklamání dítěte není důvodem pro nerealizování HP. Citová deprivace je jistým důsledkem ústavní výchovy a její důsledky jsou vážnější než pouze potencionální riziko zklamání z hostitelské péče. Zde lze situaci přirovnat k rozhodování lékaře při podávání léků nemocnému člověku –

přestože může dojít k některým nežádoucím účinkům, léčebný efekt je natolik důležitý, že lékař na podání léků nerezignuje předem (dokonce by v takovém případě čelil obvinění ze zanedbání péče).

V běžném životě se neustále setkáváme s novými lidmi, vytváříme nové vztahy a přátelství a zároveň jiné vztahy chladnou. Hostitelská péče je také takový vztah, závisí tedy na obou stranách, jak se bude rozvíjet. Není však možné ze strachu, že dítě bude očekávat větší citovou angažovanost, jej pro jistotu izolovat od vztahů vůbec. Naopak je potřeba vést dítě k vytváření přátelství, která obohacují život, učit jej vztah udržet, umět dávat i brát a mít od jednotlivých vztahů adekvátní očekávání. Ačkoliv primárním cílem je vytvoření trvalého citového pouta, není probíhající HP důvodem k limitování nově navazovaných vztahů v širším sociálním světě dítěte.

Současně je potřeba říci, že mnoho dětí dlouhodobě vyrůstajících v ústavní výchově je natolik citově oploštělých, že případné rozvolnění vztahů s hostitelskou rodinou nemusí prožívat jako hlubokou ztrátu.

Zklamání hostitele

Zklamání hostitelů je rizikem, se kterým se pracovníci Děti patří domů, z. s. setkávají poměrně často. Takovéto riziko může být naplněno v okamžiku, kdy dítě z nějakého důvodu – ať již sděleného, či neznámého, objektivního nebo zdánlivě nepochopitelného – ukončí probíhající hostitelskou péči. Hostitelé pak mohou cítit zklamání, vinu, lítost, zmatení a další pocity. Především nerozumí tomu, co se děje, co udělali špatně, a proč dítě v HP nechce pokračovat. Této situaci se dá do jisté míry předejít kvalitní přípravou k HP, která je vedena k porozumění deprivacních projevů, individuálním provázením hostitelů a vedením dítěte k odpovědnosti za vztah, který navázali.

Přesto se ukončení HP z rozhodnutí dítěte stává mnohem častěji než ukončení ze strany hostitelů. Důvody mohou být různé: běžné vzdalování se v době puberty (touha více času trávit s kamarády, s přítelem či přítelkyní), citová plochost dítěte, které již omrzela atraktivita něčeho nového, či strach dítěte z příliš těsného vztahu k hostitelům a s ním související pocity viny vůči rodičům apod., strach z další ztráty - je bezpečnější odmítnout než být odmítán.

*„Překvapilo nás,
jak málo nám dokáže věřit,
jak málo je ochoten si něco přát,
jak finančně náročná má přání,
kolik nám toho vypráví o minulosti,
jak rychle zapomíná, když s námi není,
jak se na nic netěší.”*

Hostitelé D.

V každém případě je vhodné zkusit dítě vést k tomu, aby vztahy nepřerušilo jedním rozhodnutím, ale např. pouze snížilo intenzitu kontaktu do míry, která bude příjemná oběma stranám. Zároveň je vhodné dítě i hostitele upozornit, že spolu strávili hezké chvíle, současný stav není konečný a kdo ví, co bude za několik let? Třeba se vzájemně ještě potkají.

Další zklamání hostitelé mohou prožívat z uzavřenosti až nepřátelskosti některých institucí zainteresovaných v procesu HP (OSPOD, úřady, ústavy). Zde je však na místě říci, že vše, tak jako kdekoli jinde, závisí na konkrétních lidech. A tak i přes problémy s některými úředníky a institucemi, které našim klientům pomáháme řešit, máme s jinými úředníky, sociálními pracovníky a zástupci dětských domovů velmi pozitivní zkušenosti plné spolupráce. V této oblasti je základem předcházení tomuto riziku dostatečná a včasná informovanost všech stran o plánovaných krocích a vzájemný respekt.

Čím starší dítě a čím déle v dětském domově žije, vytváří si v daném místě kamarády, koníčky, svůj program. Na tomto skončila moje hostitelská péče s 15 letou Maruškou. Část dne chtěla trávit se mnou, ale odpoledne šly kamarádky do kina a chtěla jít s nimi. Měla jsem ale strach pustit jí metrem přes celou Prahu a samozřejmě vznikaly konflikty.

Hostitelka T.

Zklamání vychovatelů, sociálních pracovníků

O zklamání pracovníků ústavů nemáme dostatek informací. Objevuje se především při ukončení hostitelské péče, ať již ze strany dítěte či hostitele. Zvláště tehdy, pokud se v hostitelské péči angažovali více (aktivně vyhledávali hostitele, intenzivně je provázeli), je může neúspěch odradit. Proto je důležitá reflexe konkrétních případů. Někdy mohou být pracovníci zklamáni z konkrétních hostitelů (špatná komunikace, neplnění toho, na čem se domluvili). Zde opět může pomoci kvalitní příprava, intenzivní komunikace a především uvědomění si, co dítěti dávají dobrého a smíření se s tím, že pokud bychom hledali pro dítě opravdu ideální osoby, nenašli bychom je nikdy.

Nezralost dítěte

Nezralost dítěte může způsobit mnohé potíže. V dítěti vzniká nejistota, kam patří, kdo jsou jeho lidé, co je správné. Tyto zmatené pocity může prožívat tehdy, pokud ještě nedokáže rozumově posoudit, kde je doma a kde pouze na návštěvě, kde jsou jeho lidé. Nejčastěji se nezralost týká dětí do 6 let věku, které nedokáží vědomě zpracovat, proč se jim mění prostředí a lidé. Stává se to u takto malých dětí v dětském domově například i při návštěvách doma u rodičů či jiných příbuzných. Tato zmatenost se může projevit nárazovým problémem s pomočováním či s udržením stolice, vyšší neklidností dítěte nebo například pláčem při večerním usínání, který se dříve nevyskytoval. Proto všeobecně nedoporučujeme hostitelskou péči u takto malých dětí. V takovýchto případech by se mělo o to intenzivněji pracovat na návratu dítěte do původní rodiny či dítě co nejrychleji zařadit do registru na zprostředkování pěstounské péče, v ideálním případě by dítě zatím mělo žít v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Hostitelskou péči v takovýchto případech nepovažujeme za příliš vhodnou a doporučujeme ji nahradit návštěvami dítěte v samotném zařízení (různé projekty dobrovolnictví). Nevylučujeme hostitelskou péči i u dětí okolo 5-6 let, ale to pouze v případě velmi snížené šance na pěstounskou péči (například romské dítě ze šestičlenné sourozenecké skupiny) a na základě zvážení dětského domova a vychovatelů dítěte, zda by HP byla pro dítě opravdu přínosem. Zde je pak ještě více nutný uvážlivý a pozvolný přístup.

Specifická dílčí rizika

Samozřejmě všechna rizika nelze shrnout do výše uvedeného výčtu, který reaguje na nejběžnější argumenty v diskuzi o přínosu hostitelské péče. V rámci realizace HP se pak setkáváme s dalším dílčím rozvrstvením jednotlivých situací, které mohou nastat a mohou při souhře více faktorů vést k celkovému neúspěchu HP. Je důležité mít tyto situace pojmenované, jelikož pak jim můžeme účelněji předcházet v rámci přípravy a provázení. Zde je jejich částečný výčet:

- Rizika ze strany hostitelské rodiny: nezvládnutí projevů dítěte, náročnosti komunikace s jednotlivými subjekty, neakceptování specifík, limitů a potřeb dítěte, nezvládnutí časové a finanční náročnosti hostitelské péče, změna situace hostitelské rodiny
- Rizika ze strany dítěte: nereálná očekávání, rychlé nasycení zvědavosti a touhy po změně, obavy z navázání hlubšího vztahu, nízká důvěra ve svět dospělých, naivita, sklouznutí k „využívání“ hostitelů (finance, atrakcí)
- Rizika ze strany kompetentních osob kolem dítěte a hostitelské rodiny (vychovatelé v DD, sociální pracovníci/ce): malá informovanost, špatná úroveň komunikace, nedostatečně ošetřené role jednotlivých stran, povinná mlčenlivost
- Rizika ze strany biologické rodiny: nepochopení přínosu HP pro dítě a původní rodinu dítěte, nízká důvěra v dětský domov a sociální pracovníci, obavy o ztrátu náklonnosti dítěte, majetnický vztah k dítěti

Určitě souhlasím s tím, že hostitelská péče může pomoci sanaci rodiny, avšak v mých 2 případech matka začala „žárlit“, protože děti obvykle zažívají něco nového, rodičům vyprávějí a ti se začínou „bránit“. Ačkoli jsme se se sociálními pracovníci i ředitelkou DD snažili matce vysvětlit, že jim rozhodně děti nechci vzít, nepomohlo to. Matka si děti vzala do dlouhodobé povolenky, vymazala jim veškeré kontakty na hostitele a zakázala jim s námi styk, protože je podle jejích slov nemáme rády a nechceme, aby se k ní vrátili.

Hostitelka T.

LEGISLATIVNÍ PODMÍNKY HOSTITELSKÉ PÉČE

Současná legislativa pojem hostitelská péče nezná. Celou problematiku řeší §30 zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí:

„Ředitel ústavního zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 30 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Tato doba, s výjimkou případů, kdy byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, může být prodloužena, jde-li o pobyt u těchto osob, na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností.“

Podmínkou k tomuto pobytu je trestní bezúhonnost fyzické osoby, přihlíží se k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž bude dítě pobývat, případně si může obecní úřad s rozšířenou působností vyžádat odborné posouzení této fyzické osoby. Toto odborné posouzení je povinen provést krajský úřad a provádí se dle §27 (odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče) přiměřeně. Souhlas k tomuto pobytu dává ředitel zařízení po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Souhlas rodičů dítěte je nutný pouze v případě, že je dítě v zařízení umístěno na základě jejich žádosti.

Nejednoznačnost právního vymezení představuje slovo „přiměřeně.“ Na základě této formulace nejsou podmínky pro hostitelskou péči v ČR jednotné, u mnohých úřadů a jejich pracovníků způsobuje nejistotu. Postup se liší mezi jednotlivými kraji, mezi jednotlivými OSPOD i dětskými domovy. V některých krajích požadují po hostitelích zcela totožné prověření jako u zájemců o náhradní rodinnou péči, v nejextrémnějších případech chtějí nové prověření i u stávajících pěstounů. V některých OSPOD pak nepožadují po hostitelích více než výpis z rejstříku trestů.

Tato nejednoznačnost je negativní ve dvou směrech. V případě, že posouzení není vyžadováno, zvyšuje se riziko ohrožení dítěte osobou, jejíž motivace nebo osobnost může být patologická. V případě plnohodnotného prověřování shodného jako pro zájemce o NRP se zvyšuje riziko nedostatku hostitelů, protože mnohdy několikaměsíční posuzování se všemi náležitostmi je příliš náročné pro osoby, které chtějí dítěti pomáhat jen částečně (víkendy, prázdniny, přátelství). Také vychovatelé v daných zařízeních mají povinné pouze jednorázové psychologické vyšetření, a to pracují s větší skupinou těchto dětí mnohem intenzivněji. Navíc HP je velmi dobře kontrolovatelná, jelikož dítě se po krátkých pobytech vrací zpět do zařízení a pokud by nebylo spokojené či ohrožené, jsou zde odborníci, kteří to mohou včas zachytit.

Proto Děti patří domů, z. s. na základě zkušenosti doporučuje odborné posouzení všech zájemců o hostitelskou péči. Doporučuje, aby odborné posouzení obsahovalo posouzení trestní bezúhonnosti, posouzení rodinného a sociálního prostředí a jednorázové psychologické posouzení zaměřené na vyloučení patologie osobnosti a patologické motivace k HP. Je praktické poté zájemcům o hostitelskou péči poskytnout písemný doklad o tomto schválení, který je možné použít pro doložení této skutečnosti dětskému domovu a neziskové organizaci. Doporučujeme také, aby toto posouzení bylo v případě plánované HP provedeno dříve než vůbec začne kontaktování s potenciálními dětskými domovy (z důvodu

zbytečné přípravy dítěte, případné ztráty času vedení DD apod. v případě negativního posudku) Poté, co zájemci absolvovali přípravu k HP, dětský domov doporučil hostitelům konkrétní dítě, došlo k postupnému seznámení hostitelů a dítěte, včetně celodenních výletů, nastává vhodný čas pro první návštěvu dítěte u hostitelů přes noc. Při každé návštěvě přes noc je povinností hostitelů písemně zažádat dětský domov a sociální pracovníci dítěte o tzv. propustku ze zařízení. V každém ústavu je praxe jiná, někde stačí žádat pouze sociální pracovníci dítěte, jinde stačí žádat dětský domov (daní pracovníci si žádost předají), jinde je potřeba žádat obě instituce. Žádost by měla obsahovat: Jméno, příjmení, adresu a číslo občanského průkazu hostitele, datum a hodinu vyzvednutí dítěte a navrácení dítěte, jméno, příjmení a datum narození dítěte. V některých zařízeních je potřeba žádost podávat před každou propustkou. Maximální doba pobytu je obvykle 14 dní, může však být v odůvodněných případech prodloužena.

Děti patří domů, z. s. doporučuje vedení dětského domova oznámit možnost hostitelské péče pro dítě jeho sociální pracovníci ihned poté, co se s hostiteli dohodli na konkrétním dítěti, a to ještě před tím, než dojde k první schůzce dítěte a hostitelů. Sociální pracovnice jako koordinátorka případu by měla vědět o plánovaném záměru HP a může ho zahrnout do IPOD. Navíc v některých případech dochází k problematickým situacím, kdy sociální pracovnice nevydá souhlas s propustkou dítěte a pokud je vztah již navázán, může dojít ke zklamání dítěte. Samozřejmě ideálně by o vhodnosti HP měli rozhodovat všichni zainteresovaní na případu dítěte v rámci případové konference, z praxe je však potřeba říci, že pro časovou náročnost nebývá v případě HP uplatňována. Přesto ji můžeme doporučit.

Sociálním pracovnícím jejich práci nezávidím. A rozhodně ji nechci zpochybňovat. Ale i tam vidím obrovské rozdíly. „Moje“ paní sociální pracovnice funguje naprosto bez problémů. Schvalovací návštěva a výstup z ní trval asi týden. Neskutečné. Sociální pracovnice dětí fungovaly naprosto odlišně. Jediné, co se mi potvrdilo jako dobrý krok, je navázat kontakt a v nejlepším případě se i setkat osobně přímo se sociální pracovníci dítěte. Vzájemné vztahy pak fungují naprosto jinak.

Hostitelka T.

IDENTITA DĚTÍ Z DD A JEJICH VZTAH KE SVÝM RODIČŮM

Pro porozumění důležitosti identity je nejjednodušší obrátit se nejprve sám k sobě a upřímně si odpovědět na otázky. Kdo jsem? Kdo ovlivňuje a ovlivňoval můj život, že jsem takový, jaký jsem? Odkud pocházím? Na co jsem hrdý ze své minulosti? Pokud si poctivě odpovíme na tyto otázky, cítíme, jak úzce se naše identita dotýká našeho vlastního sebehodnocení a sebevědomí. Zde je pak prostor zamyslet se nad tím, jak by mohly odpovědět na tuto otázku děti z dětského domova. Jaký vztah mají ke svým rodičům? Jaký vztah mají ke své minulosti?

Termín identita je komplexní termín, který zastřešuje naše vědomí toho, kdo jsme. Proto míra osobní identity velmi úzce souvisí se sebevědomím a seberepjetím, které jsou u dětí s deprivací velmi sniženy. Pokud je naším cílem podpořit sebevědomí a růst osobnosti dítěte, podpora identity dítěte je důležitá, ale současně pro hostitele náročná oblast.

Ale co to přesně identita je? Amalthea, o.s. ve své Pracovní knize Příprava k pěstounství³ prakticky shrnuje, že identita zahrnuje v první řadě „dědictví“ tedy všechno to, co člověk získává a odnáší si ze své rodiny (jazyk, kultura, náboženství, vlastnosti, fyzické i povahové rysy) a dále všechny naše vědomé volby, v nichž se rozhodujeme, kterým směrem se budeme v životě ubírat. Zároveň Amalthea, o.s. zdůrazňuje to, že pokud se nám někdo snaží odebrat součást naší identity nebo snižuje hodnotu některé její součásti, jde o velmi bolestivý zásah pro každého člověka.

Většina dětí, ať již se svými rodiči zažili cokoli, na svou rodinu nedá dopustit, obhajují jejich jednání a jsou velmi citliví na hodnocení a poznámky okolí k jejich rodině. Ostatně - brání sami sebe a své nejbližší. Zároveň jsou však neustále konfrontováni s tím, že jsou v dětském domově a dospělí kolem nich považují jejich život s rodinou za ohrožující, nesprávný. Nejčastěji je vztah dětí k jejich rodičům ambivalentní, nejasný. Někdy rodiče milují, idealizují si je a odmítají vnímat jejich reálné chování, jindy převládají pocity odsouzení a vzteku. Dlouhodobě negativní a odmítající vztah k rodičům má naštěstí minimum dětí, jedná se nejčastěji o děti vyrůstající v DD od raného dětství, které převzaly názor vychovatelů, či vycházejí z uvědomění si hlubokého zklamání, které jim rodiče způsobili. Přesto je však jejich odmítání především verbalizované a racionalizované než skutečně žité, což kromě jiného dokládá skutečnost, že i tyto děti směřují po odchodu z DD právě za svými rodiči.

Úkolem pedagogů a všech dalších osob v okolí dítěte podílejících se na výchově dítěte je pomáhat dítěti mít vyrovnaný, pozitivní a zároveň realistický pohled na své rodiče. Protože pokud nemáme rádi a nepřijímáme své rodiče, nemůžeme mít rádi a přijímat sami sebe. Aby dítě v DD mohlo mít své rodiče rádo a přijímat je i přes všechny zkušenosti, které s ním mělo, je potřeba mu pomoci na ně reálně nahlédnout, umět odlišit hodnocení chování od přijímání rodiče jako takového a uvědomění si svých citů k němu. Tomu mohou nejvíce napomoci pedagogové a hostitelé v nejbližším okolí dítěte a to tak, že toto odlišení mají oni sami vžité a k dítěti přistupují s respektem k jeho rodinné historii a jeho rodičům.

Vztah hostitelů k rodině dítěte - doporučení

Absolutní většina dětí v dětských domovech má kontakt se svou rodinou. Některé děti jsou více či méně pravidelně svou rodinou navštěvovány, jiné jezdí domů na víkendy nebo prázdniny, mnoho z nich udržuje kontakt přes mobilní telefon nebo internet (facebook, email). Nejedná se pouze o matku a otce, ale také babičky, tety a strýce, dospělé sourozence.

Rodiče dítěte a jeho rodina jsou nesmazatelnou součástí života dítěte a to ať již se na něm podílejí či nikoli, ať svým chováním dítěti ublížili více či méně. Jsou významnou součástí identity dítěte a úkolem hostitele je tuto identitu rozvíjet a pozitivní vztah k vlastní rodině podporovat. To však je pro mnohé hostitele velmi náročné, jelikož se těžko zbavují hodnotících soudů směrem k rodičům, které vnímají jako hlavní příčinu složitosti osudu dítěte. Proto je potřeba hostitelům vysvětlit význam pozitivního vztahu k rodičům pro rozvoj identity dítěte a ukázat jim způsob, jak rodiče pochopit, respektovat a přijímat jako nezastupitelné osoby v životě dítěte.

Pro hostitele, kteří se dříve nesetkali s příběhy dětí z dětského domova, se jejich životní osud jeví jako nepochopitelný a rodiče těchto dětí jako nezodpovědní, ne-li (v případech ubližování dítěti) zavrženíhodní. Nikdy dříve se nesetkali s lidmi, kteří se nedokáží postarat o dítě, s lidmi, pro které dítě není na prvním místě, s lidmi, kteří mohou svým vlastním dětem ubližovat. Protože neznají okolnosti jejich příběhů, hodnotí je na základě svých vlastních a obecně společensky uznávaných norem. Informace o rodičích dítěte hostitelé získávají nejčastěji od samotných dětí a v náznacích také od pracovníků zařízení. Jedná se pak především o důvody odebrání dítěte z péče jako jsou zanedbávání, týrání, zneužívání,

3 Pracovní kniha. Příprava k pěstounství. 2011. Amalthea, o.s.
Ke stažení: [<http://www.nadacesirius.cz/podporene-projekty/nahradni-rodinna-pece#amalthea2>]

neschopnost se o dítě starat z důvodu nástupu do výkonu trestu, nezvládnutí výchovy dítěte (např. záškoláctví, toulání se), apod. Tyto informace zcela hostitelům stačí pro to, aby si vytvořili negativní obrázek o rodičích dítěte. Nedo- stávají však informace o tom, co rodiče dělali dobrého, co dokázali. Přijetím negativního obrazu rodičů však dítěti nepomáháme, ale naopak posilujeme jeho nejistotu být samo sebou. Proto je důležité poskytnout hostitelům dostatek in- formací o nejjednodušší situaci selhávajících rodičů. Vzhledem k nutnosti po- vinné mlčenlivosti lze toto porozumění přinést přes příběhy jiných dětí a jejich rodičů, které podobnou situaci zažívají. Důležité je zasadit jednání rodičů do společenského, sociálního, ekonomického a psychického kontextu konkrétního případu a osvětlení příčin selhání rodičů ve svých rolích. Ukázat jim, že příčina vychází z okolí, vnitřních možností jedince a jeho zkušeností.

Pátřejme a ptejme se proto po detailech života rodičů dětí a skládejme si mo- zaiku jejich příběhu (můžeme se ptát dětí, samotných rodičů apod.) Například aby hostitel doopravdy dokázal přijmout matku dítěte, která nezabránila týrání svých dětí otčímem, musíme porozumět jejímu dětství a zkušenostem z něj (také zažila domácí násilí v rodině), porozumět její ekonomické situaci, kdy se 4 dětmi byla na muži zcela finančně závislá, pochopit, že její rozumové schopnosti ne- dovolovaly plánovat na delší dobu než jeden týden dopředu a že její submisivní povaha podléhala aktuálním náladám muže. Uvědomit si, že je natolik nesamo- statná a v celém dětství jí natolik chyběla láska, že nyní nedokáže od svého muže odejít, protože strach ze samoty je mnohonásobně horší než všechno ostatní.

Když jsme si povídali s Tomášem o jeho rodině, dozvěděli jsme se, že má polorodou starší sestru Šárku, na kterou stále vzpomínal. Jeho ses- tra žila v pěstounské péči prarodičů ze strany otce, adresu neměl. Do- mluvíli jsme se, že se pojedeme někdy podívat do vesnice, ve které kdysi žili, najdeme jejich dům a zkusíme zjistit i adresu Šárky. To se podaři- lo a po domluvě s pěstouny jsme naplánovali setkání sourozenců. Bylo to velmi dojemné.

Hostitelé B.

Porozumění je důležité pro to, abychom mohli rodiče dítěte respektovat. Nezna- mená to však omlouvat jejich chování. Je potřeba důsledně odlišovat hodnocení

rodičů, kterého bychom se neměli dopouštět, a hodnocení jejich jednání, které společnost nemůže akceptovat. V rozhovoru s dítětem tak můžeme jednoznačně říci náš nesouhlas s chováním rodiče (dítě není možné takto trestat, dítě není možné neposílat do školy) a vysvětlit jim, proč s tímto chováním nesouhlasíte.

Zároveň je však možné uvést určité porozumění složité situaci, pochopení, že rodič dělal to nejlepší, co uměl nebo že nedokázal mít nad sebou kontrolu a je potřeba mu pomoci, ukázat jiné momenty, kdy dokázal dobře reagovat podle normy (dítě vždy chodilo do školy, v raném věku se jim matka věnovala – cho- dili na písek a ven, apod.)

Podstatné je stále si uvědomovat, že nebýt těchto rodičů, nikdy by na světě ne- byla tak jedinečná osobnost jako je dítě, které vidíme před námi. Dítě získalo od rodičů a svých předků mnoho dobrého, což je potřeba najít a uvědomit si. Důležité je dávat dětem najevo, že o jejich dobrých vlastnostech víte. Zvláště u dětí, které přišly do DD až ve starším věku, můžeme rodiče ocenit (jak dlou- ho to v tak náročných podmínkách zvládali, než začala být situace neúnosná a pro děti bylo lepší jiné prostředí). Je podstatné najít si pro sebe oblasti, ve kte- rých rodiče postupovali zodpovědně, najít pozitivní vlastnost, které dítě po nich nebo po prarodičích asi zdědilo (zručnost, pracovitost, hudební sluch) nebo ale- spoň pojmenovat, co pěkného se jim na dítěti líbí ve vzhledu a hledat, po kom tento rys dítě zdědilo.

Teprve když hostitel porozumí a pochopí situaci rodiny dítěte a začne respek- tovat její složitou situaci, teprve potom se dítě může v hostitelské péči cítit jistě a uvolněně.

Často se stává, že hostitelé se o rodičích sice verbálně vyjadřují neutrálně, ale cítí toto téma jako tabu, protože neví a nejsou si jisti, jak o rodině hovořit. Dítě pak vnímá, že jeho rodina není úplně přijímaná a neví, jak se k tomu postavit. Buď o ní tedy nemluví vůbec a dodržuje vznikající tabu a nebo naopak o rodině mluví v superlativech, aby jeho hostitelé viděli rodiče co nejlépe, přijali je a měli rádi. Proto je vhodné se tématu rodičů a rodiny nevyhýbat a reagovat na něj přiroze- ně, tak jak přichází. Po překonání prvního ostychu hostitelé často zjistí, že dítě reaguje poměrně přirozeně a umí si samo říci, pokud je mu téma nepřijemné.

V ideálním případě je vhodné, pokud se hostitelé a rodiče dítěte sejdou na ne- utrální půdě a s pomocí mediátora vysvětlí své stanovisko k hostitelské péči a k dítěti. Obě strany by na toto setkání měly být dopředu připravené a všechny informace by měly dopředu již získat (například rodiče informace o tom, co to je HP, jaký dobrý vliv na dítě má, že tím dítě neztrácí, ale pomáhají mu, hostitelé

by měli mít informace o rodičích a jejich dosavadním přístupu k HP). Pokud takové setkání úspěšně proběhne, může mít velmi pozitivní vliv na dítě (jednotnost, jistota), na hostitele (ví, o kom se mluví), i na rodiče (ví, co se od nich čeká, rozumí situaci).

Pokud není z různých důvodů reálné schůzku realizovat, rozhodně napomáhají například telefonní hovory dítěte, které je zrovna na návštěvě u hostitelů. Zde je nejvíce patrné, zda dítě rodičům sdělí, kde se právě nachází a co dělá. Je možné, aby hostitelé rodičům zavolali a například zeptali se jich na něco konkrétního, praktického, tak aby rodiče získali jistotu, že se s nimi stále počítá.

Mně pomohla jedna věc, a to stanovit si s DD, že jeden týden mám víkend já, druhý víkend matka. Pokud matka nepřijede ve stanovený víkend a děti se snaží o to, aby mohly jet k nám, tak nepovolit a nevzít si je. (ze začátku to pro mě bylo hodně drsné, ale uvědomila jsem si, že pro dítě pak jsme něco jako náplast, nebude vztah). O prázdninách se režim mění, děti mají nabitý program a organizace se upravuje.

Výhody z toho plynoucí – můžu si napláňovat výlet, když někam chci s dítětem jet (při nepravidelnosti schůzek a čekání na příchod rodičů je to téměř nemožné), dítě si samo srovná v hlavě, kdo sliby plní a neplní, ví dopředu, s kým by mělo trávit čas a ví, kdo slib dodrží a kdo ne, rodič nikdy nemůže vyslovit, že mu nebylo umožněno se s dítětem vídat.

Hostitelka T.

Samozřejmě jsou případy, kdy rodiče dítěte vůbec nespolečně pracují, dítěti se neozývají, jsou agresivní a dítě ohrožují, či je nelze dohledat. V takových a jim podobných případech není možné spoléhat na navázání kontaktu s rodiči, ale i zde platí základní pravidlo, které zní: vždy mluvit o rodině dítěte pozitivně nebo alespoň neutrálně a ani tehdy, když samo dítě je zrovna na své rodiče (oprávněně) našťavané, neskouznout do obecného hodnocení rodiče, vždy hodnotit jen konkrétní jednání, nikdy ne osobnost rodiče.

Sanační funkce hostitelské péče

Při rozhodování dětských domovů o tom, které děti by potřebovaly hostitelskou péči, hraje často velkou roli míra kontaktu rodičů s dítětem. Jde pak především o frekvenci kontaktu (jak často se ozývají, jak často si berou děti domů), intenzitu (jak silný je vzájemný vztah) a míru schopnosti spolupráce rodičů. Některé dětské domovy pak v případech, kdy dítě udržuje občasný kontakt s rodiči (občas k nim jedou domů), nevnímají potřebu hostitelské péče tak silnou. Avšak rodiče a hostitelé a stejně tak pěstouni, nejsou navzájem vylučující se, (exklusivní) vztahy, ale naopak mohou se doplňovat a dítěti tak ještě více prospívat.⁴

Dítě v běžné rodině má kromě vztahu ke svým rodičům ještě mnoho vztahů dalších. K prarodičům, tetám a strýcům, známým rodičům. Běžně tráví s těmito lidmi od určitého věku část svých volných dní a jeho sociální síť je široká a pestrá. Děti z dětského domova jsou většinou o tuto síť vztahů ochuzeny, přitom by ji velmi potřebovaly stejně tak jako loď na moři své přístavy. Proto je žádoucí, aby i děti, které s rodinou udržují kontakt, měly možnost hostitelské péče a získaly tak další důležitou osobu do svého života.

Zároveň je ale možno očekávat (a to ať již má rodina s dítětem kontakt větší či menší), že rodiče budou hostitele vnímat jako nevídanou konkurenci a to i přes ujišťování, že tomu tak není. Mohou se cítit ohroženi ve své rodičovské úloze a dostanou strach, aby o své dítě nepřišli. Vzhledem k tomu, že souhlas rodičů s HP ve většině případů není nutný, jejich jedinou možností je začít se o své dítě intenzivněji zajímat a nedovolit, aby jim „někdo cizí ukradl jejich dítě.“ V několika případech mezi našimi klienty tak hostitelská péče aktivizovala rodinu dítěte natolik, že si upravila podmínky, aby děti mohly jezdit na víkendy domů, případně došlo k navracení dětí zpět k rodičům. Z těchto případů je jednoznačně patrné, že určité procento dětí v dětských domovech by v zařízení s okamžitou platností nemuselo pobývat, pokud by rodiče nepovažovali ústav za „místo, kde se o mé dítě dobře postarají – lépe než bych to dokázal/a já.“ Ohrožení, které pro ně jiná rodina představuje, je pak pravděpodobně na úrovni obavy ze ztráty lásky dítěte, z odsouzení (na to, že je dítě v DD, si už zvykli, ale na cizí rodinu ne), z pocitu viny. V těchto případech často rodiče chtějí přetrhat veškeré vazby s hostiteli, a tak to také prezentují dětem. Pokud se však s dětmi i rodiči pracuje a situace se jim vysvětlí, mohlo by dítě zůstat s hostiteli

⁴ Hostitelé a rodiče jsou vzájemně inkusivní vztahy, které existují vedle sebe paralelně, stejně tak jako matka a otec (nelze říci, koho máme více rádi). Více o této problematice: Jeroným Klimeš: Hostitelství [http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/hostitelstvi_sborek.pdf]

v kontaktu nadále, ti jej mohou podporovat na škole, pomáhat s učením, nabízet dále společné víkendy apod. Hostitel se tak stává jakýmsi patronem dítěte, má o situaci dítěte přehled a může pomoci rodině v případných dalších náročných situacích. Jedná se pak o neprofesionální a individuální sanaci jedné konkrétní rodiny, což přináší mnoho dobrého oběma stranám.

V případech, kdy se nepodaří kontakt s hostiteli po navrácení dětí do rodiny udržet, mohou hostitelé cítit zklamání, avšak zároveň mohou mít dobrý pocit, že dítě získalo to, po čem v duši prahlo – vrátilo se domů. V ojedinělých případech však pracovníci okolo dítěte HP zcela zastaví z důvodu potenciálního návratu domů, avšak v konečném výsledku aktivita rodiče utichne a dítě nemá ani rodiče, ani hostitele. Zde se pak můžeme ptát: stalo by se tak, kdyby HP pokračovala dále?

Funkci částečné sanace rodiny však hostitelé plní i tehdy, když například dítěti umožní setkat se se svými sourozenci, kteří žijí v jiném DD či v pěstounské rodině, setkat se po dlouhé době s matkou, která z různých důvodů není schopná za dětmi přijet do DD na návštěvu, dovézt dítě na návštěvu za rodičem do věznice apod. Takovýto zralý kontakt hostitelů s rodinou vyžaduje již velmi dobře navázaný vztah s dítětem, přijetí jeho rodičů a uvědomění si (či intuitivní vnímání) významu rodičů v životě a identitě dítěte. Příprava a provázení hostitelů by také k tomuto cíli měla směřovat.

Vztah hostitelské péče k péči pěstounské

Ač se toho některé dětské domovy obávají, hostitelská péče stejně jako není v protikladu s kontakty s biologickou rodinou není nikterak v protikladu ani s hledáním vhodné pěstounské rodiny k náhradní rodinné péči. Pouze u dětí mladších 6 let, jak je popsáno výše, je vhodné zvážit rizika a přínos hostitelské péče a rychlost, s jakou bude nalezena pěstounská rodina.

U všech ostatních případů se domníváme, že hostitelská péče pěstounství nejenže neomezuje, ale dokonce může dítěti prospět. Dětské domovy se obávají, že pokud si dítě zvykne na hostitele, nebude poté chtít do pěstounské rodiny. Toto se však dá poměrně dobře ošetřit a naopak v případě spolupráce mohou dítě i pěstouni jen získat.

V případě situace, kdy dítě dlouhodobě jezdí k hostitelům a objeví se pěstounská rodina, nastává fáze postupného seznamování se s pěstouny. Dnes by se snad už nemělo dít to (a už vůbec ne u dětí školního věku), že dítě najednou odjíždí do cizí rodiny, aniž by si na nové lidi postupně zvyklo. V tomto období je dítěti (a také hostitelům) nutné vysvětlit situaci a postupně zvykat dítě na nové osoby. Pěstouni musí být poučeni o vztahu s hostiteli a ty lze při procesu zvykání také využít (například všichni společně pojedou na výlet). Tím se také pěstouni seznámí s dalšími důležitými lidmi v životě dítěte a je potřeba říci, že není nutné a ani žádoucí vztah nárazově ukončit (což se někdy stává). Právě naopak. Hostitelé se mohou stát známými pěstounů, děti mohou občas navštěvovat (čímž se dětem vytvoří kontinuita a styčný bod dvou světů – v DD a v pěstounské rodině). Pěstouni mohou časem využít tohoto kontaktu k hlídání dětí a získání tolik důležitého odpočinku, který jinak zprostředkovávají neziskové organizace formou respitních pobytů. Samozřejmou nutností tohoto procesu je kvalitní příprava všech stran (hostitelů, pěstounů, odborných pracovníků) a kvalitní provázení celým složitým procesem.

SHRNUTÍ TEORETICKÉHO VYMEZENÍ

Hostitelskou péči označujeme jako dlouhodobé a opakující se kontakty dítěte žijícího v dětském domově s rodinou či jednotlivci, kteří nejsou biologickými příbuznými dítěte. Zároveň je realizovaná převážně u dětí, které mají objektivně nižší šance na pěstounskou péči (např. děti z velké sourozenecké skupiny, děti romského etnika, děti staršího věku apod.)

Účelem HP je poskytnout dítěti možnost zažít fungování běžné rodiny, především pak vztahů v ní, možnost navázat citový vztah, možnost prožít úspěch a rozšířit jeho psychosociální zázemí. V současné době rozlišujeme dvě hlavní formy hostitelské péče a to dle jejího vzniku hostitelskou péči spontánní a hostitelskou péči plánovanou.

Význam hostitelské péče pro dítě je:

- získat stabilní citové pouto (být přijímáno takové jaké je, což má nedoceníitelný přínos pro jeho sebepojetí; zažít, že jej má někdo opravdu rád a naučit se mít rád; zkusit si a vidět, že vztah znamená brát i dávat),
- zažít model fungující rodiny a vztahů v ní,
- vytvořit / znovuvytvořit / posílit důvěru dítěte v dospělého,
- poskytnout prostor pro zažití úspěchu,
- rozšíření sociálního prostředí,
- získat dlouhodobou psychosociální podporu,
- jde o prevenci rizikového chování vhodným trávením volného času.

Význam HP pro hostitele či hostitelskou rodinu je:

- získat dobrý pocit z možnosti pomoci druhému,
- možnost zažít něčí proměnu,
- uvědomění si cennosti vlastní rodiny,
- získat nový rozměr života,
- vaše vlastní děti se naučí přijímat i děti ze sociálně slabého prostředí, případně etnické menšiny apod.,
- získat nová přátelství.

Význam HP pro dětský domov je:

- ve výchovném působení dalších lidí vedoucí ke stejnému cíli,
- přináší dítěti větší náhled na své povinnosti,
- zklidnění dětí,
- méně dětí na skupině či
- nalezení vhodné pěstounské rodiny.

Význam HP pro původní rodinu dítěte spočívá především:

- ve zlepšení vztahu dítěte k původní rodině,
- pomoc při kontaktu dítěte a rodiny,
- pomoc při sanaci rodiny a
- mobilizace skrytých rezerv rodiny.

Význam HP pro stát spočívá především:

- v narušení bludného kruhu snížených rodičovských a partnerských kompetencí,
- dále v prevenci kriminální činnosti a
- ušetření finančních prostředků na další péči o dítě či posléze potenciálního dospělého.

Rizika hostitelské péče existují a proto je potřeba jim vědomě předcházet. Mezi nejčastěji zmiňovaná patří na straně dítěte ohrožení zdravého vývoje (další ubližování), zklamání dítěte a jeho nenaplnění touhy po rodině. U dětí předškolního věku, které si neumí vysvětlit neustálé změny situací, se může objevit zmatenost, což se může projevovat na jeho psychickém či zdravotním stavu. Dalšími riziky jsou zklamání hostitelů z chování dětí v DD, z ukončení vztahu ze strany dítěte, případně deziluze pracovníků v okolí dítěte z nevydařené HP a další dílčí rizika jednotlivých situací, která mohou vést k neúspěchu HP.

Nejlепším předcházením těchto rizik je příprava všech zainteresovaných osob a institucí, jejich provázení, schválení hostitelů příslušnými úřady (vyloučení patologií osobnosti) a velká zdrženlivost u HP dětí předškolního věku.

Základní oporu v legislativě má hostitelská péče v zákoně 359/1999 Sb o sociálně právní ochraně dětí, kde se této problematice týká §30. Tato úprava je

velmi volná a podmínky HP upravuje velmi sporadicky (trestní bezúhonnost, prošetření rodinných a sociálních poměrů), případně úřad může vyžadovat další odborné posouzení, a to dle §27 přiměřeně. Na základě toho je potřeba se připravit, že každý OSPOD, kraj, dětský domov, vyžaduje zcela jiné podmínky a to od extrému žádného posuzování po extrém posouzení stejné jako pro NRP. Dítě může být mimo domov obvykle maximálně 30 dní a souhlas rodičů je nutný pouze v případě, že dítě je do zařízení umístěno na jejich žádost.

Identita dítěte je základní předpoklad zdravého sebevědomí a tím i schopností dítěte uspět v životě. Proto je potřeba identitu rozvíjet a zároveň se vyvarovat signálů, které dítě znejistují v otázkách kdo je, odkud je, od koho a s čím přichází a co si nese s sebou. Naopak je důležité podporovat jeho vztah k rodičům, kteří jsou pro dítě jedineční a jsou primární součástí jeho identity. Pro hostitele je důležité s dětmi o rodičích komunikovat, nevytvářet tabu. Velmi prospěšné je s rodiči se setkat (např. na neutrální půdě), vysvětlit si, že obě strany chtějí pro dítě to nejlepší a vzájemně si nekonkurují. Pro to, aby hostitelé dokázali respektovat rodiče, kteří mnohdy v jejich očích dítě ohrožují, je důležité pochopit životní situaci rodičů, jejich podmínky, vnitřní možnosti a pokud to jde, tak i příčiny jejich nejednoduché situace. Neznamená to omlouvat jejich chování vůči dítěti, ale odlišovat jednání rodičů, se kterým společnost nesouhlasí, od celkového hodnocení rodiče.

Příkladem přijetí rodičů dítěte je například schopnost zprostředkovat dítěti kontakt s rodičem, který sám není schopen dítě navštívit, zajistit dítěti kontakt s jeho sourozenci, kteří jsou v pěstounské péči či žijí v jiném městě, případně pomáhat rodičům tak, aby dítě mohlo být vráceno do jejich péče. Také schopnost přijmout skutečnost, že dítě se navrátilo domů a hostitel je přesto schopen nadále s ním udržovat kontakt, pomáhat mu s učením a podporovat v dalším vzdělávání, dává hostitelské péči další rozměr. Efekt sanace rodiny však můžeme vnímat také v případech, kdy zájmem o dítě vyburcuje do té doby nečinné rodiče ke změně svých poměrů, kdy ze strachu, že o dítě přijdou, dokáží dostát požadavkům sociálních pracovníků a dítě se může mnohdy po dlouhé době vrátit zpět domů, do své rodiny. Ve všech těchto případech hostitelům může velmi pomoci uvědomění si, že takováto situace může nastat v rámci přípravy a následného provázení celým průběhem.

Tak, jako je možné hostitelskou péči zahájit u dítěte s kontaktem s rodiči, pak stejně tak je možné HP zahájit u dětí, pro které se hledá náhradní rodina. V případě, kdy dítěti bude nalezena náhradní rodina, se může hostitel stát styčnou osobou kontinuálně propojující život v DD a život v nové rodině, může na-

pomoci přechodu dítěte do nové rodiny a po určité době přirozeně nahradit tolik potřebnou respitní službu, jelikož může po domluvě a rád dítě pohlídat, strávit s ním hezký čas a stále být důležitou osobou v životě dítěte.

Zároveň se však mnohem častěji setkáváme s přerodem hostitelské péče v pěstounskou péči. V takovém případě se nejedná o zkratku k PP, jak někdy bývá označováno, ale o šanci pro dítě, které už rodinu jiným způsobem nemůže najít. Zde je však velmi důležité doprovázení celým procesem zkušenou pověřenou organizací, vhodná je také příprava k PP. Dítě v hostitelské péči s námi totiž není celé, ale mnohdy nám dává poznat jen svoji lepší tvář. Po přijetí dítěte do PP často (ale ne vždy) dochází k obratu chování, k testování hranic, problémům, které dříve dítě mělo jen ve škole či v DD, obviněním apod. Přitom tato změna chování může trvat měsíce, ale také celé roky, což je obrovská a často nečekaná zátěž na celou hostitelskou rodinu.

METODICKÉ
DOPORUČENÍ

PŘÍPRAVA
ZÁJEMCE
K HP

METODICKÉ
DOPORUČENÍ
PŘÍPRAVA
ZÁJEMCE K HP

Příprava k hostitelské péči

Hostitelská péče je náročná na čas, energii, finanční možnosti, komunikační dovednosti a trpělivost hostitele. Do plánované HP se často se svým altruistickým záměrem pouští lidé, kteří obvykle nemají zkušenost s dětmi s deprivací, ústavní výchovou a úředním šimlem, popř. lidé, kteří již mají zkušenost s náhradní rodinnou péčí, ale převážně u dětí mladšího školního věku. Zároveň HP přináší řadu nečekaných situací. Proto vnímáme přípravu potenciálních zájemců o tuto formu pomoci dětem za velmi důležitou, na čemž se shodují odborníci, pracovníci DD i stávající či minulí hostitelé.

Níže uvedená doporučení jsou souhrnem zkušeností z provádění příprav k HP od roku 2008 organizací Děti patří domů, z. s. obohaceným o názory a podněty z dětských domovů a hostitelských rodin. Metodika přípravy hostitelů je ze všech uvedených kapitol nejvíce vyzkoušená a propracovaná, stále však v procesu vývoje.

Kdo, kdy, kde a jak?

Přípravy budoucích hostitelů může realizovat nezisková organizace s pověřením k sociálně právní ochraně dětí (aby následně mohla zacházet s informacemi o konkrétních dětech)⁵, dále dětský domov či případně sociální pracovnice OSPOD. V úrovni lidské by se mělo jednat o osobu se zkušenostmi s dětmi s deprivací, znalostmi fungování dětských domovů, zákona o SPOD, s dobrými komunikačními vlastnostmi, teoretickým povědomím o psychických potřebách dětí, ideálně absolventa humanitního oboru vysoké školy. Především však by mělo jít o člověka angažovaného a schopného pracovat pro nejvyšší zájmy dítěte.

Přípravy, a to jejich obecnou (první) a následně konkrétní (druhou) část, je možné realizovat buď individuálně v průběhu roku v závislosti na tom, kdy se přihlásí potenciální zájemce, nebo lze obecnou část realizovat nárazově v dopředu vymezeném termínu pro větší skupinu lidí.

Individuální příprava zahrnuje individuální sezení s jednotlivcem, párem nebo s celou rodinou. V případě, že se jedná o manžele nebo spolu partneři sdílejí domov, mají spolu děti, vždy doporučujeme, aby se přípravy zúčastnili společně, jelikož odpadá ztráta a zkreslení informací způsobená přenosem, je zde možnost dotazů, je lépe patrné, jak spolu pár komunikuje, kdo je nositelem myšlenky, zda

jsou pro HP rozhodnutí oba. Pokud rodinu tvoří i starší děti (asi nad 13 let), mohou se přípravy účastnit také, v opačném případě je potřeba, aby přípravě dětí v rodině byl věnován samostatný čas. V případě, kdy v rodině je více dětí, zvláště pak pokud se jedná o děti přijaté, je přínosné, pokud se celá příprava odehrává doma, v rodině hostitele, za jejich přítomnosti. Průběžným sledováním celé sourozenecké skupiny si lze doplnit obrázek o pozici jednotlivých dětí mezi sourozenci, jejich potřebě pozornosti, komunikaci, náročnosti a lze tak kvalitněji vyhodnotit, jaké má rodina jako celek možnosti. I v jiných případech, pokud to zájemcům není nepříjemné, nabízíme realizaci přípravy u nich doma, což přináší větší jistotu a pocit bezpečí zájemců a tím i jejich větší otevřenost. Vzhledem k finanční náročnosti celého procesu HP poskytuje Děti patří domů, z. s. přípravu, stejně tak jako provázení klientům zdarma a i v případě preferencí setkání na veřejném místě nabízíme dojezdnost do většího města v blízkosti bydliště klienta. Ideálními prostory pak jsou tichá kavárna či čajovna, kancelář, kde nebudou vyzvánět telefony či jiné rušivé prvky. Výhody individuální přípravy jsou hlubší porozumění systému hostitelské péče, navázání úzkého kontaktu s klientem a vytvoření primární důvěry, pochopení motivace a životního příběhu zájemců, konkrétní práce s konkrétními znalostmi a zkušenostmi klienta, od nichž je možné se odrazit, lepší reakce na konkrétní otázky klienta, vyšší motivace klientů pustit se do HP. Nevýhodou je vysoká časová a finanční náročnost individuálního kontaktu. Individuální příprava trvá 2 až 3 hodiny a doplňuje je řada dalších emailů, telefonů, případně i kratších schůzek.

Skupinová příprava zájemců o HP

Skupinovou přípravou je možné nahradit obsáhlejší část obecné přípravy, v níž základní informace směřují od školitele ke klientům. Naší současnou praxí je víkendová 16 hodinová příprava, které by mělo předcházet psychologické vyšetření klienta (nemusí být, může se uskutečnit až po přípravě) a absolvování 6-8 hodinového školicího semináře. Školicí seminář zahrnuje základní informace o HP, legislativní otázky, strukturu NRP v České republice, současnou situaci v sociálně-právní ochraně dětí, a také základní obecné informace, jaké děti se v dětských domovech nacházejí a jaké jsou jejich potřeby. Víkendová příprava, která následuje, již předpokládá určitý základní vhled do problematiky, je zaměřena na práci s motivací, zdroje vlastních sil, porozumění procesu, simulaci prvního kontaktu s dítětem, pochopení ztráty a příběhu dítěte, řešení krizových situací apod. Cílem přípravy je sledování kompetencí zájemců o HP a jejich posouzení, výstupem jsou doporučení pro provázení procesem HP. Skupinovou přípravu realizujeme v přiměřeně prostorných školicích místnostech,

důležitou součástí je projektor a možnost uspořádat prostor pro skupinovou práci. Z nástrojů a forem používáme prezentaci faktů, modelové příklady, krátké malostrukturované rollové hry, diskuzi a další techniky, které umožní hlubší porozumění předkládaným souvislostem. Skupinovou přípravu realizujeme ve středisku, které umožňuje celodenní program včetně zážitkových technik, s prostorem pro odpočinek, občerstvení, ideálně i s možností ubytování. Výhodou skupinové přípravy je možnost obohacení se klientů navzájem, časová úspornost a proškolení více zájemců najednou. Nevýhoda spočívá v určitém odosobnění a především v nutnosti čekat, až se stanovený termín, který nemusí vyhovovat všem, naplní. Ideální počet zúčastněných vnímáme jako 12-14 osob na dva až tři lektory.

Individuální příprava hostitele

Individuální přípravu doporučujeme především zájemcům o spontánní HP, kdy není časový prostor čekat na skupinovou přípravu. Přesto však skupinovou přípravu doporučujeme absolvovat, a to i tehdy, jestliže byla HP již zahájena.

Na počátku schůzky je potřeba klienta uvést do časového rámce schůzky, běžného postupu přípravy a informovat jej o všech tématech hovoru, přičemž na závěr se bude moci rozhodnout, zda chce využít provázení HP zahrnující zkontaktování DD, konkrétní přípravu a dlouhodobou podporu v průběhu HP, která je odvozena od potřeb konkrétního hostitele. Největší důraz v rámci obecné přípravy klademe na představení projevů deprivace dětí, pochopení, z jakého prostředí děti přišly, vysvětlení vztahu HP a pěstounské péče, stejně tak důležitost respektování rodičů a rodiny dítěte. Druhá část se zaměřuje na informace od zájemců, a to především otázky zjišťující jejich motivaci k HP, jejich očekávání, životní zkušenosti. Se zájemci je naplánováno, jak dále postupovat a co mohou očekávat od nás. Jednotlivé části, témata a oblasti přípravy se mohou v průběhu prolínat, není jasně stanovené pořadí – pracovník si postup volí tak, aby hovor plynul přirozeně, otevřeně a bylo možno věnovat se hlouběji otázkám, které klient potřebuje zodpovědět. U některých klientů, kteří jsou extrovertně založení a potřebují hodně povídat, se vyplatí začít informacemi z jejich života, otázkou motivace a jejich očekávání. Na druhou stranu u zdrženlivějších osob je vhodnější začít informacemi o HP, o dětech z DD, kde se plynule na základě hovoru dostáváme i k jejich osobnějším tématům. Vždy na závěr jsou všechny získané základní informace o klientovi shrnuty do úvodní dvoustrany dokumentace zájemce a klient podepisuje souhlas s poskytnutím osobních údajů a s poskytováním provázení k HP.

Základní informace o HP

V první řadě je potřeba zájemce o HP zorientovat v HP jako takové a probrat s ním, jak HP definujeme, sdělit rozdíl mezi spontánní a plánovanou HP, rozbrat, co je cílem HP a ukázat zájemcům, jak široký význam HP má. Probrat jednotlivá obecná a specifická rizika realizace HP a na nich zdůraznit význam a funkci přípravy a provázení HP⁶. Stejně tak je dobré již zde sdělit zevrubný postup plánované HP, aby si zájemce dokázal představit, co vznik HP obnáší. Že si nelze najednou odvézt dítě domů, ale nejprve je nutné jej navštívit v DD, kdy je celé setkání detailně naplánováno tak, aby byla nejistota na obou stranách maximálně snížena. Poté, pokud si obě strany přejí pokračovat, hostitel dítě navštěvuje v zařízení, postupně jej bere ven do okolí, poté na odpolední výlety, celodenní výlet, celodenní pobyt s návštěvou v domácnosti hostitele, a teprve potom přichází na řadu pobyt přes noc a přes víkend. Celý tento proces postupuje tak rychle, aby odpovídal potřebám obou stran a dobrému seznámení.

Jaké jsou děti z dětského domova?

Z našich zkušeností vyplývá, že veřejnost nemá reálnou představu o tom, jaké děti jsou v dětských domovech, jak se projevují, z jakého prostředí pocházejí, jaké zážitky si nesou s sebou, co tedy potřebují, co od nich mohou očekávat, s čím nečekaným se mohou setkat. Proto tato část přípravy je nejobsáhlejší a nejpodrobněji rozepsaná. Se zájemci hledáme zkušenosti s dětmi s podobnými projevy a zároveň upozorňujeme, že většina zkušených hostitelů přesto reflektuje, že připravit se na realitu zcela nedá. Zkušenost s vlastními dětmi je naprosto odlišná od zkušenosti s dítětem s deprivací, avšak je těžké o tom zájemce přesvědčit dříve, než takové dítě sami poznají. Obecné informace o dětech s deprivací by měly být podkladem pro konkrétní přípravu (nastavování konkrétních pravidel) a zároveň by měly zmírnit kulturní šok, který mnozí hostitelé prožijí. Kulturní šok se buď vztahuje k projevům samotného dítěte, jeho hodnotám a chování (nejdůležitější jsou peníze a dobrý mobil, vulgární vyjadřování, tvrdost dítěte), nebo k jeho rodinné historii, zážitkům z původní rodiny, které přesahují chápání běžného člověka (násilí v rodině, týrání, vydírání dětí, alkoholismus, bytové podmínky rodiny apod.) Kulturním šokem se v těchto případech rozumí setkání se s dětmi a lidmi s mentalitou a prostředím odlišným od toho našeho, a to přestože žijeme ve stejném státě. Poskytování všech informací je potřeba přizpůsobit zkušenostem jednotlivých zájemců s dětmi s deprivací, postupně je probrat, odpovídat na otázky apod. Níže uvedený text je obsáhlejší pro

úplné uvědomění si skutečností pracovníkem, který přípravu poskytuje. Současně není reálné, aby zájemce do hloubky pochopil všechny detaily provázanosti této komplexní problematiky, ale pracovník by měl umět vysvětlit základní souvislosti při případných otázkách.

Mýty o dětech z dětského domova

Mezi nejčastější představy o dětech z dětského domova patří dojem, že jde o „opuštěné děti“, které nemají nejen rodiče, ale také dostatek materiálního vybavení, pěkného oblečení, běžné elektrotechniky apod., dětí které se nedostanou mimo bránu dětského domova. Nutno říci, že tuto představu často živí především organizátoři velkých akcí pro děti z dětských domovů, kde věty jako „opuštěné děti“ či „zážitek na celé měsíce“ vytvářejí opravdu mylnou představu společnosti, která je pouze jednou za čas narušována diskuzí o „zlaté kleci“. Přestože se materiální podmínky liší domov od domova a významně také v závislosti na vzdálenosti od velkých měst, je potřeba říct, že děti žijí v materiálním standardu. Většina z dětí má mobil (pokud ho zrovna neprodá či nevymění), většina z nich je na facebooku, mají nové oblečení, žijí v rodinné buňce, která je umístěna v bytové jednotce, kde běžně mají televizi, DVD přehrávač, počítač, myčku. Děti se běžně účastní kroužků na jejich základní škole a v průběhu roku se několikrát účastní nejrůznějších akcí pořádaných sponzory. Mnohé z nich tak byly u moře, na lyžích, většina z nich se setkala s nějakou slavnou osobností (nejčastěji s více osobnostmi), někdo skákal z padáku apod. Spíše lze říci, že děti jsou přehlcneny těmito akcemi a zvykají si na standard, který v dospělosti nedokáží sami naplnit. Následná deziluze a nedostatek schopnosti starat se sám o sebe (nedostávat vše pod nos), způsobuje, že se mladí dospělí po odchodu z DD velmi rychle ocitají na sociálním dně.

Také termín „opuštěné děti“ je zavádějící. Většina dětí je z rodin odebraných, protože děti byly ohroženy na výchově a zdravém vývoji. Děti i jejich rodiče to často vnímají jako zásah z vůle státu (sociálních pracovníků, policie) a nesouhlasí s tím. Většinou spolu udržují na určité úrovni kontakt, který závisí na schopnosti rodiče za dítětem přijet (DD jsou často izolovány na konci vesnic se špatnou dostupností) či ochotou dítěte jezdit za rodiči. Opravdu opuštěných dětí je v dětském domově minimum, stejně tak jako šafránu je dětí, které jsou oboustrannými sirotky.

V poslední době se stále častěji objevují případy, kdy si rodiče upraví podmínky, dítě se může vrátit domů, ale samo nechce, protože už si zvyklo na materiální přepych a jednodušší život, který jim jejich rodiče nemohou poskytnout. Také

rodiče po určité době zjistí, že je pro ně DD pohodlnější řešení. Zde je pak na místě s dětmi i rodiči pracovat a neustále vysvětlovat „umělost a nereálnost“ světa DD a zdůrazňovat ty opravdu pravé hodnoty, jako jsou láska, zdraví, rodina.

Navíc mezi dětmi, které jsou v dětském domově, převažují především děti staršího školního věku a dospívající, které mají za sebou zkušenosti, jež je těžké si představit, často mají problémy s chováním, a přestože velmi intenzivně potřebují zájem, péči, blízkého člověka, nedávají to na sobě znát.

Ideálním způsobem, jak se zájemci o těchto mýtech hovořit, je zeptat se zájemců, jak si představují, že děti v DD žijí, co všechno asi mají, co jim chybí. Poté je dobré vysvětlit, kde tyto představy vznikají (médiu, velké akce pro tyto děti, kontinuita totalitní kolektivizace) a především je uklidnit v tom, že je normální, že tento názor mají, protože převládá ve většině společnosti a neměli kde jinde získat reálnou představu.

Životní zkušenosti dětí a prostředí, z něhož přišly

Při práci s klientem je opět možné položit zájemcům k zamyšlení otázku, jaký život děti asi žily, než se dostaly do dětského domova, co všechno mohlo být příčinou toho, že byly odebrány. Často už odpovědi přicházejí již po první otázce vztahující se k mýtům, stačí je jen podpořit k vymyšlení dalších možných příčin a ty posléze doplnit. Důležité je, aby si zájemci uvědomili, co se pod pojmy týrání, zneužívání, zanedbávání a stále ještě nejčastější nevyhovující socioekonomické podmínky skrývá, protože obecné pojmy vzbuzují emoce mnohem méně než konkrétní příklady. Proto je dobré ze svých vlastních zkušeností na konkrétních krátkých kazuistikách přiblížit klientům základní fakta o podmínkách, v nichž děti vyrůstaly. Mnohdy stačí dva tři případy pro jasnější představu a ostatní možnosti popsat. Výčet by mohl obsahovat: rodiče, kteří týrali dítě (podezření na extrémní bití, pálení cigaretou, přivazování, zavírání do malých a uzavřených prostor), zneužívání dítěte či ohrožení mravního vývoje dítěte (zneužití, promiskuita matky, dítě jako svědek sexuálních praktik), zanedbávání dítěte (hlad, nezájem o dítě - nehrají si s ním, neučí ho novým věcem, nedávají najevo svou lásku, nechávají dítě napospas ulici, zanedbané preventivní kontroly, očkování, nedostatečná hygiena, špinavé oblečení, chybějící svačiny a pomůcky ve škole, atd.), nedostatečné bytové poměry (špína, vypnutá elektřina a plyn, ztráta bydlení a odmítání azylového domu), alkoholismus v rodině, domácí násilí v rodině, nedůsledný přístup a výchovné problémy dítěte (vysoká absence ve škole a záškoláctví, toulání se a útěky, kontakt s rizikovými kamarády), dále může být nezajištěna výchova z důvodu, že rodiče dítěte jsou

uživatelé drog, nastoupili výkon trestu (krádeže, násilí, dealerství), jsou léčeni pro psychiatrické onemocnění, apod. V absolutním minimu jsou děti, jejichž vychovatel (rodič, babička), který o ně pečoval, zemřel či vážně onemocněl a o dítě se nemá kdo postarat, nebo děti rozvedených rodičů, které ani jeden z nich nechce do péče. Důležité je osvětlit zájemcům, že uvedené příčiny jsou u jednotlivých dětí zastoupeny v různé intenzitě, vzájemně se prolínají. Nejčastější příčiny jsou špatné socioekonomické zázemí s velmi špatnou bytovou situací, rodina zatížena dluhy a neschopností hospodařit s penězi. Zároveň samozřejmě v kombinaci s určitým zanedbáním dítěte. To, co dítě prožilo, se posléze odrazilo a odráží v jeho chování.

Základní potřeby dítěte a deprivací projevy

Přestože se děti z dětských domovů projevují jinak než děti z našeho okolí, jejich potřeby jsou zcela stejné. Rozdíl je v tom, že u dětí z DD nejsou a nebyly v dostatečné míře naplňovány základní psychické potřeby a to natolik dlouho, že se důsledky projevují v chování dětí. Mezi základní psychické potřeby patří potřeba bezpodmínečného přijetí, potřeba bezpečí a jistoty, adekvátní reakce dospělého na potřeby dítěte a zájem o něj jako o jedinečnou bytost. Obecně lze říci, že čím déle nejsou potřeby naplňovány a v čím ranějším věku se tak děje, tím výraznější jsou nestandardní projevy dítěte. Deprivace navíc může být ovlivněna či prohloubena hendikepem či zdravotním stavem dítěte. Pokud chceme popsat nestandardní jednání dětí v DD, můžeme použít 5 základních typů projevů chování dítěte s deprivací dle prof. Matějčka a prof. Langmeiera na typ poměrně dobře přizpůsobený, typ útlumový/hypoaktivní/regresivní, typ sociální hyperaktivity, typ sociální provokace a typ náhradního uspokojení citových potřeb.⁷ Pod těmito názvy si však většina laiků neumí představit nic konkrétního, proto používáme 5 krátkých kazuistik dětí, které tyto typy představují. Ideální je, pokud si školitel představí nějaké dítě, které sám zná. Pak dokáže tyto projevy popsat na konkrétních situacích a zájemce jim lépe porozumí. Zde jsou ukázky takovýchto příkladů:

Pavlína (15) – do ústavu se dostala v šesti měsících věku jako nejmladší ze sourozenců, prošla nejprve kojeneckým ústavem, poté přišla za sourozenci do DD, ve kterém vyrůstá prakticky celý život. Nyní je v DD sama, starší bratr byl přemístěn v 9 letech z důvodu výchovných problémů do DD se školou a nejstarší sestra je již mimo ústav. Rodiče jsou střídavě ve vězení, Pavlu kontaktovali pouze několikrát. Pavlína se od malička chovala spíše jako kluk, pra-

la se, panenky ji nebavily. Navštěvovala ZŠ praktickou. V dětském kolektivu má problémy, je konfliktní, hádává kvůli maličkostem. K vychovatelům má nevyvážený vztah, nepouští si je k tělu, nemá ráda fyzický kontakt, kterého se straní. Pokud si ji však někdo získá, je neustále v jeho blízkosti, narušuje jeho osobní zónu, nedá mu vydechnout, doprovází ho téměř i na záchod. Pokud jí nikdo nevěnuje pozornost, doráží na něj, bere mu klíče od auta, doklady, snaží se hrát hru „chyt si mě, když je chceš“, balónem se bolestivě strefuje do zad, apod. Mladší děti neuznává, přistupuje k nim agresivně, jelikož mají více pozornosti než ona. Vždy je nutné při péči o malé dítě dát jí důležitou roli, která ji vyzdvihne v očích dospělého. Je negativistická, nedůvěřivá. V individuálním kontaktu si ráda povídá (její témata jsou omezená pro nedostatek zájmů), ráda vaří a peče, miluje zvířata. HP by byla velmi nutná, avšak velmi náročná.

Luděk (13) – Luděk je nejmladší ze 4 romských sourozenců, v současné době v DD už jen se svou o 2 roky starší sestrou. V ústavních zařízeních je od kojeneckého věku, než se dostal do tohoto DD, byl ještě v dalších dvou ústavech. Luděk je klidný, rezervovaný hoch, který těžko vstupuje do interakce s dalšími lidmi. Navštěvuje ZŠ, jeho zájmy jsou počítač, vaření. V hostitelské rodině zpočátku vystupoval velmi plaše, opatrně, často velkou část doby trávil u počítače, k jiným aktivitám musel být velmi motivován. Až hostitelé objevili jeho výtvarné a hudební nadání a litují, že mu nebylo poskytnuto v této oblasti včasné vzdělání. Jeho vztah k hostitelům se vyvíjel velmi pomalu, tiše, zato bylo vždy zřejmé (aniž by o tom nějak mluvil), že mu na tom velmi záleží.

Klára (14) – Klára je krásná romská dívka, která si uvědomuje své přednosti a umí jich patřičně využívat. Chodí na ZŠ, je velmi přátelská, komunikativní, rychle navazuje kontakt s novými lidmi. K chlapcům se chová vyzývavě, hravě. Po zahájení HP rodinou s malými dětmi vše vypadalo dle pohledu hostitelů idylicky. Mluvili o tom, jak se mají navzájem rádi, jak se Klára krásně chová k jejich mladším přijatým dětem, má tendence k ochranitelství, umí si s nimi hezky hrát. Při odjezdu do DD pláče, při telefonních hovorech jim říká, jak je má ráda, jak se moc těší. Po půl roce rodina pod vlivem těchto „emocí“ uvažuje o PP. Po Vánocích však Klára najednou vztah ukončuje, a to bez podání vysvětlení, zprostředkovaně přes vychovatelku, „už tam prostě nechce jezdit.“ Dle jejích vlastních slov k tomu nemá žádný zvláštní důvod, prostě už ji to tam nebaví, nechce, radši půjde s holkama ven. Hostitelé byli velmi zklamaní, nedokázali pochopit, že se nejednalo o emoce a prožívání, jak jej znají oni.

⁷ MATĚJČEK, Z. 2005. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6

Simona (17) – do dětského domova se dostala až okolo 12 let, do té doby vyrůstala v poměrně fungujících podmínkách, které se však v posledním roce změnily alkoholismem v rodině a nemocí matky. Simona však v dětském domově rychle zapadla, porozuměla tomu, co od ní vychovatelé očekávají a byla schopna to plnit. Velmi rychle patřila k oblíbeným dětem pro svou sociální zdatnost, nekonfliktnost, pomáhání dospělým. S dospělými je ráda v kontaktu, staví se do pozice rozumější, studuje střední odbornou školu, na situaci v DD má náhled. Díky její přizpůsobivosti vždy patřila mezi děti, které těžily z možností, které DD poskytovali sponzoři (výlety, dovolené, vybavení). Celkově se jeví jako bezproblémová.

Markéta (12) – je dívka navštěvující ZŠ praktickou. Je velmi otevřená, ochotná, vyžadující fyzický kontakt – mazlení, je důvěřivá. Domů by odešla s každým, kdo by jí to nabídl. Ráda pomáhá dospělému s vařením, prací na zahrádce, mladší děti u hostitelů hodně opečovává, ráda si s nimi hraje. Trvá na řádu dne, na který je zvyklá z dětského domova, když jej nemá, je zmatená, nejistá. Nerozumí složitějším souvislostem, ale je velmi vděčná za jakýkoliv program, aktivitu. Je potřeba dávat pozor, pokud je někde položené jídlo, často se přejídá, není schopná se u jídla kontrolovat.

Po těchto příkladech většinou zdůrazníme, že jednotlivé projevy deprivace se u dětí kombinují různě, a to na základě jejich povah, zkušeností apod. Jde však většinou o extrémní polohu běžného chování, které je dětem vlastní, což zájemcům ukazujeme na škále se dvěma póly, v nichž se lidé vyskytují. Tak jako každý z nás je buď více extrovertní, jiný více introvertní povahy, tak tyto dispozice mají i děti z DD. Deprivace je pak vychyluje z normy, kterou známe a přibližuje je extrémům. Děti tak jsou např. extrémně otevřené, nevnímají hranice, jak už není vhodné chovat se k cizím lidem, jsou s ním ochotni odejít za úsměv, pohlázení či bonbón kamkoli, střídají náruč za náruč. Dávají verbálně najevo, jak jsou s hostiteli šťastní, jak je mají rádi, avšak city, o kterých mluví, nejsou hluboké - když přijde někdo nový, atraktivní, bez výčitek člověka vymění. Pro hostitele je jednoduché kontakt s takovým dítětem zahájit, ale je zde riziko dřívějšího ukončení, jakmile se pro dítě vyčerpá atraktivita nového prostředí, proto je nutné jej vést k odpovědnosti za vztah, který vytváří. Děti na druhé straně tohoto pólu jsou naopak velmi uzavřené, nemluví o svých pocitech, jsou tiché, rezervované, nedůvěřivé k cizím, dlouho si zvykají. Na počátku HP jim je potřeba delší dobu napomáhat s vytvořením kontaktu, hostitel se nesmí nechat odradit jednoslovnými odpověďmi, přesněji plánovat, co se bude dít a někdy také dát možnost dítěti utéct z náročných sociálních kontaktů např. ke knize, počítači, televizi. Posléze je však kontakt navázán pevněji a na delší časové období.

S touto škálou většinou souvisí i další dva póly a to extrémní kontaktnost dětí (neustále se po vás věší, bere za ruku, sedá na klín, chce jít těsně vedle vás, přijde a obejmě vás 16letý, 180cm vysoký chlapec, a to přestože vás skoro nezná), která může zvláště u starších dětí přivést člověka do rozpaků. Na druhém pólu je odmítání kontaktu (nesnesení, aby se o mě někdo otřel, uhýbání před pohlázením, neschopnost objetí). Poruchy kontaktnosti patří k velmi častým deprivacním projevům a setkáte se s nimi v každém dětském domově. Čím déle dítě vyrůstalo v poměrně přijatelných podmínkách doma, tím méně je v tomto směru poznamenáno. V přístupu k těmto dětem je důležité najít si k nim cestu. Všechny děti kontakt, zájem a pohlázení potřebují, ale najevo to dávají jiným způsobem.

Mladší děti je důležité tzv. „domazlit“ – fyzický kontakt jim dopřávat co nejvíce, dobré je vytvořit chvílky jen pro hostitele a dítě osamotě (při uspávání, apod.) U starších dětí, které překračují vaše osobní hranice, je potřeba si je vymezit a navrhnout dítěti formu, jaká je pro hostitele příjemná. Například objetí při uvítání a loučení, jindy pouze například přitulení, pohlázení. U dětí, kterým fyzický kontakt není příjemný, se dá použít například možnost pohlázení před spaním, po probuzení, rozčesávání vlasů, masáž zad, chodidel či ruky, častý je v rámci legrace „boj“ nebo lechtání.

Hlavním důsledkem deprivacních projevů je především snížené sebevědomí, nízká sebedůvěra, strach z neznáma a z neúspěchu a narušené sebepojetí. A to i tehdy, pokud si dítě vytváří image sebevědomí a dominance, stejně jako v případech submisivních dětí.

Rizikové chování a jeho předcházení

Pokud dítěti nejsou dlouhodobě naplňovány jeho základní potřeby, dochází k deprivacním projevům a problémům v chování dítěte. Pokud některé problémy chování trvají dlouhou dobu a jako opatření nejsou účinné běžné výchovné postupy, mohou se stát z problémů poruchy chování, které výrazně ovlivňují život dítěte a jeho životní příležitosti. V ústavech a mezi náhradními rodinami je zastoupení dětí s problémy chování a s poruchami chování či emocí vysoké, protože tyto děti zažily často dlouhodobou deprivaci a strádání v rodině (mnohdy i v raném věku) a na ni navazovala deprivace ústavní. Mnohé vzorce jednání si také děti přinášejí ze svého původního prostředí a není jednoduché je změnit. Diagnostikované poruchy chování už jsou závažné a týkají se většinou dětí umístěných v dětském domově se školou či ve výchovném ústavě, kde se snaží o reedukaci tohoto chování speciálními metodami, bodovým systémem a přísným řádem. V dětském domově se proto setkáme spíše s dětmi, které se vyzna-

čují tzv. rizikovým chováním⁸, na které je důležité zájemce připravit a naučit je některým situacím předcházet. Jedná se především o toto rizikové chování:

- Kouření – některé děti v DD kouří už od 10 let věku, mnohé začínají okolo 12 let, většina z nich v 15 letech kouří pravidelně. Samozřejmě kouřit nesmí, avšak zvláště u dospívajících bývá kouření často tiše tolerované. U dětí mladších 15 let většinou nejde o závislost fyzickou, ale spíše psychickou a sociální. Proto je potřeba se připravit na tuto skutečnost a jednoznačně si pro sebe určit pravidla, jak k této skutečnosti přistoupit (lze nastavit v konkrétní přípravě u konkrétního dítěte) a jak ochránit své vlastní děti.
- Vulgární vyjadřování – děti dlouhou dobu vyrůstaly v prostředí, kde se pro sprosté slovo nejde daleko a posléze v dětském domově, kde žijí s dalšími dětmi s podobnou zkušeností. Stejně tak jako kouření je pro ně vulgární vyjadřování normou, kterou mezi sebou komunikují. Záleží pak na konkrétním dítěti, jak moc je schopné se ovládat před dospělými. Hostitel by však měl vědět, jak v případě negativních emocí a následném slovním útoku zareaguje, a jak na podobné případy dopředu připraví své děti.
- Braní věcí a krádeže – brání věcí a záměrné krádeže jsou nepříjemnou součástí dětských domovů. Pravděpodobně souvisí s nedostatkem soukromí a vlastnictví dětí v DD, neschopností efektivně vyšetřit krádež ve velké skupině problémových dětí v DD, kompenzačními mechanismy deprivace a naučeným chováním dítěte z domova (např. bylo posíláno krást). U naučeného chování brát věci či krást je náprava velmi postupná a dlouhodobá, základním pravidlem proto je nevytvářet příležitost! Před návštěvou dítěte schovat povalující se peníze, kabelky v předsíni, lesklé šperky na poličce, apod. Je to jedno z nejdůležitějších pravidel pro to, aby hostitel nemusel řešit nepříjemnou situaci.
- Agresivita – některé děti v náročných situacích reagují agresivně, a to ať už slovně (vulgární nadávky), psychicky (vydírání, tlak), případně vůči věcem (rozbití něčeho, nevhodné zacházení ve vzteku). Není pravděpodobné, že by v současné době DD vybral dítě pro HP, které se potýká s fyzickým útočením. V rámci hry s dětmi hostitele se však může objevit i toto chování. Ve všech případech agresivity dítěte je důležité vymezit jasné hranice. Nejprve

dítě nechat uklidnit a posléze jednoznačně říci, že takové chování v jejich domácnosti nemohou tolerovat. Zkusit najít alternativní způsob, jak se přijatelně může dítě vypořádat se vztekem. Je třeba říci, že takovýto projev si dítě dovolí většinou až při dlouhodobém vztahu, kde se již cítí trochu jistěji a méně se kontroluje.

- Rivalita – je velmi častý problém, pokud dítě z DD je v podobném věku jako děti hostitelů. Při dlouhodobé HP, kdy se již vytváří jednoznačná pozice dítěte v rodině, může nastat tendence dítěte zničit v očích hostitele jejich vlastní děti natolik, aby získaly lepší místo na slunci. K naplnění tohoto záměru může být chování poměrně skryté a nárazové (při hře, při společné činnosti) nebo propracované a dlouhodobější (začíná to drobnými lži, obviněním...) Toto jednání je časté u PP, čím je tedy HP intenzivnější, tím je také toto riziko vyšší.
- Obvinění ze sexuálního zneužití – je výjimečné, avšak potenciálně se může odehrát, protože se s tím setkávají i DD a pěstouni, a to nejčastěji jako trest za určité jednání nebo za to, když muž neopětuje city. Dospívání je období lásky a nejinak tomu je i u deprivovaných dívek. Těm však zároveň chybí láska rodičovská a tak se občas stává, že dívky si jako partnery hledají starší muže. Zde je pak riziko „dokonalého hodného“ hostitele (mladšího i staršího), kterého dívka nejprve jen provokuje, ale když nereaguje na hru nebo když se do něj zamiluje a zjistí, že cit není opětován, může sáhnout až k tomuto krajnímu řešení. Dívky si většinou neuvědomují dalekosáhlé důsledky, které tím způsobují. Ideální je tomuto problému předcházet již vybíráním rodiny pro konkrétní dítě a také v základních opatřeních (pro dítě nejedná muž sám, netráví s ní několik hodin osamoceně, základní pravidla soukromí v domácnosti apod.) Toto se netýká jen mužů, ale také starších synů hostitelů.
- Nepravdy, vymyšlení si, lži, vymlouvání se – jsou časté berličky a úteky dětí, které se neumí vypořádat s pravdou. Jejich život byl tak složitý, důvěra v dospělé natolik narušena, že lhaní je součástí přežití. Vzhledem k omezené možnosti veškeré informace v DD ověřovat se děti naučily, že takto nejméně ztratí a nejvíce získají. Velmi těžko se jejich přístup mění. Pokud s lhaním a výmluvami má dítě větší problém, je dobré se s dětským domovem a dítětem domluvit na způsobu ověřování si informací.
- Využívání a manipulace – minimálně dětský domov sociálně zdatné dítě velmi rychle naučí, jak získat to, co potřebuje. Protože předávání informací

⁸ Nejčastěji jde o 3 rizikové typy chování, které má tendenci se sdružovat, jeden typ usnadňuje vznik druhému. Souvisí také s emocionální deprivací. Jde o zneužívání návykových látek, nevhodné chování v sexuální oblasti (promiskuita, ředpřasný sex) a negativní psychosociální chování (poruchy chování, agresivita, poruchy školního prospívání, deprese atd.) [Průcha, J.: Pedagogický slovník. Praha, Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8]

mezi vychovateli bývá složité, často dítě zkouší stejnou věc na více lidí, až najde někoho, kdo mu to povolí. Také většinou ze zkušenosti ví, kde by mělo začít, jelikož má přečtené strategie chování a hodnot různých vychovatelů. Děti z DD jsou mistři v proplování systémem, získání všeho, co potřebují a vymlouvání se a vysvětlení, že „ono to ale bylo jinak.“ Jediným prostředkem je důležité informace ověřovat a reflektovat, zda dítě se mnou nemani-puluje. Velmi časté toto také bývá v kupování věcí. Zvláště hostitelé, kteří mají potíže s nastavením hranic, jsou dítětem vláčeni tady do „mekáče“ tady „do kina“ – nejlépe i s kamarádkou, ať z toho má prospěch maximum lidí. Jiné děti, které také v DD vše chtějí, jsou hostiteli hodnoceny jako velmi skromné, s tím, že nic nechťejí (nechťejí zatěžovat nebo je jim to hloupé, něco si od hostitelů brát). Zde je potřeba naopak učit najít vhodnou míru toho, co ještě jsem ochoten přijmout a udělá to radost oběma stranám.

- Při zasvěcování zájemců do rizikového chování dětí je potřeba jedním dechem zároveň osvětlit, že v HP se s závažnými problémy setkáváme zřídka, a to přestože jinak s nimi děti mohou mít ve škole či v DD problém. Vzhledem k tomu, že se jedná o návštěvy, kde působí adaptační mechanismy, celkově jsou děti přijímané pozitivně, zažívají úspěch, individuální přístup a zájem, ukazují svou lepší tvář a sami si užívají onu pozici, kdy na sobě nemají nálepku „zlobivce, zloděje, nevyhovance“ ale naopak jsou stále chváleni a oceňováni, přijímáni. Vzhledem k těmto mechanismům je HP právě vhodná i pro děti s problémovým chováním, protože být víkend hodný, když se mi někdo individuálně věnuje, není tak těžké zvládnout, což výrazně posiluje jejich sebevědomí a fixuje vhodné jednání.

Literatura a zdroje informací

Pro větší porozumění situacím, projevům dítěte s deprivací hostitelům doporučíme literaturu, kde čtivou formou mohou nahlédnout do života pěstounské rodiny (Zezulová, Janáková) a díky beletrii pro dospívající dívky také do duše dítěte z DD (Wilson). Je možné klientům doporučit také nepřeborné množství odborné literatury týkající se NRP, avšak doporučujeme vybrat jednu či dvě knihy, po kterých zájemci opravdu sáhnou (také je možnost mít je k zapůjčení) než poskytnout dlouhý seznam literatury, který bude založen.

- Zezulová, Dagmar: Domov je místo, odkud tě nevyhodí... ani když vyrosteš, SmartPress, 2012
- Janáková, Ludmila: Dary se přece nevracejí, Triton, 2007
- Wilson, Jacqueline: Vadí nevadí, BB art, 2008

Naděje a očekávání dítěte (a hranice HP a PP)

Zájemcům je potřeba zdůraznit, že jednou z charakteristik dětí z dětského domova je narušená důvěra ve svět okolo nich. Projevuje se především v nedůvěře k dospělým, kteří dítě už mnohokrát zklamali. Ať už se jedná o sociální pracovníce, které je odebraly, učitele, kteří nahlásili jejich rodinu na OSPOD nebo si na ně „zasedli“, vychovatelé, kteří si „hrajou na jejich rodiče ,přitom na to nemají právo,“ máma, která slibovala a nikdy nedorazila, přestože dítě celé odpoledne čekalo na zastávce, otec, který opakovaně říká, že si zažádá o víkendový pobyt dětí, ale ještě tak nikdy neudělal apod.

Proto je velmi důležité, aby hostitel vážil své sliby a závazky. Nikdy by neměl slibovat dítěti společnou dovolenou, když ještě není jasné, zda rodiče dítěte vyřídí pas a dítě pustí dětský domov, nikdy by neměli říkat, ať se spolehne, že určitě za ním ve čtvrtek dorazí. Dítě totiž sliby bere velmi vážně a jejich porušení neodpouští. Lehce se pak hostitel zařadí mezi ostatní osoby, které říkají něco jiného než dělají, a to bez ohledu na pádné argumenty nemocného dítěte, změny plánů na léto, náledí na silnici. Proto doporučujeme hostitelům, aby si dávali pozor na formulace slibů a raději používat věty jako: „budeme se snažit ve čtvrtek přijet, potvrdíme ti to ve středu večer,“ případně: „pokusíme se promluvit s panem ředitelem domova, jestli tě na dovolenou s námi pustí a uvidíme taky, co na to řekne tvoje maminka, ale jestli chceš, budeme se snažit to zařídit.“

Ještě podstatnější je však mít nastavenou HP jako opakované návštěvy a k dítěti po celou dobu takto přistupovat. Mnoho starších dětí, kteří vstupují do HP, po PP netouží, obávají se dalších změn a silných vztahů, jiní by se cítili provinile vůči rodičům. Někteří však i přesto tajně mohou začít doufat, že by si je hostitelé mohli vzít domů nastálo, do PP. Zde je nutné vždy jasně přistupovat k dítěti s tím, že hostitel může nabídnout pouze HP, nic víc, a mít připraveny racionální argumenty, které dítěti pomohou překonat odmítnutí. Mnohdy je to těžké, protože někteří vychovatelé hostitelům nenápadně naznačují, jak by se změnil dítěti osud. Přesto není možné nechat se do tohoto rozhodnutí vtlačit, jelikož zásadně a na několik let, ne-li doživotně, ovlivní běh rodiny. Časté také je, že hostitelé po prvním delším pobytu (prázdninách) nebo intenzivních reakcích dítěte v průběhu návštěv mají pocit, že by si dítě i do PP vzali. Zde je potřeba je taktéž uvést v realitu, že se jedná o první delší dobu strávenou společně a je normální, že tyto pohnutky mají. Avšak není dobré se pod tímto zážitkem nechat ovlivnit a spíše nechat tuto myšlenku zrát, pokud je nepřejde například za rok, lze o tom začít reálně uvažovat. Až do chvíle, kdy jste jednoznačně rozhodnutí, však není možné dávat dítěti tyto myšlenky najevo. Mohly by způsobit očeká-

vání nebo naopak strach z příliš silného závazku, což by v průběhu času nemělo pozitivní důsledky. Celý případný proces rozhodování k PP by pak měl být doprovázen nezávislou osobou.

Základním heslem tedy je nedávat dítěti naději, pokud se nemohu zaručit, že ji naplním.

Kontakt s rodiči dítěte

Jak již bylo popsáno výše v kapitolách o identitě, vztahu dítěte a rodiče a sannační funkci hostitelské péče, rodiče jsou velmi důležitá součást dítěte, kterou nemůžeme obcházet, tabuizovat ani podcenit. To je potřeba rodičům vysvětlit stejně jako doporučit snahu o pochopení situace rodiny, podmínky, které měli, i schopnosti a dovednosti, které rodiče mají. Kontakt rodičů s hostiteli by neměl být upozadován jako nedůležitý, přestože není potřeba souhlasu rodiče k HP, případně ze strachu, že by se zbytečně zvyšovalo napětí. Napětí v kontaktu s rodiči rozhodně je, ať už jej přiznáváme či nikoli.

K tomu, aby hostitelé zvládli tento kontakt přirozeně, autenticky a s respektem, je mnohdy čeká dlouhá cesta s mnoha zastaveními, na něž je dobré se připravit:

- „Kulturní šok“⁹ – život rodiny dítěte před jeho odebráním je pro mnohé z řad veřejnosti nepředstavitelný. Některé starší děti mají potřebu vše o své situaci brzy svému hostiteli do detailů vyprávět (získávají tak pozornost, údiv, politování, péči). Tyto detaily však mohou hostitelem otrást a teprve nyní jim otevrou oči do světa, který jim dosud zůstal skryt. Některí hostitelé se mohou cítit paralyzováni, a vzhledem k tomu, že se jedná o jedno z prvních setkání, mohou mít potřebu ze situace utéct, protože zároveň vnímají, že prožitá traumata dítěte opravdu ovlivnila a konfrontují tak svou původní, často naivní, představu o pomoci dítěti z DD. Případně se mohou cítit ještě více zavázáni a odpovědní za následné nezklamání dítěte, mohou cítit velkou lítost z osudu dítěte. To vše je může ovlivnit ve vztahu k dítěti. Proto je důležité hostitele na tuto možnost připravit a uklidnit je, že jejich pocity jsou pochopitelné a že podobně reaguje mnoho lidí, ale názor se postupně změní. Je časté, že člověk prožívá rozčarování z celého systému, z rodičů, z toho, co se děje, ale nakonec přijde i přijetí celé situace jako součásti života dítěte.

9 Kulturní šok je termín používaný v souvislosti s pobytem v cizí zemi, který zahrnuje všechny fáze zvykání si a přizpůsobení se na odlišnou kulturu (nadšení, frustrace-krize, obrat, přizpůsobení, návrat). V tomto případě je používáme jako přirovnání k prostředí, v němž děti vyrůstaly, a které je pro hostitele nepředstavitelné.

- Jak reagovat na vyprávění o „hrůzách“ doma: Hostitelům doporučujeme rozlišit, jestli se jedná o vyprávění první či opakované. U prvního vyprávění je dobré aktivně naslouchat a vyjadřovat pochopení pro pocity dítěte, které s příběhem ventiluje („to pro tebe muselo být těžké, chápu, že jsi se cítil ztracený, našťavaný na celý svět, bezmocný, měl strach o rodiče, sourozence...“) Zároveň se dá tímto parafrázováním emocí reagovat, když dítě osočuje svého rodiče za chování, kterého se dopouštěl (např. když o matce říká: „je to kráva, jenom mě využívala a starala se jen o sebe, já jsem byla nic“ reagovat: „mrzí mne, že jsi se cítila sama“) a nezkouzávat tak do přitakání, kterým souhlasíme i s osočením rodiče. Nic víc než naslouchání a zájem není většinou potřeba. Dobré je po takovém setkání s dítětem někomu sdělit své pocity, ventilovat nahromaděný šok a hrůzu, ideální je doprovázející pracovník. Pokud se jedná o opakované vyprávění, doporučujeme dítě citlivě zastavit („ano, to už jsi mi vyprávěla“) a nedávat mu možnost neustále těžit z lítosti, žít minulostí, vytvářet o sobě před sebou samým a před ostatními bezmocné dítě. V případě častého opakování příběhu pak doporučujeme shrnout váš osobní názor na situaci, kterou dítě zažilo, vyjádřit souhlas či nesouhlas s chováním, kterého se rodiče dopustili, poukázání na přesto existující pouto mezi dítětem a rodinou a podpořit dítě v tom, že nyní má svůj život ve svých rukou a může jej samo ovlivňovat. Poté převést řeč k jinému tématu.
- Na nečekané setkání s rodiči – vzhledem k tomu, jak málo někteří rodiče své děti navštěvují, je až s podivem, že se opravdu stává, že se rodiče a hostitelé střetnou v DD na návštěvě za dítětem. Možná nejde o náhodu a rodič to tak udělal záměrně, ze zvědavosti nebo ze snahy zabránit hostitelům v kontaktu s dítětem. V takové situaci dítě většinou stojí uprostřed a neví, co si počít. Zde je dobré si uvědomit, že rodič má vždy přednost, dítě se těší na každou jeho návštěvu. Proto doporučujeme rodiči se představit, stručně říct, proč si pro dítě jezdíte (i když to ví), dítě rodiči pochválit, jaké je úžasné (stále je to rodič a měl by být na své dítě hrdý) a přenechat prostor pro rodinné setkání. Dítěti je dobré sdělit, že mu hostitelé zavolají a poté odjet. Pokud se rodič rozčiluje, nesouhlasí, vyjádřete, že vidíte jeho emoce, že byste mu to rádi vysvětlili, protože to nemyslíte zle a už vůbec ne proti němu, že jste rádi, že se s dítětem zase vidí a odjet. Následně po takovém setkání je dobré naplánovat setkání rodičů a hostitelů v klidném a facilitovaném prostředí bez účasti dítěte.
- Na to, že nebudou vědět, jak reagovat na povídání dítěte o rodičích – pokud hostitel v sobě cítí napětí, že se mezi ním a dítětem vytváří tabu na téma ro-

dina, je ideální dítěti své pocity sdělit. Důležité je otevřít téma, sdělit pozitivu, která je možné na rodičích najít, zeptat se, co by dítě potřebovalo, chtělo. Říci, že byste maminku rádi poznali nebo alespoň někoho z jeho rodiny – bratra, strejdu. Reagovat na pocity dítěte z tohoto tématu.

- Plánované setkání s rodiči – ideální je zrealizovat jej za pomoci prostředníka, který situaci bude řídit (případně bude řídit emoce), dá prostor k vyjádření oběma stranám a bude hledat styčné body, které má hostitel s rodinou. Schůzka by měla být dopředu naplánovaná – strany by měly vědět, co je jejím obsahem. Předpokladem je, že se s rodičem už na téma HP pracovalo dříve, nyní jde především o osobní setkání. Po schůzce je dobré říct dítěti konkrétní závěry z tohoto setkání i lehce nastínit jeho průběh.

Příprava dětí hostitelů a širšího okolí

Pokud hostitel či hostitelé mají děti, je důležité je na příchod nového kamaráda do rodiny připravit. Přestože děti jsou většinou ve svých kontaktech přirozené, děti z DD je mohou svými projevy zaskočit. Proto je důležité děti připravit přiměřeně jejich věku. Pokud jsou již děti dospívající, mohou se účastnit celé obecné přípravy, kde potom dítěti dáváme dostatečný prostor k vyjádření se, obracíme se na něj s některými tématy, které se ho mohou týkat, ptáme se na jeho názor (např. na otázku, jaké dítě by se u nich mělo dobře – jak staré, chytré...) Důležité je, aby děti od svých rodičů měly jednoznačný pocit, že nepřijdou o své místo, o svou pozici. Případně již dopředu vytvořit takové podmínky, aby se tak v průběhu nestalo. Rozhodně by se dítě mělo před první návštěvou dítěte v místě bydliště hostitele podílet na vytváření pravidel, která s příchodem dítěte zavádíte.

Také širší okolí (babičky, kamarády) je vhodné na svůj záměr upozornit. Zvláště starší lidé si často potřebují na určitou myšlenku zvyknout než představu dítěte z DD ve své rodině přijmou. Není dobré je s tím seznámit až před první návštěvou, kde budou řešit spíše konkrétní věci, např. jak budou prarodiče oslovovat apod..

Aktuální životní situace zájemce a jeho motivace k HP

V průběhu přípravy je potřeba nechat prostor pro vyprávění klienta, jeho zkušenosti a jeho reakce na předkládané informace. Jde o dialog, nikoli monolog školitele. V tomto bodě se však situace obrací, školitel přináší otázky a klient má možnost se rozprávět o svých zkušenostech, své situaci a své motivaci k HP.

Otázky, které sem patří, jsou:

- Jak byste se popsal/a? Jak byste popsal/a svou rodinu? (kde žije, volný čas a zájmy, děti – vlastní, přijaté, případně jejich výchovná náročnost)
- Jak jste se k tématu HP dostal/a? Proč jste o ní začal/a přemýšlet?
- Jaká si myslíte, že je vaše hlavní motivace k HP? Znat motivaci k HP je velmi důležité pro to, abychom mohli lépe pracovat s riziky, které s motivací klientů souvisí. Nejde zde o ohrožení bezpečí dítěte, protože skryté patologické motivace by měly být vyloučeny v následném psychologickém vyšetření. Mezi nejčastější motivace k plánované HP klienti uvádějí touhu pomoci nějakému dítěti, které nemělo tolik štěstí, využít efektivně čas, energii a možnosti, které jako člověk ve své současné situaci mají, dále pak touhu s někým trávit volný čas, touhu po dítěti při vlastní bezdětnosti, mít možnost někomu předávat svou životní zkušenost, finančně pomoci někomu, kdo to potřebuje a případně mu odkázat i svůj majetek apod.

Motivace jsou tedy široké. Jako nejvíce zralou motivaci s nejnižšími riziky vnímáme altruistickou touhu pomoci společně s již naplněnou potřebou rodičovství.

U žen při nenaplněné mateřské¹⁰ touhy hrozí riziko přehnaného upnutí se na dítě, neúměrná síla vztahu a očekávání, které hostitelka k dítěti vysílá, což může být pro dítě neúnosná zátěž, strach, že o dítě z nějakého důvodu přijde a s tím související chování (předcházení si dítěte, ustupování dítěti a nedostatečné hranice, nejistota). V takovém případě je vhodná HP jen tehdy, pokud klientka má na svou nenaplněnou mateřskou touhu náhled a je schopna pracovat s riziky. Spíše však v těchto případech doporučujeme běžnou žádost k adopci či PP, protože starší dítě nenaplní očekávání spojená s touhou po malém dítěti.

V případě motivace podělit se s dítětem o majetek a životní zkušenosti je potřeba, aby se práce s klientem zaměřila na nastavení efektivní míry finanční pomoci vylučující rozmazlování dítěte. Některé dítě z DD má zpočátku problém přijímat příliš mnoho a drahých dárků, protože nechce být vnímáno jako „socka.“ Zároveň si na vyšší standard rychle zvyká a hrozí riziko „zlaté klece“, tzn. zvyknutí si na životní úroveň, které dítě samo v dospělosti nemůže vzhledem ke svým schopnostem dosáhnout.

Uvedená rizika je potřeba s klientem probrat, zvědomit a v průběhu provázení HP s nimi konkrétně pracovat.

Kromě vědomých motivací mohou zájemce k HP vést také tzv. motivace skryté. Doporučujeme se o nich klientům zmínit, říci, že jsou běžné, ale aby nebyly kontraproduktivní, je potřeba s nimi pracovat. Jedná se o touhu dítě „zachránit“ (sen zachránit svět), kompenzaci za ztracené dítě (zvláště akutně po smrti), touhu po moci (mít možnost někomu „vládnout“), touhu zvýšit svoji osobní cenu a prestiž, být lepší než ostatní, ukázat sám sobě a svým dospělým dětem, které odešly z domova a o své rodiče se nezajímají, že situaci zvládnou, apod.

Co může zájemce dítěti nabídnout

V této části rozhovoru by si měl hostitel ujasnit, co je schopen dítěti reálně a dlouhodobě nabídnout. Popsat by měl své časové, energetické a materiální možnosti vzhledem k hostitelské péči. Například by si měl definovat, kolik času může dítěti nabídnout a s jakou pravidelností (1x za 14 dní již je intenzivní HP), zda je schopen HP financovat a uvědomit si, že nejde jen o jídlo dítěte, ale především o cesty do a z dětského domova, dále také zvážit své zkušenosti a trpělivost s náročnějšími dětmi. Měl by pojmenovat, co může dítěti nabídnout v průběhu víkendu, přičemž nejde o atraktivitu programu, ale o to, aby například sportovně založená rodina mohla být vybraná pro aktivní a sportovně založené dítě, apod. Hostitel může říci, nakolik se dítě bude potkávat s jeho širší rodinou, případně známými, zda v jeho okolí jsou nějaké děti, může nabídnout, že se dítě bude moci starat o jejich psa, víkendy či prázdniny na chatě apod.

Jakému dítěti zájemce může nabídnout HP

Přestože se při párování hostitelů a dětí vychází z potřeb dítěte, je nutné znát limity hostitele, které nejlépe umí pojmenovat on sám. V obecné přípravě je proto potřeba vytyčit dostatek času tomuto tématu. Pro konkrétnost je možné klientům nadhodit otázky ohledně pohlaví a věku dítěte, intelektové úrovně, etnika, případných zdravotních hendikepů, problémů s chováním apod. Důležité je také téma sourozenců.

Většina zájemců má představu dívky okolo 10-11 let, v umírněnější variantě dívky okolo 15-16 let, majoritního etnika, průměrného intelektu, bez výraznějších projevů, a to nezávisle na objektivním stavu, který uvádějí jako příčinu této preference (mají kluka, tak chtějí holku, mají holky, proto chtějí holku apod.) Pravděpodobně jde o určitou představu, že dívky jsou méně problematické

a klidnější. Hostitelům je dobré říci, že takto odpovídá většina zájemců nezávisle na racionálních důvodech, a zároveň je uklidnit, že je to normální. Hostitelská péče je pro zájemce novou situací, a tak jsou raději opatrnější. Vycházejí však ze své životní zkušenosti s dětmi ze svého okolí.

Dívky z DD však mohou být a většinou jsou jiné než dívky z okolí hostitelů (stejně tak jako chlapci). Po tomto náhledu na své intuitivní přání je tak vhodné podívat se na to, co hostitelé nabízejí pro které pohlaví a v čem se skrývají rizika. Tak například mladé úplné rodině s malým dítětem, maminkou na mateřské dovolené a velmi sympatickým tatínkem s atraktivním povoláním záchranáře nedoporučíme, jak by se možná na první pohled mohlo zdát, 13 letou dívku (která si může užít péči o batole a mnohé také v péči o dítě okoukat), protože riziko, že se zamiluje do hostitele nebo jej bude minimálně svádět, se dá očekávat. Takovýto stav by přinesl mnohé komplikace a rodina (dříve jednoznačně rozhodnutá pro holku) si najednou uvědomuje, že na dětských táborech se opravdu do muže dívky zamilovávají a že to možná není rozumné. Na druhou stranu pro mnohé chlapce hledáme přednostně úplné rodiny, protože ve feminizovaném prostředí (vychovatelky, učitelky, sociální pracovníce) jim chybí mužský vzor, který je nenahraditelný. A vzor muže záchranáře? To vzbudí respekt i u mnohých zatvřelých hochů v pubertě.

Na druhou stranu, pro samostatné zájemkyně ženy jsou vhodnější dívky. Mohou spolu probrat věci na úrovni žen, hostitelky se lépe dokážou vcítit do potřeb dospívajících dívek, snadněji najdou témata k hovoru. Dále mladší ženy, zatím bez vlastní mateřské zkušenosti, mohou být zajímavým vzorem pro dívky v pubertě, které tak mohou objevit jinou dimenzi trávení volného času, péče o sebe sama jako o ženu, poradit v otázkách prvních lásek. Hostitelky staršího věku s mateřskou zkušeností jsou pak vhodnější buď pro malé děti, které potřebují tzv. „domazlit“, tedy péči a mateřskou náruč (zde je jedno, jestli jde o chlapce či dívky, ale jde o děti mentálního věku do 10-11 let) a nebo dívky už skoro dospělé, které si samy uvědomují, že hledají někoho, kdo jim poskytne jistotu, péči a zázemí, jakou očekávaly od matky. Naopak tyto zralé hostitelky nemusí být na první dojem atraktivní pro dívku v pubertě, kterou aktuálně zajímají převážně šminky, móda, značka a kluci, protože na počátku může být těžší udržet téma hovoru. Samozřejmě to může být i zcela obráceně, ale je přínosné podívat se na hostitele očima dítěte při prvním kontaktu. Co které dítě zaujme? Co které dítě odradí? Co které dítě potřebuje? A co nabízí hostitel?

Další častou reakcí je touha po dítěti (dívce) věkově blízké jejich vlastnímu dítěti či dětem. Představa kamaráda pro mé dítě, se kterým si budou společně

hrát, budou mít podobné zájmy, je pochopitelná, o to složitěji se zájemcům rozmlouvá. Zde je nejvyšší riziko rivality dětí, boj o pozici v rodině, pocit ohrožení a nespokojenosti vlastního dítěte a dokonce vyjádřeného přání „abychom už pro něj nejezdili.“ Rivalita nevzniká u HP hned, ale až s rostoucí pozicí dítěte v rodině. Čím je HP intenzivnější, tím je rivalita pravděpodobnější, čím jsou si děti věkově bližší, tím je intenzivnější. Zároveň se dá hostitelů také zeptat: „Opravdu chcete, aby vaše 12letá premiantka, která si ještě ráda potají hraje s Bárbí, měla za kamarádku 12letou holku, která se obléká vyzývavě, z domu nevyjde bez namalovaných očí, mluví vulgárně a kouří?“ K tomuto nemusí dojít vždy, ale deziluze může být velká. Čím jsou si děti věkově blíží, tím těžší je přistupovat k nim individuálně, protože v očích dětí je důležitý spravedlivý přístup. A jak vysvětlíte, že jedna něco může a druhá ne? Proto doporučujeme do HP přijímat dítě v jiném věku než je věk stávajících dětí v rodině. Není tak nezbytně nutné jako u PP, aby příchozí dítě bylo nejmladší, ale k tomuto pravidlu je vždy důležité přihlížet, pokud je klient již od počátku otevřen případné pěstounské péči. Proto HP vhodná pro rodiny s malým předškolním dítětem je dítě v pubertě či skoro dospělé, rodina s odrostlými dětmi je vhodná pro děti mladší, které na druhé straně mohou mít vzor dospívajících dětí v rodině. Doporučujeme věkový rozdíl alespoň tří let od nejstaršího či nejmladšího dítěte.

Samozřejmě existují hostitelé, kteří HP poskytují dítěti stejně starému s jejich dětmi, většinou se však jedná o spontánní HP, kde kamarádství dětí vzniklo jako primární a HP až jako důsledek tohoto přátelství. Doporučením se pouze snažíme předcházet rizikům. Další z charakteristik, které je možné s klienty probrat, je úroveň mentálních schopností. Většina klientů automaticky dítě vidí na základní škole. Řada dětí z DD je však na ZŠ na hraně a určitá část dětí navštěvuje základní školu praktickou (dříve zvláštní). Tyto děti sice nejsou příliš bystré, avšak mnohé z nich vynikají například velkou hravostí, upřímností, tím, že se o všechno zajímají, lehce se nadchnou a motivují, jsou vděčné¹¹ za každou aktivitu a otevřené novým kontaktům.

Velkou otázkou je etnikum dítěte. Hostitelé u tohoto bodu většinou znejistí a obávají se sdělit svůj strach z romských dětí. Často se v jejich zamyšlení objevuje strach, jak by romské dítě přijali prarodiče nebo sousedé na vesnici. Stereotypy a předsudky je vhodné narušovat příklady dobré praxe HP romských dětí, které jsou naprosto bezproblémové, klidné a vstřícné. Znovu je vhodné zdůraznit, že problémy se váží k deprivaci, traumatům, zanedbání, nikoliv k etniku. Zároveň

¹¹ Vděčnost jako takovou nemůže žádný hostitel od dětí očekávat – nemusel by se totiž dočkat. Děti vše, co přichází přijímají se samozřejmostí sobě vlastní, mnohdy i s nárokovostí. Věřím, že hluboko v srdci v sobě vděčnost za péči mají, avšak v době dospívání se s ní hostitel nesetká.

s pochopením konstatovat, že je to opravdu jiné, když mluvíme o anonymním dítěti anebo máme představu konkrétní dívky či chlapce.

Dále je možné zvážit přijetí dítěte se zdravotním omezením (zvláště pokud s tím má rodina zkušenost a sama tuto možnost nabízí) či s určitými problémy s chováním, a to samozřejmě s podporou intenzivního provázení (vycházíme ze zkušenosti, že i děti s problémy umí o víkendu být „jako vyměněné“).

Zvážit je také možné přijetí celé sourozenecké skupiny, dvou či tří dětí. Zahajovat HP společně u sourozenců má zájem většinou dětský domov či sociální pracovníce. Stejně tak jako jim, tak i hostitelům vysvětlujeme, že individuální přístup může dítěti velmi prospět stejně tak jako odpočinek starších od zodpovědnosti za mladší, a mladších od vzoru staršího. Z důvodu sourozeneckých vazeb většinou nejsou děti rozděleny pro PP a proto by jim měla být dopřána alespoň individuální HP. Pro zbývajících sourozence je pak důležité aktivně hledat další hostitele, aby to zůstávajícím nebylo líto. Pokud však hostitel nabízí prostor pro sourozence, je to možné a mnohými institucemi i žádané.

Legislativní a úřední postup schvalování

Někdy ke konci obecné schůzky se můžeme zmínit o legislativním zakotvení HP (viz. kapitola Legislativní podmínky HP). Důležité je, aby zájemci rozuměli příčinám, proč každý úřad k HP přistupuje jinak. Sdílet srozumitelný postup, co je nyní potřeba udělat k tomu, aby se klient mohl stát hostitelem:

1. Navštívit sociální úřad obce s rozšířenou působností (magistrát), odbor náhradní rodinné péče – zde vysvětlit svůj záměr, informovat je o spolupráci s osobou, která poskytuje přípravu a provázení (NNO, DD), podat písemnou žádost o schválení jako hostitele. Pokud formulář žádosti na úřadě nemají, podat žádost ručně napsanou. V případě, že úřednice neví, jaké jsou podmínky HP, lze jí doporučit NNO nebo zkusit získat informace od krajského úřadu. Po podání žádosti je nutné dodat a absolvovat vše, co je požadováno (běžně: psychologické vyšetření, šetření v domácnosti zájemce, výpis z rejstříku trestů).
2. Čekat na schválení (doba je velmi různá, ale většinou okolo 2-3 měsíců).
3. Po schválení: kontaktovat dětský domov nebo školitele přípravy. Ten kontaktuje spolupracující dětský domov v okolí bydliště a informuje ředitele o zájemcích vhodných pro HP některého z jejich dětí. Dojde k vytipování dítěte.

4. Dojde k přípravě vychovatelů (informace o hostiteli), přípravě dítěte, nastavení komunikačního stylu DD a hostitele a garanta HP dítěte (jeden z kmenových vychovatelů dítěte).
5. Dojde ke konkrétní přípravě na konkrétní dítě (ideálně s garantem HP dítěte).
6. První setkání s dítětem.

Spis a shrnutí

Na závěr celé schůzky je vhodné se zeptat, co zájemce očekává od vás jako od školitele dál. Pokud další provázení, zkontaktování DD, konkrétní přípravu, pomoc s úřady, je potřeba zanést zásadní získané údaje do dokumentace a podepsat souhlas s poskytováním služby a souhlas s poskytnutím osobních údajů. Spis společně se zájemci vyplníme tak, abychom měli všechny základní vstupní informace a mohli je používat v kontaktu s dětským domovem. Obsahovat by měl: základní nacionálie o klientech, informace o jejich dětech, kontakt elektronický i telefonní, adresu, popis hostitele a jeho životního stylu a zájmů, motivace hostitele, co od nás potřebuje, definování plánované intenzity HP, představu dítěte, které by k hostiteli nejvíce ladilo, představu vzdálenosti dětského domova od místa bydliště hostitele (zdůraznit, že s tímto se úměrně zvyšuje či snižuje finanční náročnost HP), případně dopsat jakékoliv poznámky. Ve spisu posléze dále pokračujeme v průběhu HP a využíváme jej pro záznamy z provázení hostitelskou péčí.

Konkrétní příprava hostitele

Konkrétní příprava je zacílená na konkrétní zájemce, jejich možnosti a limity, rodinnou konstalaci, způsob života atp. a na konkrétní dítě s jeho historií, projevy chování a aktuálními potřebami. Přistupujeme k ní po schválení zájemců o HP příslušnými úřady a po vytipování vhodného dítěte ve spolupracujícím DD. Po celou dobu přípravy je nutné mít na mysli, že se jedná o dítě, které je chráněno zákonem o povinné mlčenlivosti. Příprava tedy musí být zaměřená na aktuální potřeby dítěte, jeho aktuální projevy a aktuální zdravotní stav. Paralelně s přípravou klientů probíhá příprava kompetentních osob v okolí dítěte (vychovatelé, sourozenci, rodina dítěte, atd.).

Konkrétní příprava probíhá minimálně v rámci jedné osobní schůzky školitele se zájemcem, již se v ideálním případě účastní také zástupce dětského domo-

va, nejlépe garant HP daného dítěte. Dále může probíhat formou emailového a telefonického poradenství až do prvního kontaktu dítěte s hostitelem, kdy je zřejmé, že HP v tomto páru bude pokračovat. Poté se příprava k HP postupně transformuje v proces provázení hostitelskou péčí.

Témata konkrétní přípravy

Témat, o nichž je potřeba se v rámci konkrétní přípravy zmínit, je mnoho a nelze je zde podrobně vypsát, jelikož jde o konkrétní informace konkrétního dítěte a konkrétní hostitelské rodiny a ty nikdy nemohou být stejné. Proto je potřeba zde nabízený výčet vždy přizpůsobit danému případu. Témata nejsou řazena dle důležitosti, ani chronologicky, důležité je dotknout se však každého z nich.

1. Informace o dítěti: věk, aktuální zralost, povahové rysy, projevy chování, reakce na nové věci, stresové projevy, oblíbené jídlo, oblíbená činnost, režim dne, vztah ke škole, k vychovatelům, k dětem na skupině, kontakty mimo DD (kamarádi, vlastní rodina), návyky a zlovyky, jak se staví k HP, aktuální zdravotní stav a pravidelné užívání léků, specifické potřeby.
2. Informace o režimu dětského domova: výchovná pravidla, struktura dne, zásady odměňování, informace o případných trestech, motivační prvky, komunikace mezi vychovateli, kontaktní osoby pro HP (garant HP), návštěvní pravidla, apod.
3. Nastavení režimu rozvoje HP: ve spolupráci s kompetentními osobami kolem dítěte plánujeme postupné seznamování dítěte s hostiteli, plán prvního setkání, návrh doporučených společných aktivit, časový plán s přihlédnutím k možnostem a prožívání dítěte, plán provázení, způsob komunikace hostitelů s DD (viz. kapitola Příprava pracovníků dětského domova).
4. Nastavení pravidel hostitelské péče v domácnosti klientů: po postupném seznámení dochází k návštěvám dítěte v domácnosti klientů. Pro mnohé z dětí se jedná o první zkušenost s běžnou rodinou, jejími pravidly a vztahy. Dítě je nejisté a nezkušené, což vede k nejrozumnějším nedorozuměním a rizikovým situacím. Proto je potřeba dítěti co nejvíce pobyt doma usnadnit. Je vhodné představit si, jak bychom se my sami cítili v cizině, v domácnosti, kterou neznáme a v režimu, který je pro nás nový. Proto doporučujeme dopředu popsat pravidla, která jsou v domácnosti klientů běžná a akceptovatelná. Jedná se o nastavení hranic – kam dítě může, kam už ne, kde bude mít své soukromí, co si může samo vzít a kdy se musí zeptat, jak řešit situaci, kdy

dítě bude chtít jít ven nebo na počítač, kdy chodíme k jídlu, zda jsme zvyklí na nějaké rituály spojené s denní dobou či pravidelnou činností (jídlo, usínání, hygiena, televize apod.), kam ukládáme použité nádobí, prádlo, jak se zachovat, když dojde k nějaké škodě (rozbitý hrníček, vyplavená koupelna, apod.), jaký bude program a jak dalece je závazný, jakou pomoc očekáváme při každodenních činnostech, apod. Pokud se jedná o vnímavé dítě, můžeme při první návštěvě formou hry společně vytvořit pravidla, popř. barevné popisky a ponechat dítěti prostor pro vyjádření jeho potřeb. Obecně doporučujeme vytvořit hranice dospělými osobami v rodině, a v těchto hranicích umožnit dětem doladění pravidel. Pokud jsou v rodině děti, které zde mají domovské právo, je potřeba jasně vymezit místo dítěte na HP v rámci vzájemné hierarchie (je to náš kamarád).

5. První návštěva doma: na první návštěvu dítěte v domácnosti klientů volíme neutrální čas – vhodné nejsou Vánoce, narozeniny, rodinné oslavy nebo den, kdy přijedou naši dlouholetí přátelé. První návštěva v domácnosti by měla být strukturovaná, bez zvyšování emoční zátěže všech zúčastněných. V případě, že dětský domov není daleko od místa bydliště hostitelů, je dobré první návštěvu uskutečnit jako odpolední, bez nutnosti dítěte trávit noc v neznámém prostředí.
6. Předcházení možným rizikovým situacím: rizikové situace vyplývají z konkrétních podmínek, v nichž dítě žilo a žije, z jeho povahových rysů a osobnostní charakteristiky. Za nejčastější rizika považujeme krádeže, obvinění a zkratová jednání. Cílem konkrétní přípravy je ukázat, jak těmto situacím předcházet:
 - krádeže: nevytvářet pokušení – v domácnosti by neměly být volně přístupné peníze, peněženky, mobily, kabelky a jiné lákavé předměty. Dopředu je potřeba stanovit, že na zavřené dveře do soukromé zóny bytu (ložnice, pracovny, pokoje dětí) se klepe a vyčkává se na vyzvání. Je důležité objasnit, kam dítě nemá volný přístup (skříň, lednička, komora, garáž, apod.). Nepředpokládejte, že dítě toto všechno ví, je velmi pravděpodobné, že nemá jasno v tom, co je v běžné rodině obvyklý standard.
 - obvinění: mohou se týkat podle vyzrálosti dítěte různých situací, od vymyšlených obvinění vlastních dětí v rodině např. ze zničení nebo zcizení věci dítěte, až po obvinění ze zneužívání, které může mít různé příčiny – nejčastěji se jedná o touhu zaujmout nebo o formu trestu za neopětovanou náklonnost, popř. o formu, jak upozornit na svoje potřeby.

Tomu je nutné předcházet dodržováním několika zásad: především by dítě nemělo zůstat v místnosti samo s mužem v rodině (otec, starší syn, apod.), muž by neměl pro dítě jezdit nebo ho odvážet sám, apod. V některých rodinách je také běžná vysoká míra tolerance k nahotě mezi členy rodiny, není problémem vcházení do koupelny, kde se jiný člen rodiny koupe, apod. Tyto situace mohou být rovněž zdrojem potíží a je potřeba po dobu HP jasně stanovit pravidla jako k jiné návštěvě.

- zkratová jednání: děti z ústavů mívají za sebou nejrůznější traumata, a jejich reakce na ve vašich očích běžnou situaci mohou být někdy neadekvátní. Některé děti mohou podléhat afektům, jiné mohou mít sklony k útekům. Proto je důležitou součástí konkrétní přípravy také krizový plán (kapitola přípravy DD), který je vypracován kompetentními osobami kolem dítěte. Zahrnuje kromě výčtu možných rizik, jejich prevence a řešení, také návody k řešení dalších možných situací, jako je náhlé zhoršení zdravotního stavu, úraz, škodná událost způsobená dítětem, apod.
7. Reakce na otázky dítěte: děti, kterým je HP poskytována, potřebují mít jasno v tom, proč to vlastně ti lidé dělají, co je k tomu vede, proč si je nemohou nebo nechťejí vzít nastálo, co od nich vlastně čekají, jakou roli hraje v jejich životě, apod. Na tyto otázky by měli dítěti zpočátku odpovědět v rámci přípravy vychovatelé, k nimž má důvěru, měli by však na ně být připraveni i hostitelé. Pro dítě je často nepředstavitelné, že někdo pomáhá cizímu dítěti „jen tak“, a chce se ujistit, že v tom není skryto nějaké očekávání, které nebude schopno naplnit.
 8. Reakce na otázky okolí: pokud se hostitelé začnou na veřejnosti objevovat s dítětem, které dříve neměli, může se stát, že budou nuceni reagovat na dotazy, kdo to je a v jakém vztahu k nim dítě patří. Je dobré na to pamatovat a dopředu se dohodnout s dítětem, jak budete odpovídat. Samozřejmostí je nevymýšlet si nepravdivé informace, je však potřeba stanovit charakter odpovědi tak, aby pro dítě nebyl zraňující. Některé děti velmi trpí tím, že jsou „z děčáku“ a nechťejí být takto prezentovány na veřejnosti. V takovém případě je vhodná odpověď, že se jedná o kamaráda, který je u vás na návštěvě. Pokud se okolí dotazuje na podrobnosti ze života dítěte, ať už ze života v DD nebo v původní rodině dítěte, ujistěte jej, že budete chránit jeho soukromí a bez jeho souhlasu nebudete nikde ventilovat informace, které vám dítě poskytuje.

9. Vztah k širší rodině hostitele: jak pro osoby ve vašem blízkém okolí, tak pro dítě na hostitelské návštěvě může být obtížné zvolit formu oslovování a vykání nebo tykání vašim širším rodinným příslušníkům, proto byste se měli před prvním setkáním dopředu domluvit, zda si o oslovování rozhodnou jednotliví členové rodiny sami nebo zda máte dopředu dítě poučit, jak má vaše blízké oslovovat. Stejně tak důležité je vymezit hranice blízkosti k vašemu hostitelskému dítěti, pokud se jedná o Vánoce, narozeniny, svátky a jiné příležitosti spojené s určitými rituály. Například má babička kupovat dítěti dárek? Není žádné obecné pravidlo, jak tyto situace konkrétně nastavit, pouze lze apelovat na to, aby se podobné věci nenechávaly jako tabu mezi vámi a širší rodinou. Názory a vztah vašich příbuzných k dítěti na hostitelské návštěvě byste měli respektovat i tehdy, není-li z vašeho hlediska zcela ideální – dítě se těmito zkušenostmi učí, že lidé spolu mohou velmi dobře vycházet i přes rozdílnost názorů. Také je pro něj důležité vidět, že mít různé názory je normální a nevypovídá to nic o člověku jako osobnosti.
10. Vztah k biologické rodině dítěte: drtivá většina dětí žijících v ústavní výchově má žijícího jednoho nebo oba rodiče a má s nimi navázaný nějaký kontakt. Některé děti mají kontakt s prarodiči, sourozenci nebo jinými svými příbuznými. Tito lidé se mohou cítit ohroženi existencí hostitelského vztahu, zvláště pokud nebyli poučeni o jeho formě a významu pro dítě nebo jsou-li negativisticky založení. Pro hostitele by vždy mělo být prioritní respektování původní rodiny dítěte, hostitel není ve výchovné roli a nemá suplovat rodiče. Podle konkrétní situace dítěte bychom měli plánovat formu komunikace mezi hostitelem, dítětem, jeho vlastní rodinou a dětským domovem. Naše zkušenost je taková, že rodiče, kteří jsou respektováni, rychleji a ochotněji akceptují novou formu přátelství svého dítěte. Je možné naplánavat společné setkání na půdě DD, společný výlet nebo podpořit dítě, aby rodičům zatelefonovalo během návštěvy v rodině.
11. Řešení nestandardních situací, kazuistiky: součástí konkrétní přípravy by mělo být i modelové řešení nejrozumnějších možných situací, které mohou nastat nebo které nastaly v jiných hostitelských rodinách. Přestože se pravděpodobně budou setkávat se zcela jinými konkrétními problémy, může předchozí trénink rozšířit vnímání hostitelů a pomoci jim porozumět vzniku některých krizových schémat. Návěst řešení krizových situací je také součástí skupinové přípravy.

Příklady kazuistik:

15 letá dívka si na první hostitelské návštěvě přes ICQ domluvila rande s neznámým chlapcem. Ten přijel na motorce a zcela nepřipravenou hostitelku informoval, že se spolu s dívkou pojedou projet. Děvče se hned ochotně oblékalo připraveno odejít. Jak se v této situaci zachovat?

Po několika úvodních návštěvách dvou dětí v DD se hostitelka domluvila na návštěvě doma. Děti se těšily, hostitelka připravila program a jela pro děti. Tam zjistila, že mladší dívka se s ní odmítá bavit, nikam jet nechce a nemá zájem ani o návštěvu hostitelky v DD. Starší chlapec je nervózní, protože se na návštěvu těšil. Co uděláte?

V průběhu již nastavené HP se dítě žijící trvale v rodině začne návštěvám hostitelského dítěte bránit – vadí mu, jak se chová, jak narušuje atmosféru rodiny, necítí se s ním dobře. Dříve tento problém nebyl, resp. nebyl dítětem takto prezentován. Jak se zachovat?

Sourozenecká trojice jezdí do hostitelské rodiny na návštěvy cca 1x měsíčně. Zatímco nejstarší chlapec se v rodině rychle zabýdluje a dobře si rozumí s hostiteli i ostatními dětmi v rodině, jeho mladší sestra by raději trávila čas jiným způsobem, celou víkendovou návštěvu protелефонуje. Sociální pracovnice trvá na společném trávení času sourozenci, neboť jsou během všedních dnů odděleni pobytem na internátech. Jak by se mohla tato situace řešit?

Plán první schůzky

První schůzka s dítětem je důležitý okamžik v plánované HP, mnohdy rozhodující. Přistupujeme k ní poté, kdy u klientů proběhla první fáze konkrétní přípravy, která zahrnuje veškeré informace nutné k realizaci HP, a po přípravě všech dalších zúčastněných stran, včetně dítěte a jeho rodinné skupinky v DD. Děti jsou velmi citlivé na názory vrstevníků, nelze tedy tuto oblast podcenit. O první seznamovací schůzce je vhodné informovat také sociální pracovníci dítěte, není-li tato iniciátorem HP. Plán první schůzky zahrnuje:

- časový harmonogram – optimální trvání první schůzky je 1-2 hodiny
- co se bude dít – dítě zná nejlépe jeho vychovatel, ten by se měl podílet na přesném programu první schůzky, aby se dítě cítilo s novými lidmi bezpečně (proto součástí konkrétní přípravy by měl být garant HP). U mladších dětí naplánujeme činnost, která je pro ně příjemná (hry, malování, prohlížení oblíbené knížky, pohybové činnosti), u starších dětí je možné zvolit formu rozhovoru.
- kde se to bude dít – první schůzka by měla v zásadě proběhnout v bezpečném prostředí, v areálu dětského domova
- zda hostitelé přinesou něco jako dárek (drobnost, např. sladkost)
- jak se budeme navzájem oslovovat – zde záleží na věku a zralosti dítěte, je vhodné toto dopředu projednat s dítětem i zájemci o HP, možné je jak na začátku zůstat u vykání a oslovování jménem, tak použít oslovování „teto, strejdo“, na které jsou děti zvyklé
- jak budou zájemci dítěti představeni, kdo je představí, kdo povede úvodní seznámení
- první schůzka by neměla být zatížena nutností rozhodnout se, zda HP bude realizována, což se týká především dítěte. Se zájemci o HP pracujeme tak, aby byli schopni rozhodnutí dítěte přijmout.

První schůzku je vhodné písemně shrnout do zprávy klientů včetně jejich reflexe. Promluvit si s nimi o jejím průběhu a zodpovědět na otázky, které je po seznámení s dítětem napadly. Důležité je nechat jim dostatek času na zpracování zážitků a naplánovat další průběh seznamování, pokud o něj dítě stojí, ve spolupráci s DD. Prioritní je rozhodnutí dítěte, se zájemci pracujeme tak, aby nedošlo k odmítnutí dítěte z jejich strany, jejich případné obavy je však potřeba

zmapovat a pracovat s nimi. Zájemci musí získat jistotu, že se svými obavami nezůstanou sami.

U některých dětí je vhodnější před první schůzkou necílit na konkrétní dítě, ale pozvat zájemce na již naplánovanou akci DD, aby došlo k nenásilnému seznámení s dětmi a porozumění chodu DD. Je to vhodné zejména tehdy, jedná-li se o klienty bez osobní zkušenosti s dětmi z DD. Mezi veřejností panuje mnoho mýtů a zakořeněných představ, které se nezakládají na realitě, a které mohou ovlivnit proces rozhodování. Důležité však je hostitele poučit, že si nevybírají dítě, pouze se seznamují s dětmi z DD a tím, jaké jsou. Mohou totiž být obsypáni zcela jinými dětmi než které by HP potřebovaly (např. velmi malé děti). Teprve poté je možné společně s DD na základě potřeb dětí vytipovat to, které HP potřebuje a vítá.

Zahájení hostitelské péče

Jestliže po úvodním seznámení zájemců s dítětem padne na obou stranách rozhodnutí pokračovat v rozvíjení vztahu, přistupujeme postupně k hlubší přípravě na možné situace, které mohou nastat dle témat konkrétní přípravy, které jsou uvedeny výše. Ve spolupráci s DD vypracujeme plán dalších schůzek a aktivit, jejich sdílení a reflexi, a nastavíme komunikační kanál. Do tohoto plánu je vhodné zahrnout možná rizika a krizová místa, včetně otázek, se kterými se zájemci mohou setkávat. Pokud program zahrnuje část externích aktivit (návštěva zoo, procházka v okolí DD apod.), je vhodné připravit krizový plán pro případ nezvládnutí projevů dítěte (dostupné telefonní číslo na kmenového vychovatele).

METODICKÉ
DOPORUČENÍ

PRO

DD

**METODICKÉ
DOPORUČENÍ
PRO DĚTSKÝ
DOMOV**

„Velmi kladně hodnotím otevřenost zástupců DD a rychlost procesu. Vážím si pomoci lidí z DD při mém prvním kontaktu s holčičkou, a pak i po celou dobu HP, úroveň práce DD s holčičkou ale i se mnou, při plánování, hodnocení, analýzách i motivaci.“

Hostitelka G.

„Dětský domov by měl komunikovat s poskytovateli HP – my máme výborné zkušenosti s DD. Dětský domov vše řeší rychle a k oboustranné spokojenosti nás i dětí. Vždy se snaží všem účastníkům HP vyjít maximálně vstříc. Na první návštěvu nám DD děti dovezl dokonce i s krabicí zmrazených loupáků, které jsme postupně upekli a o to mi zbylo více času, který jsem mohla věnovat dětem a ne pečení pro sedm dětí.“

Hostitelé C.

„Nečekali jsme, že pro DD a OSPOD budeme klienti a ne partneři, že s námi „odborníci“ - úřady a hlavně DD nebudou jednat na rovinu, že nebude možné s nimi spolupracovat na výchově toho konkrétního dítěte.“

Hostitelé D.

„Klienti ÚSP, odkud si bereme dítě, jezdí domů. K nám, jakožto hostitelské rodině se chovají stejně jako k biologickým rodinám. Nemáme žádný problém. Biologická rodina v době, kdy má dítě u sebe doma, pobírá jeho „dávky“, ÚSP je proplácí. Stejně tak se chovají i k hostitelské rodině. Za to jim děkujeme. Myslím, že by to tak mělo fungovat.“

Hostitelé A.

Příprava pracovníků dětského domova

Každý dětský domov má s hostitelskou péčí jiné zkušenosti, stejně tak hostitelé mají různé zkušenosti s pracovníky dětských domovů. Na těchto základech a na příkladech dobré praxe jsme vytvořili inspiraci, jak v ideálním případě přistupovat k hostitelské péči a k hostitelům u plánované HP z pozice dětského domova. Domníváme se, že mnohé z těchto doporučení mohou napomoci k úspěšnému počátku i průběhu nejen hostitelské péče plánované, ale i té spontánní. Zároveň si uvědomujeme, že mnoho z uvedených kroků je v praxi řešeno „za pochodu“, a porady a schůzky všech zúčastněných jsou časově náročné. Jako důležité vnímáme, když jsou jednotlivé body reflektovány odpovědným pracovníkem a v případě potřeby se k nim dá vždy vrátit.

Na počátku je potřeba si uvědomit, jaké mají pracovníci DD od HP očekávání a zda je v souladu představa vedení zařízení a představa konkrétních vychovatelů. Je pravděpodobné, že někteří vychovatelé nemusí znát či si uvědomovat přínosy či rizika HP a měli by o nich být informováni. Ideální způsob, jak sjednotit očekávání, přístup a konkrétní postup u HP, je uskutečnit malou poradou vychovatelů dané rodinné skupiny se zástupcem vedení. Zde je možné o HP hovořit konkrétně ve vztahu k daným dětem a jejich potřebám. Je možné, aby již vedení zařízení vybralo vhodné dítě pro konkrétní hostitelskou rodinu a s vychovateli to pouze konzultovali a nastavovali pravidla nebo je možné sejít se takto i bez konkrétních hostitelů, téma probrat a případně projít jedno dítě po druhém a zvážit, zda by jim HP mohla být prospěšná a za jakých podmínek. Způsob porady a její rozhodovací možnosti budou závislé na způsobu řízení dětského domova. Mezi tématy schůzky by však mělo patřit:

- HP a její definice, rozdíl mezi spontánní a plánovanou HP, diskuze k vhodnosti této péče pro děti (vysloveny by měly být výhrady, argumenty pro i proti, případně podmínky, které jsou pro vychovatele podstatné. Cílem je, aby vychovatelé vnímali HP jako cestu pro děti, o něž pečují.)
- Legislativní rámec a oficiální podmínky HP: vysvětlit, jakým způsobem postupují hostitelé a s jak různorodým přístupem se mohou setkat ze strany úředníků. Cílem je poskytnout představu, čím vším musí hostitel projít a s čím se může setkat, vědět, co je a co již není vymezeno zákonem.
- Představa vhodných hostitelů: je možné krátce diskutovat o ideálních vlastnostech, dovednostech, zkušenostech hostitelů. Na závěr by však mělo zaznít, že k ideálům je možné se pouze přibližovat, nikoli jimi být, pokud bychom na ně čekali, děti by stále zůstaly v DD.

- Vysvětlit, jak probíhá proces plánované HP, od první návštěvy až po pravidelné zaběhnuté návštěvy.
- Sdělit, co se očekává od týmu vychovatelů: komunikace s hostitelem (plánování, informování), práce s rodinnou skupinou, komunikace s dítětem a jeho příprava k HP, komunikace s rodiči dítěte (vše podrobněji rozvedeno níže).
- Rozhodnout způsob komunikace vychovatelů s hostitelem.
- Probrat jednotlivé děti a uvažovat o jejich potřebách a o tom, jak a zda je tyto potřeby možné naplnit prostřednictvím HP, případně za jakých podmínek.

Pokud není organizačně či časově možné, aby se vychovatelé s vedením sešli, je nutné je alespoň informovat o všech základních informacích a bodech například prostřednictvím elektronické pošty a detailněji situaci probrat jen s garantem HP.

Děti a jejich potřeby – vytipování dítěte

Většina dětí v DD se potýká s řadou problémů, které mohou vyplývat z jejich nenaplněných základních potřeb bezpodmínečné lásky, bezpečí, jistoty, zájmu a péče. Většina z těchto dětí trpí deprivací a HP může pomoci kompenzovat toto strádání. Proto je vhodnější spíše uvažovat obráceně než je v podobných případech běžné, ne pro jaké dítě je HP vhodná, ale naopak, pro které by asi byla neúčelná či kontraproduktivní. Pravděpodobně nižší potřeba HP je u dětí, které tráví pravidelně každý víkend a prázdniny u rodičů, a kde zároveň chybí časový prostor pro vytvoření vztahu, navíc zájem rodičů dítě těší nejvíce. Dalším důvodem pro nerealizaci HP může být její silné odmítání dítětem. Přestože většina dětí na možnost HP reaguje po jejím vysvětlení dobře, může u dítěte převážet pocit nejistoty, strach z dalšího navazování kontaktů (obzvláště po neúspěšné HP či po vrácení z PP), pocit „překážení a otravování u hostitelů“ či vnímají svůj volný čas jako cenný a raději jej věnují kamarádům, svým partnerům a zájmům. Přesto je důležité s dětmi o této formě pomoci hovořit a sledovat vývoj jejich názoru. Mezi dalšími argumenty proti HP u některých dětí může být nízký věk nebo např. velmi komplikovaná rodinná situace, kdy např. dítětem bylo manipulováno a není jisté, zda by se dítě v situaci dobře orientovalo. Také může být velmi komplikovaná HP u dětí s velkými výchovnými problémy, psychiatrickými diagnózami či poruchami chování a emocí. Některé děti vyžadují pevný řád, strukturované prostředí a mimořádně pevné hranice.

U mnohých dětí však výraznější důvody HP nebrání. Zde je pak důležité se zamyslet, jak se dítě projevuje, co přesně pro něj hledáme, co by mohlo pro hostitele být rizikem a co by bylo u hostitele vítané.

Bohužel hostitelů a hostitelských rodin není zatím příliš mnoho, a tak nelze hledat hostitele pro dítě. Avšak přesto stále vycházíme z potřeb dítěte, nabídky hostitele a hledáme vhodný pár. V praxi Děti patří domů, z. s. tak vypadá proces následovně: Školitel připravuje daného hostitele a konzultuje s ním veškeré problémy. Poté, co je hostitel schválen, se prostřednictvím školitele obrátí na konkrétní dětský domov. Pracovníkům domova jsou poskytnuty základní informace o zájemci a jeho rodině (věk, povolání, děti a jejich věk a charakteristiky, motivace zájemce k HP, bytové možnosti, zájmy, způsob trávení volného času) a o dítěti, kterému by hostitel byl schopen poskytnout zázemí (věk, pohlaví, mentální úroveň, etnikum apod.) Vedení DD, případně i s vychovateli, může uvažovat, pro jaké dítě by takovýto hostitel či rodina byla příležitostí. Přihlíží se tak k oběma stranám a hledá se ideální spojení. Např. chlapec s tendencí k šikanování dětí nebude vhodný do rodiny s podobně starými či lehce mladšími dětmi, ale může velmi dobře fungovat v rodině s batoletem, jež mu není konkurentem, či o pár let starším chlapcem, kterého přijme jako vzor. Pro mladšího velmi „nedomazleného“ chlapce bude vhodnější rodina s velkými dětmi, kde se stane nejmladším nebo například starší žena už bez dětí, která mu může nabídnout mateřskou a zároveň individuální péči. Pro dívku s pravděpodobným zážitkem zneužití bude vhodnější např. samostatná žena nebo žena s dítětem atp.

Pro daného konkrétního zájemce je tak možné vytipovat dítě, které jeho nabídky nejvíce využije a hostitelská péče v jeho prostředí jej bude rozvíjet. Zároveň u HP nesnižujeme význam sympatií a uvědomujeme si, že první dojem často může být pro jednu či obě strany zásadní. Proto také první setkání je pouze nezávazné, nastaveno tak, aby se dítě mohlo rozhodnout, zda chce pokračovat. S hostiteli pracujeme tak, aby byli připraveni na první dojem a byli ochotni pokračovat v dalším seznamování.

Do otázky vytipování dítěte pro zájemce přichází v praxi otázka sourozenecké skupiny. Některé dětské domovy mají zájem na tom, aby sourozenci nebyli v HP rozdělováni. Praxe však přináší opačný pohled. Sourozenci spolu tráví v DD většinu času a je pravdou, že k sobě většinou mají vztah. U některých je silný, u jiných volnější. Často však i sourozenci, kteří měli po příchodu do DD k sobě pouto velmi silné, po nějaké době v prostředí DD ztrácí na své síle, případně za několik let vlivem ústavní deprivace, problémů s chováním či přesunu dětí do jiných zařízení nemá větší základ než biologický. Sourozenci jsou navíc stále spolu a mnohdy by jim odpočinek od sebe navzájem mohl prospět. Děti

z větších sourozeneckých skupin také mají ve skupině jasně dané pořadí a svou sociální roli. Nejednou se stává, že například prostřední děti jsou opakovaně využívány dětmi staršími (které skupinu řídí) a dětmi malými (kteří skupinu ovládají ze své pozice benjamínka), jindy je ve skupině dítě, které si mezi ostatními neumí utrhnout svůj díl pozornosti a strádá tak více než ostatní, atp. Obecně dětem v DD chybí individuální zájem a sourozenci jej potřebují stejně tak jako děti jedináčci, protože v DD se jim dostává srovnatelná míra pozornosti. Proto se ukázala jako úspěšná praxe, kdy sourozenci jsou rozděleni, jedno dítě začne jezdit k jednomu hostitelům a dalším je aktivně vyhledáván jiný hostitel či hostitelská rodina. Děti si tak odpočinou a každé má „svého vlastního člověka“, svou vlastní oporu, po návratu mohou sdílet zážitky z různých rodin, hostitelé se mohou časem i vzájemně poznat.

Samozřejmě je možné po určité době vzít občas na návštěvu také sourozence dítěte, musí s tím však souhlasit hostující dítě a musí být jasně nastavená pozice, aby bylo zřejmé, co kdo může očekávat. Pokud dětský domov je ochoten sourozence od sebe rozdělit, poskytuje navíc dětem mnohonásobně větší šanci na HP. Málokterý hostitel je totiž ochoten přijmout více než jedno dítě.

Navíc jeden případ ukazuje, jak negativně může ovlivnit jeden ze sourozenců celou HP:

Sourozenci Klára (14) a Vláda (13) začali jezdit společně do hostitelské rodiny. Klára tam brzy byla jako doma, ochrannitelsky se chovala k mladším dětem v rodině, žertovala, získala si srdce hostitelů. Vláda byl ve svém přístupu zdrženlivější, tišší, zvykal si postupně. Obě děti se však do rodiny těšily a hostitelé dokonce začali uvažovat o pěstounské péči. Avšak asi po půl roce Klára najednou odmítla do rodiny přijet a jedním telefonátem zprudka ukončila celý vztah s hostiteli. Ti byli velmi překvapení a přestože chtěli zjistit, co se stalo, a kde udělali chybu, nedozvěděli se více. Klára však o HP rozhodla také za Vládu, který v té době byl se školou na výletě a po návratu, ač s rozhodnutím Kláry nesouhlasil, se jako submisivnější podřídil jejímu rozhodnutí. Zklamání hostitelů i Vládi bylo velké, o příčinách Klářina rozhodnutí se dá jen spekulovat.

V této konkrétní kazuistice mohla situaci pomoci rozklíčovat a najít vhodné řešení případová konference, která se ovšem nekonala - dětský domov respektoval rozhodnutí dětí a HP bez dalšího vysvětlení ukončil.

Komunikační kanál: garant HP

Každý DD má svůj vlastní způsob, jak se pracovníci informují navzájem o vzniklých situacích. Někde jsou služební telefony a používá se elektronická pošta, jinde existuje deník vztazů. Od těchto prostředků se odrazí i způsob komunikace vychovatelů s hostitelem. Ideální způsob dle našich zkušeností dlí v emailové komunikaci „všichni všem“ propojený s garantem zodpovědným za kontakt s hostitelem. Zasláním emailů všem kmenovým vychovatelům dítěte a hostiteli se minimalizuje ztráta dat přenosem (než to jeden řekne druhému) a všem zainteresovaným je ve stejný čas poskytnuta stejná informace, což předchází nedorozuměním. V praxi se tak všichni dozví, jak víkend viděl hostitel a zároveň jak víkend vnímalo dítě a co po návratu domů povědělo sloužícímu vychovateli. Na hostitelem zasláný dotaz, zda v pátek může dorazit, pak jednoduše odpovídá ten vychovatel, který má službu. Avšak na obecné dotazy k hostitelské péči a jejímu průběhu je vhodné, když odpovídá garant pro HP. Ten např. řeší akutní situace, problémy se sociální pracovníci, dotazy na školní prospěch či rodinu, zprávy sociální pracovníci apod. To vše je vhodné doplnit o vzájemný telefonický kontakt. Osoba garanta kontaktu s hostiteli je zcela zásadní v případě, kdy není využívána elektronická pošta. Zde pak bývá častý problém s předáváním informací, jelikož vychovatel, který dítě předává či přebírá, často může chybět kontext a hostitel nikdy neví, zda byla informace vyřízena. Dle zkušeností některých hostitelů takto stanovený garant ze strany DD výrazně zefektivní celou komunikaci s hostiteli, navíc ti pak vždy ví, na koho se mohou obrátit. Pokud tuto roli nikdo neplní, často se mohou hostitelé cítit ztraceni a nerespektováni, protože na jejich dotazy nikdo neodpovídá či je s nimi nikdo příliš nechce řešit. Obsahem pravidelné komunikace by měly být informace o aktuálním stavu dítěte, a to o jeho zdravotním stavu, aktuálním chování a prožívání apod. Hostitel by tak měl před odjezdem s dítětem vědět, jaký byl jeho týden – zda se odehrála nějaká mimořádná událost, hostitelé by po vrácení dítěte měli dát stručně vědět, jak víkend proběhl, co společně dělali a jak dítě reagovalo. Následně by vychovatelé měli dát vědět, jak dítě prezentovalo víkend v DD. Zároveň je třeba mnohdy aktuálně přeplánovat termíny návštěv, informovat o situaci ve škole, probrat komplikace s rodiči dítěte, a v těchto oblastech je také dobré, když se jedná vždy o stejnou osobu, ke které může mít hostitel důvěru. Proto se garant HP určitě vyplatí.

Účast garanta na konkrétní přípravě hostitele

Při konkrétní přípravě hostitele k HP je vhodné, aby se jí nebo alespoň její části kromě hostitele a školitele zúčastnil také zástupce dětského domova¹³, který má o dítěti dostatek informací, nejlépe pak budoucí garant hostitelské péče (jeden z vychovatelů). Ten pak může hostiteli podat informace týkající se jejich zařízení a konkrétního dítěte. Hostitel se tak může setkat s člověkem, se kterým se bude nejvíce potkávat, lze nastavit nejvhodnější způsob komunikace, hostitel získá informace o přípravě dítěte a jeho případné reakci na ně. To jej pomůže naladit na celou situaci. Spolu s garantem je poté nejjednodušší naplánovat konkrétní kroky prvního setkání dítěte s hostitelem a předpokládaný plán rozvoje HP.

Plán prvního setkání dítěte s hostitelem by měl zahrnovat: místo, datum a čas setkání a jeho trvání; zda hostitel má přinést nějaký dárek pro dítě a jaký (drobnost); plán prvních několika minut: kdo koho představuje (včetně ostatních dětí), dítě hostitelům nabídne čaj nebo kafe, hostitelé předají dárek, hostitelé řeknou něco o sobě a nabídnou způsob oslovování, hostitelé se ptají na zájmy dítěte, vychovatel navrhne, zda si nezahrají hru (člověče, česko junior), vychovatel ukončuje návštěvu (čas večere), hostitelé sdělí svůj pocit z návštěvy (např. byli rádi, že se poznali a budou rádi, když se zase ozvou, rádi znovu přijedou). Po schůzce by měl proběhnout rozhovor vychovatele s dítětem, zjišťující sympatie a zda by chtělo v kontaktu pokračovat, školitel zjistí dojmy hostitele – tyto informace jsou vzájemně předány a je naplánován další kontakt s dítětem.

V případě, že se jedná o starší dítě, rozumově vyspělé (například 17letá dívka navštěvující SŠ), je možné vypustit část s aktivitou (hrou, sportem) a nahradit ji řízeným povídáním u čaje o tom, kdo jsme, proč jsme tady, co nás baví, co nabízíme, jak bychom si HP představovali, a to upřímně a na rovinu. Teprve později je možné například bavit se o tom, co zúčastněné baví, důležitá je role vychovatele, který udržuje hovor v pohybu. Pro takovéto setkání je potřeba vybrat příjemné a hlavně klidné místo (bez ostatních dětí), kde se zároveň budou všichni cítit bezpečně (ne však dětský pokoj, či ředitelna, lepší je kavárna či cukrárna poblíž DD).

Kromě plánu prvního setkání a základních informací je možné již na první schůzce s dítětem nastavit tzv. krizový plán, aneb co dělat, když...

Tento krizový plán je možné nastavit až po navázání kontaktu s dítětem a jeho upevněním dalšími společnými výlety, ale je pravděpodobné, že by na tuto otázku již řeč nemusela padnout, jelikož komunikace se již bude zaměřovat na něco jiného. Proto je dobré již s předstihem v průběhu konkrétní přípravy nastavit s garantem, hostitelem a školitelem odpovědi na otázky, co dělat, když..

- se dítěti stane úraz (jet do nejbližší nemocnice, volat vychovateli/vedení DD, mít u sebe kopii kartičky pojišťovny dítěte)
- dítě onemocní (jet na pohotovost? znát číslo dětského lékaře dítěte? Volat do DD?)
- když dítě způsobí škodu na cizím majetku (je dítě pojištěné?, kdo nese finanční odpovědnost? Volat ihned do DD nebo stačí sdělit až po návratu?)
- když se dítě nevrátí z pobytu venku (za jak dlouho volat do DD? Jak je jej vůbec možné pouštět ven? Kdy hlásit útěk dítěte? Kdo musí jít na policii?)
- když je dítě v afektu? (jak se to projevuje, jak mu předcházet?)
- když dítě prosí vychovatele, zda by tento týden mohlo zůstat v DD (z různých objektivních i subjektivních důvodů) a zda by to vychovatel nezařídil (jak dopředu je schůzka naplánována? Jak objektivní jsou důvody? Je to poprvé? Zvládne dítě vyřídit to s hostiteli samo? – umí říct „ne“?)
- když se dítě chce z víkendu předčasně vrátit (může pro něj někdo z DD přijet? Jaké jsou objektivní důvody pro návrat? Komu může dítě zavolat?)
- jaké je / jsou telefonní čísla, na které je možné kdykoli zavolat? Tento krizový plán může mít již dětský domov předpřipraven a garant HP jej hostiteli pouze předá s aktuálními telefonními čísly.

Na závěr by hostitelé měli být ubezpečeni, že komunikace bude probíhat průběžně a vždy je možné s DD konzultovat věci, u nichž si s dítětem nebudou jistí. Ostatně jsou to právě pracovníci dětského domova, kteří dítě znají nejlépe, a to ať jeho dobré stránky, či ty, na nichž je potřeba dlouhodobě pracovat.

13 Pokud je konkrétní příprava realizovaná jiným subjektem než dětským domovem, např. NNO nebo sociální pracovníci.

Práce s rodiči dítěte

Stejně tak jako je potřeba pracovat se sourozenci dítěte (viz. dále), není možné opominout rodiče dítěte, protože ač k hostitelské péči objektivně potřeba nejsou, je jejich názor pro dítě nesmírně důležitý. Někteří rodiče více komunikují se sociální pracovníci dítěte, jiní jsou více v kontaktu s dětským domovem, a podle toho by také měla první informace o HP poskytnout preferovaná instituce. Často však situace není jednoduchá a proto je lépe, pokud je hostitelská péče vysvětlena raději dvakrát než ani jednou, a to přesto, že komunikace s rodiči nemusí být vůbec příjemná a jednoduchá záležitost.

Pro komunikaci s rodiči dítěte je lépe zvolit čas a prostor, kde účastníci nebudou dětmi rušeni, a kde je možné cítit se příjemně. Cílem setkání s rodičem či rodiči je otevřít je pro myšlenku HP, a to lze teprve tehdy, pokud se nebudou cítit ohroženi a budou mít pocit spoluúčasti na osudu dítěte. Toho rozhodně není jednoduché dosáhnout, přesto je důležité se o to pokoušet. Na počátku rozhovoru je dobré začít o dítěti mluvit, sdělit právě aktuální informace, zdůraznit pozitivní výsledky a zlepšení, kterých dítě dosahuje a předestřít budoucnost, která by před ním mohla ležet. Zároveň je však dobré zmínit překážky, které bude muset ještě v životě překonat (partu v okolí DD, udržet se na škole/u fotbalu, neopakovat zkoušení s alkoholem). A k tomu nabídnou rodiči řešení v podobě hostitele/ů (možná je lepší nepoužívat slovo hostitelská rodina, které evokuje náhradní rodinu, ale spíše dobrovolníků), jež může dítěti nabídnout pomoc, příjemně strávený volný čas apod. Důležité je zde vysvětlit rodiči, že se jedná o přátele, kamarády dítěte a nejde o náhradní rodinu, pod kterou mohou vidět ohrožení svého vlastního rodičovství. Možné je také hostitele přirovnat k sousedům, babičkám, tetám a dalším příbuzným, které běžně děti navštěvují, ale zrovna ty jejich nemají to štěstí. Můžeme také vyjádřit naše očekávání, že všichni vlastně chceme pro dítě to nejlepší a ono samo by o víkendy mimo dětský domov stálo. Pokud by to bylo reálné, můžeme rodičům nabídnout schůzku s hostiteli, aby věděli, s kým se jejich dítě bude stýkat. Samozřejmostí je je upozornit, že pokud by ve stejný čas chtěli dítě na víkend oni, tak (v případě, že sociální pracovníce toto doporučí), bude mít rodič vždy v kontaktu s dítětem přednost. Další možností je připravit plán střídání víkendů, např. sudé víkendy rodič dítěte, liché hostitelé, což bude přehledné pro všechny, včetně dítěte.

Napomoci situaci může fotografie hostitelů, poskytnutí základních informací o nich a také to, co mohou jejich dítěti přinést (pomoc s učením, chození na tréninky, hezké chvíle o prázdninách - bazén, chalupa- apod.). Důležité také je

nepřehánět jejich pozitivní vlastnosti a možnosti příliš, aby se rodiče necítili vedle nich méněcenně, a byl zde možný partnerský přístup k dohodě. V případě, že rodiče s HP souhlasí, je vhodné nechat je podepsat souhlas s HP, a to přestože není oficiálně nutný. Pokud s HP rodič zarputile nesouhlasí, je důležité vysvětlit mu, jaký zmatek dítě bude mít v hlavě a také, že dítě potřebuje někam jezdit, a do doby, než bude moci jezdit opět k nim domů, hostitelé jsou výborná šance. To může aktivizovat některé rodiče natolik, že s dítětem opravdu začne mít mnohem častější kontakt včetně návštěv, ku prospěchu dětí samých.

Dobré je vědět, že po prvním neúspěchu není dobré rezignovat, a nadále s rodiči na porozumění a přijetí HP pracovat.

Práce se sourozenci dítěte a rodinou skupinou

Co je potřeba při počátcích hostitelské péče rozhodně nepodcenit, to je příprava sourozenců dítěte a dalších dětí rodinné skupiny. Vrstevníci jsou totiž v době puberty a dospívání ti, kteří ovlivňují názor dítěte především. U mladších dětí můžeme spoléhat na autoritu vychovatele, který s dítětem promluví a ono převzme jeho názor, u dětí staršího věku se však názor mění s názorem kamarádů. Proto je potřeba začít od nich samotných.

Probrat hostitelskou péči se dá s dětmi postupně, když narazíte na podobné téma, ať už otázku pěstounů či návštěv některých dětí u svých rodičů doma. To se dá poměrně neutrálně vysvětlit, že ne jen k rodičům a známým je možné na víkendové pobyty jezdit, že takovou možnost mají i některé děti, které nikoho takového neznají, když se náhodou přihlásí takoví hostitelé. Zde je dobré potom s dětmi prodiskutovat otázky, které k tomuto tématu mají, a to přiměřeně jejich věku:

- co je to hostitelská péče
- kdo se běžně chce stát hostitelem
- proč to ti lidé dělají (altruistické motivy mohou být pro některé děti zcela nepochopitelné)
- proč by mělo jezdit ono dítě (vysvětlit přínos a význam pro dítě, nejlépe na příkladech; mužský vzor, fajn trávení volného času, někdo, kdo se o mě zajímá a pomohl by, kdyby to bylo potřeba...)

- vysvětlit některá rizika HP a jejich předcházení nejlépe na příkladech (např. hostitel dlouhodobě onemocněl, rodina musela přestat jezdit a dítě bylo zklamané, nebo naopak zklamání hostitelů Kláry)
- zeptat se jich, co si o tom myslí
- zeptat se jich, zda by oni sami něco takového třeba chtěli zkusit Zde platí pravidlo, že čím je dítě starší a celkově rozumově vyspělejší, tím více se má jednat o diskuzi. Mělo by se dle pravdy odpovědět na jakékoli otázky dítěte a zároveň jej dobře sledovat a reagovat na skryté otázky, které se neodvažuje vyslovit. Cílem promluvy je na základě argumentů, ale i pocitů dítěte jej přivést k odvaze zkusit kontakt s novými lidmi. Takovéto rozmluvy s dětmi je možné vést individuálně nebo po dvojicích, maximálně trojicích, kdy je ještě možné udržet rozhovor v hlubší úrovni a reagovat na dotazy všech. Takto naladit celou skupinu je možné delší dobu před potenciálním příchodem hostitele. Nevýhoda dlouhodobé předběžné přípravy všech dětí je v jejich netrpělivosti. Pokud se některé dítě zrovna nachází v období citlivém na HP a PP (období, kdy si dítě začne uvědomovat, že by chtělo novou rodinu), může se k HP upnout, přičemž hostitelé pro děti nejsou. Zde pak vše závisí na tom, jak aktivně jsou hostitelé vyhledáváni a jak brzy se pro dítě podaří rodina najít. Často se však stane, že dítě po určité chvíli, kdy rodina nepřichází, rezignuje a nikomu již nevěří. Na to, kolik reálně hostitelů a pěstounů v republice je, je nutné děti také připravit a lépe je k HP připravovat až v případech, kdy se dětskému domovu schválený zájemce již ozval.

Pokud již víme o konkrétním zájemci pro konkrétní vytipované dítě, komunikovat s dětmi v rámci rodinné skupiny začínáme od sourozenců, a to od nejstarších sourozenců směrem k mladším. Starší sourozenci se totiž o dítě většinou ještě v rodině hodně starali, měli za ně zodpovědnost a i nyní v dětském domově mají potřebu (ať již je viditelná či ne) je ochraňovat a zajistit jim to nejlepší, co je možné, rozhodovat o nich. Proto jestliže oni porozumí přínosu hostitelské péče pro dítě a budou za ně bojovat, můžeme počítat s pozitivním začátkem. Kromě všech výše uvedených témat, bychom s nimi měli probrat to, jak se na HP asi bude tvářit rodina. Pokud by to bylo naopak, pak by vznikla vysoká pravděpodobnost, že dítě nedokáže odolávat posměškům a přemlouváním ostatních dětí typu: „vykašli se na to, nikam nejezdí.“ Je však potřeba mít na paměti, že rozhovory se sourozenci je potřeba vést v rychlém sledu za sebou, jelikož děti neudrží žádné tajemství a hned by vše sdělili konkrétnímu dítěti dříve než vychovatel. Po naladění sourozenců je vhodné přistoupit k rozhovoru s konkrétním dítětem a posléze v podobném duchu promluvit i s ostatními dětmi v rodinné skupině.

Příprava dítěte k HP

Příprava dítěte k hostitelské péči je velmi důležitá. Dítě musí s hostitelskou péčí souhlasit, dobře jí rozumět a vědět, co může od hostitelů očekávat. Zároveň je však mnohdy těžké dětem vysvětlit všechny podstatné části najednou a většinou to ani není potřeba. Ideální je, když příprava k HP probíhá v rámci opakovaných rozhovorů, kde se dítě může doptávat na to, co potřebuje vědět a porozumět vždy té části, která je pro něj aktuální. Vše většinou závisí na věku a rozumové úrovni dítěte, a také jeho schopnosti se koncentrovat.

Tak například u devítiletého Honzíka navštěvující ZŠ praktickou bylo důležité ptát se konkrétně, vše vysvětlovat na příkladech a celý první rozhovor netrval déle než 10 minut. Hostitelskou péči nebylo nutné tolik vysvětlovat, protože Honzík ji už znal od jiného dítěte z DD. Potom otázky zněly, zda by „také chtěl takovou tetu jako má Lenka? Tetu, která by přišla, hrála by si s tebou, vzala tě ven na výlet?“ Honzík se pak již sám ptal, jestli by k takové tetě mohl i jezdit domů. Po vysvětlení, že až by se znali trochu víc a až by za sebou měli výlet, tak potom ano, byl spokojen. Bylo zřejmé, že Honzíka v tu chvíli nic víc nezajímalo. Honzíkovi bylo sděleno, jak stará je „teta“, kdy se za ním asi přijde podívat (asi příští týden) a i to, jak bude probíhat první návštěva. Honzík se vším souhlasil a už si utíkal hrát s dalšími dětmi – podrobnosti ho nezajímaly.

U patnáctileté Běty však dotazy měly úplně jinou úroveň a také potřebovala mnohem více času na rozhodnutí. Dostala základní informace o slečně se zájmem o HP. Otázky, které ji však nejvíce zajímaly, byly: „a proč to chce dělat?“ „co když se mi nebudou líbit,“ „to je trapné, abych se takhle někomu vnucovala.“ Důležitá však také byla otázka směřovaná na ni samotnou: „proč bys hostitele chtěla? Co by ti to mohlo dát?“ Po odpovědích typu „nevím“ a „nechci,“ sdělila možnost vypadnout z dětského domova a něco třeba zažít a mít si s kým povídat. To, že si tuhle svou motivaci uvědomila, bylo oceněno. Zároveň Bětce byly přiblíženy příběhy jiných dětí z DD, které měly hostitele a co všechno jim HP dala, jaký pro ně měla význam. Poté se rozhovor o HP ukončil a přešlo se k jinému tématu. Avšak po dvou dnech se vychovatelka k HP vrátila znovu a Bětka vyjádřila názor, že to teda zkusí s tím, že se teda nezávazně potkají. Během druhého rozhovoru byl naplánován průběh prvního setkání, který byl posléze prezentován hostitelce, která na něj přistoupila. Témata, která by se s dítětem měla probrat:

- co je to hostitelská péče (na příkladu)
- sdělit, že víme o člověku/lidech, kteří chtějí být hostitelé a poskytnout maximum informací o nich (věk, kde bydlí, jestli mají děti a jak staré, co dělají za práci, co je baví, jestli mají zvířata apod.)
- proč to hostitelé dělají (vysvětlit na příkladech)
- co by to mohlo dát právě jemu/jí? (nejprve se zeptat, zda najde nějaké důvody, k čemu mu to bude, poté případně vybrat některé z přínosů a dle věku je interpretovat – např. volný čas, zajímavé víkendy a prázdniny, pozná nové lidi, kteří, když už se potom za několik let budou znát, mu můžou pomoci, až bude odcházet z DD apod.)
- vysvětlit závazek HP a s ním spojená rizika (nejlépe na příkladech, např. hostitel dlouhodobě onemocněl a rodina musela přestat jezdit a dítě bylo smutné, nebo případ Kláry a zklamání jejích hostitelů, když k nim přestala jezdit, umět reagovat na dotazy, co když je to úchyl – má psychologické vyšetření apod.)
- sdělit informace o tom, co si o tom myslí rodiče, nebo že o tom s rodiči promluvíte, případně že souhlas rodičů k HP není nutný, ale vy s nimi rozhodně promluvíte
- zeptat se, co si o tom myslí a jak by si to celé představovali
- chtít po dítěti souhlas či nesouhlas, nemůže to rozhodnout nikdo jiný za něj, ale lze udělat nezávazné setkání
- plán prvního setkání

Tato všechna témata a otázky je možné realizovat ve dvou či třech kratších rozhovorech. Důležité je, aby dítě vědělo, že jeho názor je zde velmi důležitý a že právě on či ona rozhodují o svém životě a svých příležitostech. Důležité také je respektovat zamítavý názor dítěte. V takovém případě je možné mu dát ještě například týden na rozmyšlenou a v mezidobí s ním HP probírat a teprve po uplynutí dané doby se zeptat na konečné rozhodnutí. V případě, kdy s HP dítě stále nesouhlasí, je možné mu sdělit, že tedy pro tyto hostitele DD vybere někoho jiného, kdyby si to rozmyslelo, muselo by se čekat na nové vhodné zájemce.

METODICKÉ
DOPORUČENÍ

PRO

OSPOD

**METODICKÉ
DOPORUČENÍ
PRO SOCIÁLNÍ
PRACOVNICE**

„Během naší HP jsme se vždy setkali s lidským a vstřícným přístupem všech sociálních pracovníků, které o nás rozhodovaly. Dokonce když šlo o povolení návštěvy, která nebyla včas naplánovaná, ale dítě si ji velmi přálo, ochotně i v době své dovolené nafaxovala sociální pracovnice příslušné povolení do DD. Cenná byla i její práce s otcem dítěte a snaha napomoci zkoordinovat jeho návštěvy v DD s naplánovanými pobyty u nás doma.“

Hostitelé K.

„Překvapilo nás, když hostitelská péče měla přejít v pěstounskou a byly problémy. Protože si dovoluujeme vybírat pěstouny sami, i když nejsme kompetentní. Úřední postupy nepočítají s tím, že člověk míní, život mění ... teď už je to lepší.“

Dětský domov Potštejn

„Připraveni jsme na vše – spolupracujeme s OSPOD a hostitele necháváme prověřit a pravidelně kontrolovat.“

Dětský domov Tišnov

„Byli jsme mile překvapení vstřícností ÚSP a pružností sociálních pracovníků.“

Hostitelé A.

Pracovníci obcí s rozšířenou působností

Pokud se zájemce rozhodne pro plánovanou HP a projde přípravou, většinou je poslán na sociální oddělení obce s rozšířenou působností¹⁴, kde by si měl podat žádost ke schválení k hostitelské péči. Máme zkušenosti z mnohých míst v Praze, Středočeském, Jihomoravském a Pardubickém kraji, kde si s tímto pro mnohé pracovníky neobvyklým dotazem umí výborně poradit. Zájemce pak vyplní žádost, případně pokud zde není k dispozici žádný formulář, pak žádost sepiše vlastními slovy a dostane informaci od pracovníce, jaký bude další postup. Ten se ve všech případech, kdy došlo k úspěšnému schválení, různil jen lehce. Většinou zájemci museli doložit svou trestní bezúhonnost, výjimečně byl vyžadován posudek od zaměstnavatele, vždy bylo potřebné psychologické vyšetření a šetření v místě bydliště zájemců. Celé schvalování trvalo v závislosti na rychlosti jednání k psychologickému posouzení, což někdy trvalo déle, jindy kratší dobu. U těchto případů však zájemci o HP získali schválení řádově do několika měsíců a s celou žádostí nebylo větších problémů, vyjma občas běžícího času.

Zájemci většinou nezískali žádné papírové osvědčení ani potvrzení o možnosti vykonávat hostitelskou péči, avšak byli ubezpečeni, že až půjde o konkrétní dítě a sociální pracovníci se s nimi spojí, informace o prověření předají. Tak se také stalo a většina těchto hostitelů již hostitelskou péči realizuje.

V Pardubickém kraji je v současnosti postup následující:

Zájemce o HP je odeslán na vstupní pohovor do NNO Děti patří domů, z.s., kde se dozví základní informace o HP. Alternativou může být absolvování jednodenního školicího semináře. Pokud po tomto úvodním vhledu do problematiky dětí bez domova i nadále touží zapojit se do procesu HP, je pracovníky NNO odeslána žádost o psychologické vyšetření do Poradny pro rodinu a zájemci je sdělen termín přípravy. Výstupem z přípravy a psychologického vyšetření je písemné doporučení, pro jaké dítě (děti) jsou hostitelé vhodní, jaké jsou jejich silné stránky a zda budou potřebovat provázení. S tímto doporučením již mohou kontaktovat ředitele DD v Pardubickém kraji, a to buď samostatně, nebo prostřednictvím pracovníků NNO. Tento postup je zpracován a doporučen Krajským úřadem Pardubického kraje.

V jiných místech však byl proces schvalování k HP složitější a někde nebyl ani zahájen. Jednalo se o několik případů, kdy sociální pracovníce k HP přistupovaly otevřeně, avšak pouze v případě, kdy hostitel již má navázán kontakt s určitým dítětem. Pouze při navázaném vztahu s konkrétním dítětem bylo dle příslušných pracovníků možné posuzovat zájemce o HP. Velmi těžko se pracovníkům vysvětlovalo, že vztah ještě není navázán a k tomu, aby navázán vůbec mohl být, ředitel dětského domova požaduje schválení patřičného úřadu. Nic na skutečnosti neměnil ani fakt, že se tímto přístupem chrání dítě, které by v případě navázaného citového vztahu a následného neschválení zájemce úřadem utrpělo velké zklamání, které by bylo zcela zbytečné. V jednom případě, kde již došlo k nezávaznému kontaktování dítěte (aby bylo zřejmé, zda o HP vůbec stojí), pracovníce nařídila psychologický posudek dítěte, který samozřejmě vyvrátil silnější citovou vazbu k zájemci o HP a tím i žádost o schválení zamítl. V těchto případech, ač snaha zájemců byla velká, klasický postup hostitelské péče nebyl uskutečněn. V jednom případě se zájemkyně seznámila s dívkou z DD, které již bylo 18 let a tudíž nespádala pod toto rozhodování, v jiném případě hostitelka pouze dítě navštěvovala a se svolením ředitelky zařízení jej brala občas na výlet a v posledním případě zájemci stále nevědí, jak dále postupovat. V jiném kraji byli zájemci nuceni projít kompletním schvalováním k NRP (které je časově velmi náročné), a to přestože již jsou schválenými pěstouny dvou dětí. Vzhledem k této překážce tato rodina sice nabízí místo jednomu dítěti ve formě hostitelské péče, ale v okolí není reálné (vzhledem k úřadu a OSPOD) ji realizovat. Tyto případy jsou naštěstí v menšině oproti vstřícnému a rychlému jednání jiných úředníků, avšak zabraňují hostitelské péči dalším dětem.

Proto pro rozhodující sociální pracovníce, které chtějí odpovědně, bezpečně a zároveň v zájmu dětí z dětských domovů rozhodnout o schválení zájemce jako hostitele, doporučujeme tento postup, který zároveň odpovídá §30 Z 359/1999 Sb.:

- Požádat zájemce o sepsání žádosti o schválení jako hostitele.
- Zajistit si výpis z rejstříku trestů pro zjištění trestní bezúhonnosti.
- Domluvit zájemcům psychologické vyšetření zaměřující se na vyloučení patologie osobnosti a patologické motivace k HP (není nutné v případě schválených pěstounů či osvojitelů).
- Domluvit si se zájemcem datum šetření v místě bydliště, kterým by byly zjištěny bytové a rodinné poměry zájemce.
- Sdělit zájemci, kdy se mohou informovat o výsledku schvalování.

- V případě schválení zájemce k HP, vydat písemné potvrzení o schválení k hostitelské péči, které je posléze možné v kopii poskytnout dětskému domovu, případně školicí organizaci s pověřením k sociálně právní ochraně dětí.

Sociální pracovníce dítěte

Sociální pracovníce dítěte, pod niž dítě spadá dle jeho trvalého bydliště, je koordinátorem celého případu dítěte. Právě zde se sbíhají veškeré informace o dítěti z ústavního zařízení, informace o rodičích a případně dalších osobách, jež o dítě projevují zájem, sociální pracovníce pravidelně hodnotí stav a situaci dítěte a případně navrhuje změny a doporučení, svolává případové konference. V případě hostitelské péče pak rozhoduje o schválení propustky na pobyt dítěte k hostitelům domů, a to většinou na základě potřeby dítěte a dotázání se na poměry a prověření hostitele. Vyhledání vhodné hostitelské rodiny také může zahrnout do IPOD.

Zkušenosti hostitelů se sociálními pracovníci dětí jsou až na pár výjimek¹⁵ velmi dobré. Některé velmi vstřícné postupy zde popíšeme jako inspiraci a doporučení pro další zainteresované pracovníce, které v hostitelské péči vidí smysl a naději pro děti, jež zastupují:

- Aktivně vyhledávat hostitele (přes NNO, sociální pracovníce, DD)
- Informovat dítě o možnosti hostitelské péče
- Vysvětlit rodičům význam HP a získat je pro HP (také přínos pro sanaci rodiny)
- Monitorovat proces hostitelské péče (pravidelně si vyžádat zprávu o průběhu HP, ptát se dítěte)

¹⁵ V jednom případě sociální pracovníce bránila HP, a to i přes velký zájem dítěte, podporu dětského domova, tato situace aktivního zamezování HP trvala více než rok a půl. V jiných dvou případech komplikovala sociální pracovníce dítěte návštěvy u hostitelů

SHRNUTÍ METODICKÝCH DOPORUČENÍ

Příprava k HP je důležitá, protože HP je náročná na čas, energii, finanční možnosti, komunikační dovednosti a trpělivost hostitele. Navíc zájemci většinou nemají zkušenost s dětmi s náročnými projevy psychické deprivace. Školitelem přípravy může být osoba z NNO, z DD či pracovnice OSPOD se zkušenostmi s dětmi s deprivací, fungováním dětských domovů a ideálně také zkušeností s HP, schopná koncentrace na nejvyšší zájem dítěte. Příprava se dělí na část obecnou, která může být realizována individuálně i ve skupině, a část konkrétní, která je vždy individuální. Současně je potřeba v celém procesu stanovit a následně respektovat kompetence jednotlivých stran, které do HP vstupují. V tomto je možné se inspirovat dobrou praxí Pardubického kraje, jak je popsáno výše v kapitole „Kompetence jednotlivých stran“.

OBEČNÁ PŘÍPRAVA K HP

Je většinou realizovaná individuální formou v místě bydliště zájemce nebo jeho okolí. Téma je možné probírat střídavě dle plynutí hovoru a zájmu zájemce. Mezi tématy by neměly chybět:

- Základní informace o HP: orientace v HP, co to je, rozdíl spontánní a plánované HP, význam a rizika, na nichž lze zdůraznit důležitost přípravy a provázení, postup při plánované HP.
- Jaké jsou děti z dětského domova? Mýty o opuštěných dětech a dětech bez materiálního zázemí, informace o životních zkušenostech dětí a o prostředí v němž vyrůstaly, informace o základních potřebách dítěte, deprivacích projevech (typy deprivací popsat na konkrétních dětech), extrémní kontaktnost dětí a schopnost odejít kamkoliv s kýmkoli a protipól (odmítání kontaktu), rizikové chování dětí (kouření, vulgární vyjadřování, brání věcí a krádeže, agresivita, rivalita, obvinění, nepravdy a lhaní, účelové chování, využívání a manipulace). Na závěr je potřeba dodat, že na návštěvě dítě většinou bývá hodné a ukazuje tak svou lepší část, to neznamená, že s některými z těchto rizikových chování nemá problém. Pro inspiraci nabídneme literaturu nahlížející na život dětí v PP, která vzhledem ke své intenzitě a každodennosti se s těmito problémy setkává často.
- Naděje a očekávání dítěte a hranice HP a PP: informování o narušené důvěře dítěte ve svět okolo nich, o zklamáních, která již zažila, doporučení, jak neslibovat, ale plánovat s tím, že ještě vše potvrdíte, sdělit zájem a snahu, kterou hostitel vyvine k zajištění, plnit své závazky. Nastavit dopředu jasné vymezení HP, jako pouhé dočasné péče a nenechat dítě v naději, pokud

o PP stojí. Nenechat se vtačit do rozhodnutí, která nelze vzít zpět (nebo jen s velkými ztrátami). O případné PP hovořit nejprve s provázející osobou, zvážit všechny důsledky a teprve až při jednoznačném rozhodnutí hostitele začít o PP hovořit s dítětem.

- Kontakt s rodiči dítěte: informace o identitě dítěte a vztahu k rodičům, sanační funkci HP, potřebě pochopit rodiče a respektovat je, informace o „kulturním šoku“ hostitele, když mu dítě vypráví o podmínkách doma, jež zažilo, informace, jak na takové vyprávění reagovat, připravit hostitele na nečekané setkání s rodiči, informovat o významu setkání hostitele a rodiče a netabuizování vlastní rodiny dítěte v průběhu HP. Základem je pochopit a respektovat rodiče, nesouhlasit a odsuzovat jen konkrétní chování, nikdy osobnost rodiče, schopnost najít pozitivní aspekty na rodiči (povaha, zájem, péče o kojence, hezký hlas...).
- Příprava dětí hostitelů a širšího okolí: připravit děti zájemců a to v závislosti na jejich věku na to, co se bude dít, jak asi často, jak se změní či nezmění životní rytmus, jak stále zůstane jejich pozice zachována, jak reagovat na nevhodné chování dítěte. Starší děti se mohou účastnit přípravy. Informovat o záměru poskytovat HP širší rodinu a známé, aby měli čas se připravit a nebyli postaveni najednou před nestandardní situaci.
- Aktuální životní situace zájemce a jeho motivace k HP: Prostor pro vyprávění klienta, jeho zkušenosti, zájmy a životní styl rodiny, trávení volného času. Důležitá je otázka motivace, proč klient chce poskytovat HP? Jaké jsou hlavní důvody? Existují skryté motivace? Poskytnutí informací o běžných motivacích a rizicích vztahujících se k nim.
- Nabídka dítěti: Uvědomění si, co může hostitel nabídnout a v jaké míře. Jde o zvážení možností časových, finančních, množství energie. Možnosti programu pro dítě, péče o zvíře, čas s dalšími dětmi známých, apod.
- Jaké dítě? Jedná se o společné uvažování o tom, jaké dítě má hostitel možnost přijmout do HP. Zvažuje se počet dětí, pohlaví, věk, úroveň rozumových schopností, etnikum, zdravotní hendikep, apod. Zároveň se se zájemci diskutuje o zažitých stereotypích ve vnímání dětí, o rizicích, které s sebou nese touha po stejně starém dítěti jako jsou děti v rodině, o již vyzkoušených vhodných konstelacích a zvážení přijetí sourozenců.
- Legislativní a úřední postup: navštívit sociální úřad obce s rozšířenou působností (magistrát), odbor náhradní rodinné péče – zde vysvětlit svůj zá-

měr, podat písemnou žádost o schválení jako hostitele. Po podání žádosti je nutné dodat a absolvovat vše, co je požadováno (běžně: psychologické vyšetření, šetření v domácnosti zájemce, výpis z rejstříku trestů). Doba schválení je různá, nejčastěji okolo 2 až 3 měsíců¹⁶.

- Spis a shrnutí: pro další práci s klientem je důležité veškeré informace shrnout do spisu klienta a shrnout postup, co se nyní bude dít a v jakém sledu, dohodnout další spolupráci.

KONKRÉTNÍ PŘÍPRAVA

Témata přípravy, která je nutné probrat:

- Základní informace o dítěti: věk, aktuální zralost, povahové rysy, projevy chování, atd.
- Informace o režimu dětského domova: výchovná pravidla, kontaktní osoby pro HP (garant HP), struktura dne, návštěvní pravidla atd.
- Nastavení režimu rozvoje HP: plán prvního seznámení, návrh doporučených společných aktivit, časový plán, plán provázení, způsob komunikace hostitelů s DD.
- Nastavení pravidel hostitelské péče v domácnosti klientů: Jde o nastavení hranic – kam dítě může, kam už ne, kde bude mít své soukromí, co si může samo vzít a kdy se musí zeptat, jak řešit situaci, kdy dítě bude chtít jít ven nebo na počítač, atd. Důležité je, aby se vytváření pravidel účastnily také děti hostitelů.
- První návštěva doma: vhodný je neutrální čas (mimo Vánoce, narozeniny, rodinné oslavy), strukturovanost.
- Předcházení možným rizikovým situacím: krádeže: nevytvářet pokušení, stanovit pravidla soukromých zón (klepání na dveře), vytyčení prostor, kam dítě nesmí (skříň, garáž) ; obvinění: muž nezůstává delší čas s dívkou sám, nastavení pravidel nevstupování do koupelny apod.; zkratová jednání: na útěk či afekt je dobré mít připraven krizový plán .

- Reakce na otázky dítěte: připravit si odpověď na otázky, proč to hostitelé dělají, případně proč si je nevezmou nastálo apod.
- Reakce na otázky okolí: kdo dítě je a v jakém vztahu je k hostitelům. Vhodné je dopředu se s dítětem domluvit na formulaci. Je dobré na to pamatovat a dopředu se dohodnout s dítětem, jak budete odpovídat. Respekt k soukromí dítěte, ale zároveň na žádost dítěte nelhat.
- Vztah k širší rodině hostitele: forma oslovování a vykání či tykání širší rodině; hranice blízkosti k dítěti o Vánocích, narozeninách (nenechávat jako tabu – např. má dát dítěti babička dárek?).
- Vztah k biologické rodině dítěte: respekt původní rodiny dítěte (hostitel není ve výchovné roli a nemá suplovat rodiče). Rodiče, kteří jsou respektováni, rychleji a ochotněji akceptují novou formu přátelství svého dítěte. Je možné setkání či telefonát dítěte rodiči během návštěvy v rodině.
- Řešení nestandardních situací: modelové řešení kazuistik.

Plán první schůzky a zahájení HP

Až po konkrétní přípravě, po přípravě pracovníků DD a dítěte, po informování sociální pracovnice dítěte. Plán první schůzky zahrnuje:

- časový harmonogram – optimální trvání první schůzky je 1-2 h.
- co se bude dít – hra, aktivita, procházka, povídání (dle věku)
- kde se to bude dít – bezpečné prostředí v areálu dětského domova
- zda hostitelé přinesou nějaký dárek (jaký?)
- jak se budeme navzájem oslovovat – dle předběžně zjištěného zájmu dítěte a hostitelů
- jak budou zájemci dítěti představeni, kdo je představí, kdo povede úvodní seznámení
- bez nutnosti dítěte rozhodnout se. Se zájemci o HP pracujeme tak, aby byli schopni rozhodnutí dítěte přijmout
- po souhlasu kontaktu obou zúčastněných stran, ve spolupráci s DD vypracujeme plán dalších schůzek a aktivit, jejich sdílení a reflexi, a nastavíme způsob komunikace. Do tohoto plánu je vhodné zahrnout možná rizika a krizová místa, krizový plán.

¹⁶ setkali jsme se však i s názorem sociální pracovnice zájemců o HP, že toto není v její kompetenci, míru prověření zájemců si má určit dle zákona OSPOD dítěte

PŘÍPRAVA DĚTSKÉHO DOMOVA A DÍTĚTE

V rámci porady vychovatelů konkrétní rodinné skupiny s vedením DD jde o sjednocení pohledu na HP (diskuze o významu, rizicích a očekáváních), osvětlit legislativní podmínky, shodnout se, že hostitelé musí být lidé se zájmem, avšak ideální osoby neexistují, vysvětlit, co se očekává od vychovatelů při HP, rozhodnout způsob komunikace, probrat děti a jejich potřeby ve vztahu k HP.

Základem pro vybrání vhodného dítěte, které by mohlo zahájit HP, je jeho alespoň částečný zájem (zkusím to) a časový prostor. Předpokladem pro párování je analýza potřeb dítěte (jak moc potřebuje domazlit, vzor, být ještě dítě, snese konkurenci dětí apod.) Důležité je nesnižovat význam sympatie ve vznikajícím vztahu.

Obecně u sourozeneckých skupin doporučujeme individuální HP pro každého sourozence zvlášť u jiných hostitelů. A to na základě větší individuální péče, kterou dítě získá, nezávislost HP na aktuální situaci sourozence a navíc pro nedostatek hostitelů, jež sourozence chtějí přijmout.

Komunikace DD – hostitel

Doporučujeme emailovou komunikaci „všichni všem“ doplněnou telefonními hovory. Za nejpodstatnější však vnímáme vytvoření funkce garanta HP dítěte, který bude za komunikaci s hostitelem zodpovědný. Garantem by měl být jeden z vychovatelů dítěte, případně sociální pracovník DD. Obsahem pravidelných zpráv je informace o proběhlém pobytu, informace o reakcích dítěte, informace o celkovém chování dítěte v DD, případně ve škole, informace o komunikaci s rodiči.

Garant by se měl účastnit konkrétní přípravy hostitele a poskytnout tak maximum informací o dítěti, DD apod. Zároveň naplánovat plán prvního seznámení, včetně detailního průběhu. Garant také spoluvytváří krizový plán, aneb co dělat, když... se dítěti stane úraz/onemocní; když způsobí škodu na cizím majetku; když se dítě nevrátí z pobytu venku (útěk); když se dostane do afektu (jak se to projevuje, jak mu předcházet?); když najednou prosí vychovatele, zda by tento týden mohlo zůstat v DD; když se dítě chce z víkendu předčasně vrátit; jaké je/ jsou telefonní čísla, na které je možné kdykoli zavolat?

Informování rodičů dítěte a vysvětlení HP a jejího významu pro dítě je další úkol pracovníků DD. Je důležité, aby se rodiče necítili ohroženi, aby viděli přínos pro dítě a aby se cítili jako respektovaní partneři v jednání. Vhodné je také nabídnout schůzku s hostiteli.

Někdy je potřeba ještě před přípravou dítěte samého připravit jeho sourozence (zvláště pokud jsou starší) a případně i celou rodinnou skupinu. Dospívající děti mnohem častěji přejímají názor vrstevníků než dospělých. Se sourozenci by se mělo probrat: co je to HP, kdo jsou potenciální hostitelé, proč to chtějí dělat, jaký význam bude HP na dítě mít, co mu přinese, na příkladech vysvětlit rizika a jejich předcházení, ptát se na to, co si o tom myslí, zdůraznit jejich význam v péči o sourozence doposud, zda by v budoucnu také chtěli hostitele.

Příprava dítěte k HP je velmi podstatná, dítě musí být vtaženo a aktivně účastno procesu HP. Pro přípravu je důležité zvolit vhodnou chvíli, kdy je dítě naladěno a přistoupit k němu dle jeho věku (vysvětlováním i délkou rozhovoru). Přípravu je vhodnější realizovat po částech, v mezidobí má dítě možnost o tom přemýšlet. Měla by být velmi konkrétní a zaměřená na příklady z okolí. Obsahem je: co je to HP, kdo jsou hostitelé a informace o nich, proč to chtějí dělat, co by mu/jí to mohlo přinést, o jaký závazek jde a jaká má rizika, sdělit, jak informujeme rodiče a jaká je jejich role, odpovídat na jeho/její otázky a vyzývat dítě k vyslovení názoru, zda by chtělo nebo nechťelo to zkusit, naplánovat první seznámení.

PŘÍPRAVA SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Pracovníci obcí s rozšířenou působností

Postup schvalování osob k hostitelské péči se různí v závislosti na kraji i městech. Nejčastější a zároveň nejúspěšnější způsob, jakým provádět odborná prověření zájemců o hostitelskou péči, a který na základě příkladů dobré praxe můžeme doporučit, je tento:

- pracovník sociálního oddělení obce s rozšířenou působností přijme od zájemce písemnou žádost ke schválení k HP
- pracovník zajistí psychologické vyšetření zájemce (vylučující patologii osobnosti, patologické motivace a doporučí účast na přípravě k HP)

- pracovník OSPOD konkrétního dítěte si vyžádá šetření v místě bydliště a zjištění rodinných poměrů zájemce (návštěva v místě bydliště a rozhovor se zájemcem. Cílem je zjistit, zda zájemce má vhodné podmínky pro pobyt dítěte)
- pracovník si vyžádá výpis z rejstříku trestů zájemce a osoby se zájemcem sdílející domácnost
- V případě všech pozitivních zjištění, pracovník zájemce schválí jako vhodného hostitele

Při takovýchto postupech pracovníků bylo zajištěno kvalitní a rychlé odborné prověření zájemců a následné poměrně bezproblémové pokračování hostitelské péče, čímž další dítě z ústavů získalo svého nového člověka.

Pro ještě větší bezpečí všech zúčastněných stran bychom doporučili, aby pracovník vydal písemné potvrzení o schválení k hostitelské péči na základě daných prověření. To umožní lepší kontrolu, jak školící organizaci, tak dětskému domovu.

Sociální pracovníce dítěte

Sociální pracovníce je koordinátor a klíčový pracovník případu dítěte, který má všechny důležité informace zúčastněných stran. Na základě příkladů dobré praxe sociálních pracovníků dítěte jsme extrahovali inspirativní doporučení, jež napomáhají dítěti získat svého hostitele:

- Aktivně vyhledávat hostitele: s dětským domovem probrat tuto možnost péče a informovat jej, co dělat, kdyby se jim ozval potenciální hostitel; kontaktovat NNO, která se HP zabývá a informovat se, zda v daném regionu nejsou vhodní zájemci o HP ; informovat potenciální sociální oddělení úřadů obcí s rozšířenou působností o zájmu o hostitele.
- Informovat dítě o hostitelské péči.
- Zkontaktovat rodiče dítěte, vysvětlit mu význam hostitelské péče pro dítě a zajistit jejich poskytnutí souhlasu s HP u jejich dítěte a to navzdory tomu, že tento souhlas není povinný. To, že rodič schválí HP jako takovou, však má velký význam pro samotné dítě, které se nemusí cítit rozpolcené.
- Monitorovat proces hostitelské péče: v pravidelných intervalech, např. co 6 měsíců, zjistit průběh HP ze strany hostitele a s pohledu DD, také zeptat se na HP také samotného dítěte.

- Pracovat s rodiči dítěte, kteří usilují (někdy po zahájení HP) o navrácení dítěte zpět do rodiny tak, aby porozuměli významu hostitelské péče a zachování její kontinuity i po přechodu zpět do rodiny (pomoc s úkoly dítěti, víkendy u nich, pomoc s nalezením práce v dospělosti apod.).

Bližší informace a odpovědi na nejčastěji kladené otázky, tak, jak je přináší život, můžete nalézt na www.detipatrdomu.cz/dobrodej a na FB ve skupině Hostitelská péče pro děti z dětských domovů. Jsme si vědomi toho, že v době sociálních sítí může jít o nejpružnější zdroj informací, a to ať se jedná o základní informace či dobrou praxi, tak i předávání a sdílení zkušeností samotných hostitelů.

ZÁVĚREM

Hostitelská péče je realitou u dětí s nařízenou ústavní výchovou. Tato publikace byla vytvořena k tomu, aby byl lépe využit její potenciál. Lidé, kteří hostitelskou péči nabízejí, jsou dobrovolníky, kteří se významným způsobem podílejí na osudu dětí z ústavních zařízení naplňováním čtyř základních rovin, na něž stát vynakládá nemalé finanční prostředky. Jsou to:

- rozvoj psychosociálních dovedností dítěte v DD
- doprovázení dítěte po ukončení ústavní výchovy
- sanace rodiny
- nalezení pěstounské rodiny pro děti se sníženými možnostmi v rámci stávajícího systému

Z tohoto důvodu považujeme za důležité tyto dobrovolníky podporovat, rozvíjet a oceňovat jejich činnost. Metodika přípravy, kterou jsme vytvořili na základě našich zkušeností, není uzavřeným dokumentem. Předpokládáme, že bude dále doplňována a rozvíjena a stane se dynamickou příručkou pro všechny, kdo se do procesu HP zapojují.

Věříme, že společnými silami dosáhneme rozvoje hostitelské péče natolik, že hostitelská péče bude dosažitelná pro většinu dětí v dětských domovech.

Michaela Blahutová, Dagmar Zezulová a Lukáš Daniš
Děti patří domů, z. s.

ZDROJE

KLIMEŠ, J.: Jak správně budovat hostelství. Ke stažení: [http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/hostelstvi_sbornik.pdf]

KLIMEŠ, J.: Budování identity dítěte – nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. 2006. Ke stažení: [<http://jeronymklimes.webpark.cz/mojeprace/identita2.pdf>]

MATĚJČEK, Z. 2005. Výbor z díla. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6

PRŮCHA, J: Pedagogický slovník. Praha, Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8

Pracovní kniha. Příprava k pěstounství. 2011. Amalthea, o.s. Ke stažení: [<http://www.nadacesirius.cz/podporene-projekty/nahradni-rodinna-pece#amalthea2>]

DE SAINT-EXUPÉRY, A: Malý princ. Praha, Albatros, 2005. Překlad: Zdeňka Stavínková. ISBN 978-80-00-01462-3

POUŽITÉ POJMY

Klienti - jsou všechny osoby, které využívají služeb hostitelské péče Děti patří domů, o.s., tudíž se jedná o dospělé osoby, které mají zájem či realizují hostitelskou péči

Zájemci o HP – je jakákoli osoba, která osloví NNO, DD či OSPOD s žádostí o informaci o HP, i kdyby šlo pouze o potenciálního zájemce o HP. Patří sem také klienti, kteří již prochází přípravou a schvalováním k HP.

Hostitelé – hostitelem se osoba stává od úspěšného realizování druhé schůzky s dítětem, kdy se vztah vůči dítěti stává závazným

OSPOD – oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Pracovník/pracovnice; hostel/hostitelka apod. – v metodice jsou používány převážně mužské tvary osob a profesí. Není tak činěno z genderové nevyváženosti, ale ze snahy materiál zjednodušit a vytvořit jej čtivější.

Více se dozvíte na: *www.detipatridomu.cz/dobrodej*

„Sbohem,“ řekla liška. „Tady je to mé tajemství, úplně prostinké: správně vidíme jenom srdcem. Co je důležité je očím neviditelné.“

„Co je důležité, je očím neviditelné,“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.

„A pro ten čas, který jsi své růži věnoval, je tvá růže tak důležitá.“

„A pro ten čas, který jsem své růži věnoval...“ řekl malý princ, aby si to zapamatoval.

„Lidé zapomněli na tuto pravdu,“ řekla liška. „Ale ty na ni nesmíš zapomenout. Stáváš se navždy zodpovědným za to, cos k sobě připoutal. Jsi zodpovědný za svou růži...“

„Jsem zodpovědný za svou růži...“ opakoval malý princ, aby si to zapamatoval.

Antoine de Saint-Exupéry

HOSTITELSKÁ PÉČE a příprava k ní

odborná metodika

Mgr. Michaela Blahutová
MUDr. Dagmar Zezulová
Lukáš Daniš, DiS.

Děti patří domů, z. s.
www.detipatridomu.cz

Tisk: DTP centrum, v.o.s.,
Ruská 2, 568 02 Svitavy

Grafika, sazba: Daniel Zezula
Ilustrace, obálka: Lukáš Daniš

druhé aktualizované vydání
rok vydání 2022

ISBN 978-80-7568-238-3

9 788075 682383

2022 © Děti patří domů, z. s.